Ljubljana, 18. III. 1968
Letnik XVI
Številka 16

Stražilovski susret

Od 11. do 13. t.m. so se na Stražilovskem susretu v Novem Sadu nekateri intelektualci pogovarjali o kulturi. Za pogovor je bilo značilno:

1. da zanj niso bili pripravljeni nikakršni materiali in
2. da na koncu niso bili sprejeti nikakršni sklepi.

Krste Crvenkovski na ekonomski fakulteti

Predsednik predsedstva CK ZK Makedonije Krste Crvenkovski se je odzval povabilu ideološke komisije fakultetnega odbora ZŠ na ekonomski fakulteti v Ljubljani. Na odprti katedri bo 28. marca ob 19. uri govoril v veliki dvorani fakultete na Gregorčičevi 27 o družbeno-ekonomski reformi v Makedoniji ter o drugih aktualnih političnih in gospodarskih problemih.

Dr. ALEKSANDER HRISTOV

PREDAVANJE DR. ALEKSANDRA HRISTOVA, profesorja pravne fakultete iz Skopja **O MAKEDONSKEM NACIONALNEM VPRAŠANJU** bo v ponedeljek, 18. marca ob 20. uri v dvorani KAZINE.

Dva kuriozna slovarja

Pariška založba Fayard je izdala publikacijo Hervé Negra *»Slovar nenavadnih zgodbic«*. To neobičajno delo vsebuje 2000 »štorij«, ustrezno razdeljenih glede na okus in potrebo pripovedovalcev anekdot.

Prav tako v Parizu je izšel še eden slovar, vreden čudenja in pozornosti. Robert Edouard je sestavil *»Slovar kletvic«*, ki vsebuje 9300 »grobih izrazov in besed«, lepo razvrščenih po abecednem redu. Ta publikacija baje zaobsega le del opusa avtorja, ki — pravijo — z žalostjo ugotavlja, kako naglo da se zmanjšuje besednjak kletvic sodobnega Francoza.

RAZSTAVA FOTOGRAFIJE

V četrtek, 14. 3., je bila otvoritev retrospektivne razstave foto skupine zveze ŠOLT, posvečene petletnici uspešnega dela.

Otvoritvi so med drugim prisostvovali rektor univerze prof. dr. ing. Roman Modic in predsednik Ljudske tehnike Slovenije Karel Forte. Razstavo je otvoril predsednik zveze ŠOLT in v nekaj kratkih besedah spregovoril o dosedanjem delu in uspehih foto skupine.

Foto skupina zveze ŠOLT je bila ustanovljena leta 1963 iz najboljših članov študentskih fotoklubov z nazivom amaterja tertjega razreda in z namenom združiti in predstavljati kvalitetno študentsko fotografijo doma in na tujem. Ta oblika organizacije se je izkazala za zelo uspešno, kajti člani so dobili številna priznanja doma in v tujini. Med drugim so uspešno razstavljali v Upsali, Hongkongu, Singapuru, Buenos Airesu, Lisboni itd, itd.

Kljub veliki fluktuaciji članov in nihanju v kvaliteti je foto skupina med jugoslovanskimi fotoklubi vedno zavzemala vidno mesto.

Največji uspehi: na mednarodni razstavi študentske fotografije 1964. leta je bila proglašena za najboljši fotoklub v državi, lansko leto pa je na republiški mladinski razstavi tretjič osvojila prehodno Puharjevo plaketo in jo s tem prejela v trajno last.

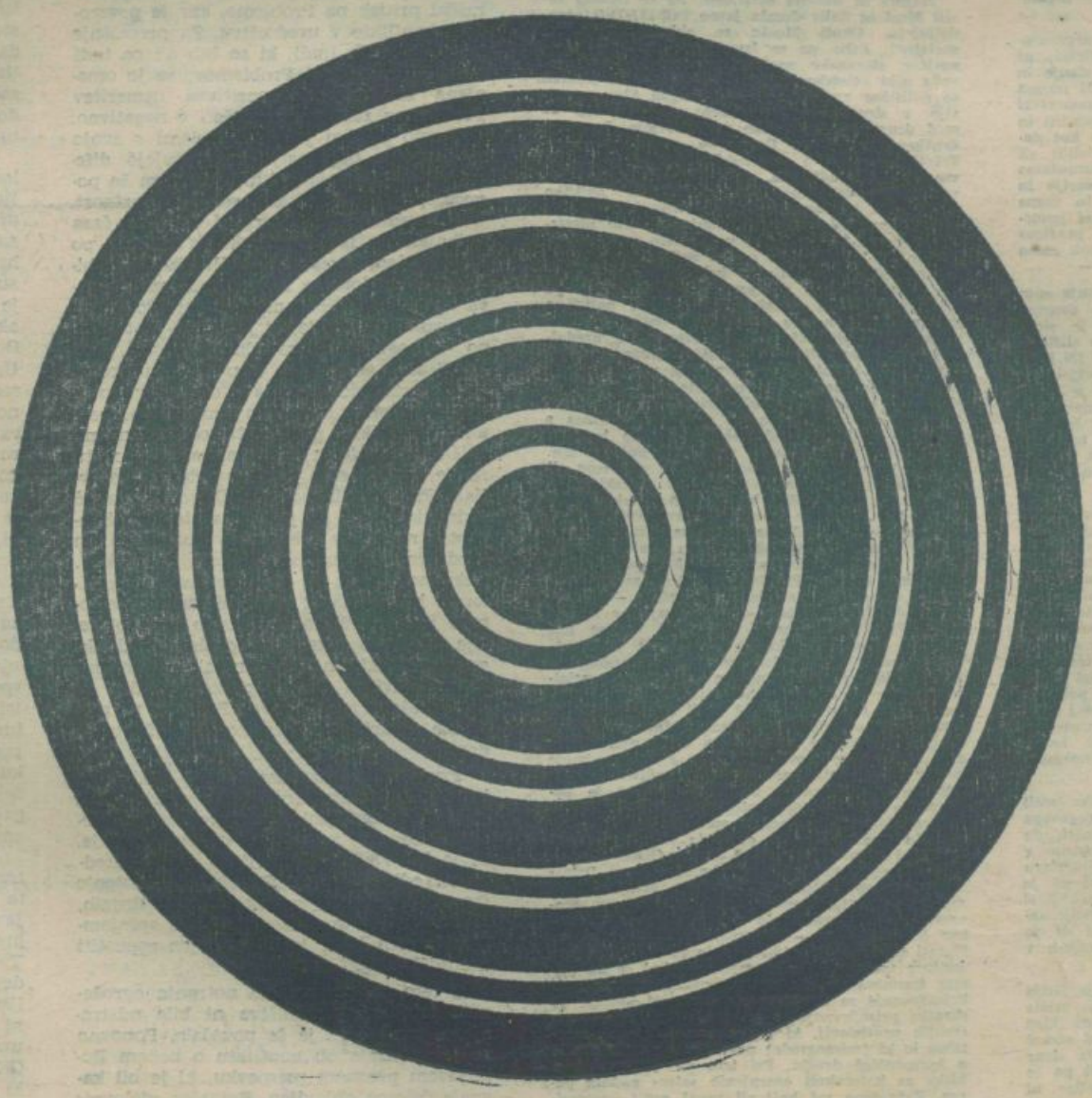

RAZGOVOR O VISOKEM ŠOLSTVU

V ponedeljek, dne 11. 3. 1968, je bila v Študentskem naselju tribuna o visokem šolstvu. Priredil in vodil jo je FORUM iz Študentskega naselja. Sodeloval je član ZIS Ing. Marko Bulc, ki je najprej razložil nove teze o visokem šolstvu, nato pa se je začela razprava.

VI. plenum CO ZŠJ

Dne 12. 3. je bil v Beogradu VI. plenuma CO ZŠJ, ki je obravnaval predloge aktov, ki jih bo sprejel VIII. kongres ZŠJ. Kongres, ki bo 10. in 11. maja v Skopju, naj bi sprejel nov statut ZŠJ ter resolucije: o intenzifikaciji študija, o udeležbi študentov v samoupravljanju, o materialnem položaju študentov, o zaposlovanju in mednarodnem sodelovanju.

Vsi načrti resolucije so bili do podrobnosti obravnavani; v javno razpravo bodo prišli v prvih dneh aprila.

Rastko Močnik:

Redakcijski odbor Problemov naj bi bil agenturno telo, ki daje posamezne številke (200 strani) v najem posameznim interesnim skupinam. Pogoja sta dva: koncept in material.

Berlin je korakal — anti-demonstracije

„Manjšina terorizira večino“

V sredo 21. februarja se je na trgu J. F. Kennedyja zbralo okrog 150.000 Zahodnih Berlinčanov. Zborovanje so organizirale nemške demokratične stranke, berlinski senat, nemški sindikati in številne meščanske organizacije. Dokazalo naj bi se, da se berlinsko prebivalstvo ne strinja z »levimi radikalnimi skupinami«« in da antiameriške demonstracije konec preteklega leta niso mogle porušiti solidarnosti med Ameriko in Berlinom.

»Berlinčani«, je izjavil župan Klaus Schütz, »ne bodo pustili, da bi nemoteno pljuvali na Američane.« Vsi govorniki (med njimi znane berlinske politične osebnosti) so ostro obsodili »teror in antidemokratične izgrede« Zahodnega Berlina.

Stare starše so pustili pri miru

Predsednik ministrskega sveta Cyrankiewicz je zamenjal državnega podsekretarja v ministrstvu za gospodarstvo in lesno industrijo Jana Grudzinskega, generalnega direktorja v ministrstvu za finance Jana Goreckega ter vladnega pooblaščenca za deglomeracijo varšavske industrije Fryderika Topolskega. Otroke odstavljenih funkcionarjev so namreč obtožili, da so organizirali demonstracije.

Spoštovano uredništvo!

Ob pismu Rudija Selige (Tribuna 15.—4. III. 1968) mi je postalo nekako žal, da se nisem oglasil že prej, pred tistimi drugim izmed obeh »dogodkov«, ki ju Rudi Seligo omenja v svojem pismu. Ta drugi »dogodek« — njegovih pravih razsežnosti žal ne poznam dovolj — namreč zabrisuje ostrino vprašanja, pred katerim sem se osebno znašel ob t. im. primeru Braca Rotarja in (v manjši meri) Francija Zagoričnika v uredništvu Problemov. Prvo osebo ednine poudarjam samo zato, ker rad dopuščam možnost, da so drugi tovariši v uredništvu problem videli drugače in je končni sklep večine zgolj naključna skladnost o nekem (vsaj zame) manj bistvenem vprašanju. Vsekakor pa se mi predvsem zdi, da Rudi Seligo vso reč opazuje preveč z vidika drugega »dogodka«, da jo na tega reducira bodisi zato, ker premalo pozna celoto, bodisi zato, ker mu ta vidik ponuja najprikladnejši podstavek, od koder bivše uredništvo »Problemov« in »nas« sploh poučuje, kaj pesem je in kaj ni, kaj nam je storiti, da bomo »realizirali« svoje »težnje po udeležbi v svetu«, od koder ugotavlja našo »provincionalistično zatohlo misel in delo«, naše »histerično reagiranje«, kulturno destruktivnost in kar je še drugih takih očitkov.

Kakorkoli: čas, ko bi bili lahko razmeroma mirno razpravljali o upravičenosti razlogov in o posledicah neke kolektivne odločitve, je žal zamujen, ker kolektiva, ki bi mogel in hotel prevzeti odgovornost za sprejeti sklep in njegove posledice, ni več. In ker tudi sam ne želim biti advokat tega kolektiva, mi ne preostane nič drugega, kot da pazljivo pregledam Seligove argumente in notranji ustroj njegovega sklepanja in da vse to soočim s svojo percepcijo »dogodka« ter z argumentacijo SVOJE odločitve, pa najsi je bila še tako histerična in destruktivna. Da ni bila v skladu s Seligovimi pogledi, je tako jasno, reči pa moram, da ga tudi ne želim o ničemer prepričati. Rad bi preprosto, da se sliši še ena plat. Zdi se mi namreč, da pomembnost vprašanja oziroma njegovega konteksta to zasluži in da za to porabljeni prostor ne bo čista izguba.

Če Seligovo pismo očistimo vseh v polemični zagnanosti napisanih čustvenih poudarkov, nam v rokah ostane pravzaprav en sam argument: Seligova popolna identifikacija z lastno fikcijo družbe kot idealne organizacije, v katero sodi tudi kultura. Ta ima seveda atribut nacionalna, ker samo kot taka sodi v Seligov koncept družbe — organizacije.

Poudariti je treba, da v Seligovem argumentiranju »družba«, s katero se indentificira, ni neko idealno, v prihodnosti dosegljivo stanje in možni cilj družbene akcije, temveč hkrati norma in realno stanje, ki ga neki zavrženi posamezniki še nismo dosegli in nas je zato treba poučiti in posvariti. Kratek citat povsem zadostuje kot dokaz, da si zgornje trditve nismo izmislili: »Z delom (s pesmimi)« — pravi Seligo »barantamo ne kot družba s svojo kulturo, organizacijo in izoblikovanostjo, ampak kot politika in razne ideologije v preteklosti in prihodnosti, kar pomeni, da kot člani te organizacije, ki ji pravimo družba, še nismo na nivoju družbe, ampak samo na nivoju ideološke kohezije.«

Ta struktura mišljenja in argumentiranja nam je res tako dobro znana, da ni treba posebej opozarjati na njeno poreklo. Izvesek je sicer drugačen, vendar se sprašujemo: kaj je ta »DRUŽBA S SVOJO KULTURO, ORGANIZACIJO IN IZOBLIKOVANOSTJO«, družba kot »organizacija« onkraj »politike in raznih ideologij«? In kaj je konec koncev »ena in enotna narodna skupnost« in »kulturni aspekt (te) narodne skupnosti? Sapiens nihil affirmat quod non probet, zato so ta vprašanja povsem na mestu, preden se vdano pogreznemo v »provincionalistično zatohlo misel in delo«.

Seligo je sociolog in zato bolje od mene ve, da je funkcionalistična teorija ravnovesja samo ena izmed diskutiranih socioloških teorij. Kot taka ima seveda svoje nepreverljive miselne predpostavke, ki se zunaj znanstvenega terena prav zato, ker so nepreverljive, zelo rade obnašajo kot dogme, kot ideologija. Seligo pa je šel še korak naprej (morda res samo v polemični vnemi) in je ideološko fikcijo kratkomalo proglasil za družbo, vse, ki mu tako ali drugače niso bili všeč kot akterji »dogodkov«, pa je preprosto zmetal v isti koš in jih pahnil pod njen »nivo«, med politike, ideologe in druge provincialce. O sociološki plati te zadeve je bolje, da se med seboj pogovorijo sociologi, metoda je znana in preizkušena, komu vse pa koristijo take konstrukcije in zanemarjanje distinkcij, naj premisli Seligo sam.

A kljub vsem pripombam, ki bi jih lahko imeli k Seligovi ideološki poziciji kot temelju njegovega moralnega ogorčenja, mu je treba priznati, da njegova kritika vsaj na enem mestu zadene v črno. To je tam, kjer Seligo govori o predlogu za nagrado Franciju Zagoričniku, »... ki ga je žirija sprejela, vendar pa je MORALA POZNEJE SVOJ SKLEP PREKLICATI zaradi intervencije občine ali ‚od zgoraj', kot se govori, češ da je občinska nagrada nezdružljiva s sodelovanjem v Mostu, ki izhaja v Trstu«.

Najbrž je normalno pričakovati, da je žirija ocenjevala Zagoričnikove PESMI, in če je prišla do sklepa, da zaslužijo nagrado, je bil njen sklep nepreklicen. Če jo je kdo ‚od zgoraj', od strani ali od koder koli silil k preklicu, je bila stvar njene strokovne poštenosti, da vztraja ali pa se zahvali za mandat. Ker tega, kot pravi Seligo, ni storila, je s tem V CELOTI sprejela nase odgovornost za neko POLITIČNO prakso, na katero Seligo upravičeno kaže s prstom. Tisti »je morala« ne pomeni dobesedno nič, ker nihče »od zgoraj« ne bo podpisan pod sklepom žirije. Vendar, kot bomo skušali pokazati, se ost te upravičene kritike obrača tudi zoper Seligo samega oziroma zoper njegovo fikcijo družbe kot uravnovešene organizacije.

Kar zadeva Rotarjevo izključitev iz uredništva Problemov (Zagoričnikova je sledila malone avtomatično kot posledica prve), Seligo smiselno točno povzema argumentacijo sklepa o izključitvi, torej je toliko manj razumljivo, zakaj s tolikšno ihto govori o redukciji PESMI (DELA), o identifikaciji PESMI z revijo, z njenim »programom«, avtorja kot AVTORJA z uredništvom in celo (!?) z izdajateljem. Celo iz Seligove lastne formulacije argumentov za izključitev namreč jasno izhaja, da v uredništvu Problemov ni bila v tej zvezi spregovorjena niti beseda o PESMIH, objavljenih v Mostu, znano pa je tudi, da sta tako Rotar kot Zagoričnik po izključitvi iz uredništva v reviji še naprej objavljala svoja DELA. Tu se Seligo prav očitno dela, kot da ne ve, da je šlo v obeh primerih za oceno nekega dejanja dveh UREDNIKOV Problemov, v drugem primeru kar demonstrativnega dejanja, ki nikakor NI IDENTIČNO s pesniškim DELOM, se pravi s pisanjem pesmi. Tudi če bi bila ocena tega dejanja sporna, še vedno ostane vprašanje, zakaj Seligo, ki nekaj vrstic više dela tako natančne razločke glede pesmi, tega dovolj bistvenega razločka ne vidi. A ker je že tako, mu je najbrž treba pojasniti, da je večina nekdanjega uredništva (nekako 8:1 ob dveh vzdržanih glasovih), kolikor vem — brez namigov ‚od zgoraj' — ocenila omenjeno dejanje kot nezdružljiv s funkcijo urednika v Problemih. Kajti — naj se zdi Seligu to še tako neverjetno — bivše uredništvo Problemov je vendarle imelo če že ne »program«, pa je vsaj v nekaj letih izoblikovalo uredniško prakso in tudi nekatere kar jasno formulirane principe kot minimalni pogoj za sodelovanje v uredništvu. Po teh rečeh so se Problemi razločevali od drugih podobnih in manj podobnih revij na Slovenskem; če to ne bi bilo tako, če bi bile obstoječe revije res smo čista »posoda, medij, sredstvo«, kot pravi Seligo, potem postane pomembno vprašanje, zakaj svoje proze ni objavljal v Novi poti, Dialogih, Ognjišču, Sodobnosti itn., namesto v Problemih in zakaj namesto vseh obstoječih revij v tej »enotni narodni skupnosti«, za to eno samo narodno kulturo (dveh dejansko ni), ne ustanovimo ene same velike kulturne revije, namesto da si vsak želi svojo, takšno, s katero se bo lahko identificiral v »okoliščinah konstituirane estetske ali socialne grupe«. (In seveda, kot je slovenski običaj, to grupo razglašal kot edino legitimno nosilko ene same nacionalne kulture.)

Skratka: ko bi bil Seligo brez nepotrebne sofistike povedal, da je po njegovem na Slovenskem kakšna revija premalo in da se zato ta ali oni v obstoječih počuti nelagodno ali pa se sploh ne počuti, bi mu bilo mogoče brez zadržkov pritrditi. Kolikor pa vem, uredništvo bivših Problemov ali bivše uredništvo Problemov ni »hladno in brezbrižno sprejemalo takšnega stanja stvari«, temveč je ravno s tem, da ni nobenega dela »reduciralo« in da ni zahtevalo nobene »identifikacije« avtorja z uredništvom, kaj šele z izdajateljem, tako vsaj nekoliko zmanjšalo občutek zagnanosti. Vsekakor pa Problemi te zagnanosti niso niti povzročili niti povečali, avtorje je treba iskati drugod. Če pa se Seligo jezi, ker prav v tej reviji ni mogel realizirati svoje »estetske ali socialne grupe« (kar seveda pomeni izključiti vse druge in tudi tiste, ki po takšnih grupah ne hrepenijo tako zelo), je kriv sam, ker ni niti poskušal storiti česa podobnega, sicer bi se mu spričo njegove vizije družbe najbrž posrečilo, pa tudi zato, ker se je — kar zadeva uredništvo — napačno usmeril. Koncept Problemov — kakršnikoli so že bili — je od ustanovitve naprej (upoštevajoč obstoječe razmere) izključeval zbiranje sodelavcev po principu estetskih ali socialnih grup in če se bo ta princip v prihodnje v reviji uveljavil, to ne bodo več Problemi, kakršni so bili zamišljeni. V samem jedru koncepta, kakor sem ga sam razumel, je bila zahteva po depolitizaciji kulture v tistem smislu, v kakršnem od Selige grajana kranjska žirija ni bila depolitizirana. Če je Seligo bral Probleme v času, ko so morali svoj koncept uveljavljati, bo vedel, da je bila ta zahteva izražena kot zahteva po relativni avtonomnosti kulture. Tu nekje pa se vsaj po mojem mnenju skriva tudi bistveni razlog za izključitev Rotarja in Zagorčnika iz uredništva.

Najbrž ni nobena skrivnost, da se tržaški reviji Most in Zaliv docela jasno POLITIČNO opredeljujeta. Okoli Mostu se zbirajo krščanski socialisti, Zaliv pa se izrecno zavzema za ustanovitev slovenske socialistične stranke. To seveda niso estetske niti ne samo socialne, temveč so politične grupe, ker pač »tržaški Slovenci živijo v drugačnem družbenem sistemu« in — med drugim — »si lahko predstavljajo drugačno družbeno ureditev«. Dosiravno najbrž tudi na Tržaškem ni dveh slovenskih kultur, je do tu vse v redu. Tudi drži, da nihče ne bi rad prevzel nase odgovornosti za »razdiralno politiko med nami in zamejskimi Slovenci« in zbliževanje res pomeni »več objavljanja tržaških pisateljev pri nas in naših del v njihovih revijah«.

Pri tem zadnjem pa naj si Seligo razreši dvoje preprostih vprašanj: Po kakšnem kriteriju bosta tržaški reviji sprejemali »naša dela«; po estetsko-grupnem, socialno-grupnem ali politično grupnem? Kakšna bo »redukcija« »naših del« in stopnja identifikacije del in avtorjev z uredništvi, ki jih konstituirajo politične grupe? Ko postavljam ti vprašanji, se prav res ne bojim, da bomo po tej poti dobili namesto »ene in edine« slovenske kulture krščanskosocialistično itn., prav tako pa ne mislim, da bo slovenska kultura s tem kaj pridobili: pač poleg množične kulture, skomercializirtne kulture, slovenske kulture itn. še nekaj atributov za tisto, kar pač zmoremo ali moremo uvoziti. Gre mi še vedno za izključitev Rotarja in Zagoričnika in za čisto načelno vprašanje, kdo vse sme imeti svoj kulturni koncept in v imenu česa, kdo pa ga ne sme imeti, ne da bi se izpostavil diskvalifikacijam, kakršne uporablja poleg drugih, pomembnejših »činiteljev«, tudi Rudi Seligo. »Provincionalistično zatohlo misel in delo« in »anomičnost situacije« — kar je vljudnejši izraz za isto — sem vsaj kar zadeva bivše Probleme razumel tako, kot da so nas pretekle izkušnje nekoliko izučile in smo postali zmožni pogovarjati se mimo marginalnih (marginalnih z vidika kulture v njenem esencialnem pomenu) razlik o bistvenejših rečeh. Torej ne gre za to, da si ne bi znali predstavljati — prav tako kot tržaški Slovenci — tudi »drugačne družbene ureditve«, temveč za vprašanje, ali je z vidika kulture v svetu, kakršen je, pomembneje ustvarjati estetske, socialne ali politične grupe kot forme kulturnega delovanja ali pa je pomembnje konstituirati integralno kulturno sfero kot relativno avtonomno nasproti sferi gospodarstva in politike, ki jo ogrožata prav tako, kot sta sami ogroženi druga od druge. (Kdor ne verjame, da je tudi pri nas tako, naj bere Delo.) To pa ni specifično slovensko, še manj provincialno vprašanje, čeprav zoper to, da smo Slovenci — to je vedel zelo slovenski slikar I. Grohar že leta 1904 — preprosto nič ne moremo. Hkrati pa bi nas z vidika nacionalne kulture kot kulture moralo še kako zanimati, kaj se na primer trenutno dogaja z italijanskimi univerzami. Prizadevanje za relativno avtonomnost kulture je skratka prizadevanje za priznanje legitimnosti notranjih protislovij, ki se ne razrešujejo avtomatično in ki (mimogrede) postavljajo na laž iluzije o harmonični družbi. Pri tem pa je izgubljena bitka za katerokoli omenjenih »sfer« popoln poraz. Zato smo vsi bolj ali manj proti komercializaciji kulture, kot bomo jutri nemara proti subsumaciji politike gospodarstvu. V primeru Rotarja in Zagoričnika pa je bila večina uredništva via facti in ne glede na subjektivna hotenja obeh prizadetih PROTI POLITIZACIJI KULTURE.

JANEZ DOKLER

O problemu problemov

Uredništvo revije »Problemi« je bolj ali manj uspešno uredilo zadnje številke lanskega letnika in se pričelo pripravljati na vsakoletni redni zbor sodelavcev, ki naj bi volil uredništvo revije za naslednje leto. Pri teh pripravah pa se je nekaj zataknilo, zakaj v času, ko to pišem, dosedanjega uredništva faktično že ni več, revijo pa imata v rokah izdajatelja, tj. CK ZMS in univerzitetni odbor ZSJ. Vzrok za tak izid sestavlja seveda več elementov, od katerih sta poglavitna dva: revialnemu življenju neustrezen, pretežno manipulativen odnos predsedstva CK ZMS do revije, ki se deloma opira na nekatere stalne člane uredništva; in določen odnos teh članov uredništva do revije, ki bi ga — po vsem, kar se je zadnje leto dogajalo v uredništvu — lahko z določenimi pridržki označil kot lastniškega. To dvoje želim v nadaljevanju določneje prikazati.

Revija Problemi je imela zadnji dve ali tri leta v našem kulturnem prostoru nedvomno specifično vlogo, saj se je odprla mnogim novim sodelavcem, ki zaradi znanih dogodkov okrog Perspektiv in Sodobnosti niso imeli možnosti objavljanja svojih prispevkov. S tem v zvezi se je izoblikoval tudi specifičen program revije: nekskluzivnost, odprtost za različna miselna, estetska in literarno-kritična snovanja v naši kulturni sredini, skratka omogočanje, ohranjanje in širjenje zoženega komunikacijskega prostora v kulturi. Tak program revije je bil zelo pozitiven, vendar so bile v njem že od vsega začetka kali, ki so morale pripeljati prej ali slej do neogibnih konfliktov. Vsesplošna odprtost kot revialni program je namreč že sama po sebi in še posebej v naših razmerah zelo labilna in občutljiva struktura. Vsaka živa miselna, estetska in kritična usmeritev se pač po svoji imanentni logiki želi jasno izraziti, se izdiferencirati od drugih in se tako uresničiti — » izživeti«. To pa v naših razmerah, v objektivni situaciji naše kulture v celoti najpogosteje zaradi različnih razlogov ni mogoče. Posebno velja to za revialno situacijo v Sloveniji zadnja tri leta. Zadnje leto je bilo zato več poskusov, da bi se z ustanovitvijo nove revije naš kulturni prostor vsaj do neke mere diferenciral v kulturnem, delovnem, »strokovnem«, tj. nepolitičnem smislu, da bi ta dokaj inertna in amorfna gmota slovenske kulture pokazala **določnejše** poteze. Poskusi se — kolikor vem — niso uresničili, vendar ne po svoji krivdi.

V taki situaciji je seveda neogibno naraščal pritisk na Probleme, kar je povzročalo konflikte v uredništvu. Za precejšnje število pišočih ljudi, ki so bili ali pa tudi niso bili sodelavci Problemov, se je omenjena začetna zelo pozitivna usmeritev Problemov začela sprevračati v negativno. Pokazalo se jim je, da Problemi s svojo vsestransko odprtostjo zamegljujejo diferenciranost v naši kulturi in s tem še povečujejo njeno že tako veliko amorfnost.

V uredništvu je zato od časa do časa prihajala do izraza razumljiva potreba po določnejšem programu revije. To pa je bila vedno nedoločna in neeksplicirana osnova nesoglasij. Glede na dano prej omenjeno usmeritev revije, ki je bila — kot rečeno — pogojena z revialno situacijo pred tremi leti, smo sicer v uredništvu skoraj vedno prišli do soglasja o objavi konkretnih prispevkov in tudi o drugih neposrednih uredniških poslih. Nikoli pa nismo prišli do soglasja o temeljnem konceptu revije, čeprav smo pogosto o tem razpravljali. Pri nastalih navzkrižjih se je namreč redno izkazalo, da je bilo soglasje o konceptu revije le verbalno, pomensko in predvsem delovno pa so obstajale razlike. Taka nesoglasja so se v uredništvu praviloma končavala z izključitvami. Nedvomno je namreč, da je določen koncept revije neogibno vezan na določene ljudi, ki ga uveljavljajo in nosijo, nikakor pa ni primarno odvisen od prispevkov in del, ki jih sprejema uredništvo. Pomena te preproste stvari se danes komajda še zavedamo.

Prvo tako nesoglasje je v uredništvu izzval Marko Pogačnik (član uredništva), ki je predlagal določene spremembe. Glede na koncept vsesplošne odprtosti revije, ki je bil v dani situaciji za večino uredništva edino mogoč, Pogačnikovo hotenje (za njim je stalo seveda še dosti drugih, ki niso bili v uredništvu) ni bilo sprejemljivo, zaradi česar je bil prisiljen zapustiti uredništvo.

S tem pa potencialna notranja ogroženost labilnega uredništva ni bila odstranjena, temveč se je še povečala. Ponovno se je pokazala ob konfliktu o nekem Rotarjevem proznem prispevku, ki je bil kasneje deloma objavljen. Rotarjev »delovni« koncept revije se je, ne glede na besede, očitno nekoliko razlikoval od opisanega koncepta. Vprašanje, ali je bilo njegovo hotenje upravičeno ali ne, ne sodi v pričujoče premišljanje. Po tem sporu je Rotar s svojo prisotnostjo v uredništvu potencialno ogrožal sprejeti koncept in na njem zgrajeno (iz današnje perspektive očitno navidezno) enotnost uredništva. Predlog za izključitev Rotarja iz uredništva je sledil neki logiki, ki jo poskušam prikazati. Način, kako je bil Rotar izključen, pa upravičeno zbuja resne pomisleke. Predlog je bil namreč »utemeljen« z dejstvom, da je Rotar objavil literarni prispevek v tržaški reviji Most. Nekaterim v uredništvu se ta »utemeljitev« ni zdela zadostna in tudi ne smiselna. Glavni urednik pa je vztrajal pri predlogu z dodatno »utemeljitvijo«, češ da je Most politično sumljiva revija, ker jo denarno podpira CIA. Zelo lahko je zavzeti jasno stališče do misli, nazorov in koncepta, ki so ga izrekali sodelavci Mostu v svojih prispevkih, kar smo tudi vsi storili. Vendar vsi nazori v Mostu najbrž še niso zadosten razlog za izključitev kogarkoli iz našega uredništva, če tam objavi literarni prispevek. Nihče pa ne more preverjati argumenta v zvezi s CIA. Uredništvo je bilo tedaj tik pred razsulom in vsako nadaljnje ugovarjanje predlogu bi potisnilo uredništvo čez rob. Jasno se je pokazala dilema: ali z vztrajanjem proti predlogu razrušiti dotedanji koncept vsesplošne odprtosti revije ali pa s popuščanjem samovoljnim interpretacijam Rotarjevega objavljanja v Mostu tako usmeritev revije ohraniti. Za izid iz te situacije je bilo še vedno odločilno prepričanje o pomenu obstajanja take revije, kakršni so Problemi do tedaj bili. Rotar je bil izključen iz uredništva in v poslovnik uredništva je bil vnesen dodaten člen, po katerem je članstvo v uredništvu Problemov nezdružljivo z objavljanjem prispevkov v nekaterih zamejskih slovenskih revijah, kar po svoji nervozni naglici in nedomišljenosti jasno kaže razrvano situacijo uredništva.

Ta dogodek z Rotarjem pa je navrgel nekaj vprašanj, ki so — čeprav pod površino vsakdanjega urednikovanja — postajala vse bolj vsiljiva: komu v uredništvu pa je pravzaprav potrebno in za kaj to manipuliranje s političnimi strukturami, kaj je pravzaprav pravi vzrok za vse to.

Podobna situacija je nastala tudi ob zamenjavi odgovornega urednika lani poleti in kasneje ob izključitvi Zagoričnika, ki je tudi objavil v Mostu nekaj pesmi. Redno je izstopala dilema: ali pretresi osnove samovoljnega političnega manipuliranja v uredništvu in se s tem odpovedati reviji oziroma opisanemu konceptu vsesplošne odprtosti revije ali pa popustiti tej samovolji. Večina urednikov se je pri tem odločala »za revijo« in njen tak koncept.

Od izključitve Zagoričnika naprej pa ni bilo mogoče več potlačiti suma, da skupina stalnih članov uredništva deluje brez vsakega določenega dogovora po zakonitostih skupinske dinamike tako, da bo v imenu odprtosti revije in ohranjanja ter širjenja kulturnega komunikacijskega prostora zničila samo to odprtost z namenom, da ohrani sebe kot edinega in edino legitimnega nosilca tega koncepta, ki ga je na začetku vzpostavila. Ta sum so potrjevali dotedanji dogodki in razni znaki, ki jih tu ni mogoče prikazati.

Dogodki zadnjih dni pa so ta sum v celoti potrdili. Kot že rečeno, se je pripravljal zbor sodelavcev in s tem v zvezi novo uredništvo. Dosedanje uredništvo je bilo zaradi izključitev in drugih razlogov (odhodi k vojakom, na študij, protestno izostajanje) močno skrčeno. Glavni urednik je predlagal, naj bi k preostalim doslej aktivnim članom uredništva (Debenjak, Dokler, Kavčič, Kerševan, Kralj, Pintar, Urbančič ter Rotovnik in Rizman kot predstavnika izdajatelja) predlagali še nekaj novih, kar je uredništvo sprejelo. Razprava o konceptu je pokazala nujo, da bi si revija Problemi poleg že uveljavljenega koncepta vsesplošne odprtosti in v njegovem okviru vendarle jasneje zarisala svoje posebno hotenje v naši kulturni sredini, da bi potegnila črto nasproti obstoječim revijam v Sloveniji in nasproti sodobnim miselnim in estetskim tokovom v Evropi in tako poleg varovanja prostora za vse snovanje pri nas vendarle dajala določen poudarek tistemu, kar se je zadnje leto že uveljavljalo v najtehtnejših prispevkih na njenih straneh. S tem smo želeli razširiti možnosti za določnejšo kulturno, nepolitično (žal moram to vedno poudarjati) neekskluzivno diferenciacijo v kulturi in s tem možnosti bolj živega miselnega, umetniškega in literarno-kritičnega snovanja pri nas, zakaj samo v tem je smoter take diferenciacije.

Po vsem tem je odgovorni urednik Pintar predlagal kot možne dodatne kandidate D. Jovanoviča, T. Kermavnerja, D. Pirjevca in Sašo Vegri. Že pred tem pa je bil predlagan kot kandidat tudi Drago Grah. Taka je bila vsaj lista, za katero smo se dogovorili, da jo pretresemo z izdajateljema na skupnem sestanku. Do tod še ni bil nihče proti tej listi. Ker je imelo uredništvo nekaj nespodbudnih skušenj s CK ZMS kot enim od izdajateljev (dogodki okrog Brvarjevih pesmi ipd.), smo se dogovorili, da naj ne bi v tej konkretni situaciji nihče od uredništva do sestanka z izdajateljema, ki je bil predviden po pravilniku pred zborom sodelavcev, iskal od

(Nadaljevanje na 3. strani)

njiju kakih posebnih neformalnih informacij ali se v čemerkoli, kar se tiče uredništva, neformalno dogovarjal z njima. To je bilo teden dni pred predvidenim sestankom z izdajateljema.

Po tem dogovoru pa je glavni urednik nenadoma izrazil mnenje, da Pirjevec in Kermavner za izdajatelja tako ali tako ne bosta sprejemljiva. Temu mnenju so se pridružili še nekateri člani uredništva. V naslednjih dneh se je v uredništvu to mnenje vse bolj utrjevalo in bilo je govora o tem, da bi bilo treba ponovno pretresti predlagano listo. Vse manj razumljivo pa je bilo, od kod to vnaprejšnje prepričanje nekaterih članov uredništva o odločitvah CK ZMS, zato smo drugi vztrajali, da gre uredništvo na razgovor z izdajateljema z že sestavljeno listo kot pač nekim možnim predlogom, o katerem se je mogoče pogovarjati. Sam pa sem obvestil Pirjevca in Kermavnerja o pomislekih nekaterih članov uredništva. Pirjevec je želel stvar s CK ZMS sam razčistiti, da ne bi bil po nepotrebnem predmet spora. Na CK ZMS pa mu je tov. Kocjančič v prisotnosti tov. Kučana mirno in obenem brutalno povedal, da je pač politično nezaželen, da je njegova zgodovina znana, da je spektakularno zapustil Sodobnost, da on (Kocjančič) v uredništvu Problemov tako in tako ne mara močnih osebnosti, da ne želi imeti težav, da želi imeti revijo, usmerjeno v skladu s programom ZK in še mnogo podobnega. O tem je uredništvo obvestil predstavnik izdajatelja CK ZMS tov. Kučan na predvidenem sestanku v petek 23. II. Razen tega pa je isti predstavnik na istem sestanku povedal tudi to, da sta se dva člana uredništva (glavni urednik in sekretar redakcije) kmalu po sestavi predloga za novo uredništvo oglasila na CK ZMS in se tam pogovarjala o njem. To dvoje pa je seveda moralo izbiti sodu dno. Jasno se je pokazala nevzdržnost dosedanjega uredništva in koncepta revije. Kako še naprej zaupati sodelavcem v uredništvu in kako sodelovati z njimi pri urejanju revije, če neskrupulozno kršijo dogovore o ne tako nepomembnih rečeh? Kako in o čem sta se pogovarjala člana uredništva na CK ZMS, ne vem, in dodatna pojasnila o tem tudi ne spremenijo stvari. Dejstvo je, da je prišel Pirjevec na CK ZMS kot slon na pripravljeno jamo. Jasno je, da je sporočil uredništvu, da umika svojo kandidaturo. Če razen tega pomislim še na način, kako se je Kocjančič pogovarjal s Pirjevcem, če pomislim kdo s kom in kako, če pomislim, da je bil s tem pogovorom prekoračen vsak okvir najnavadnejše dostojnosti, in da tu manjka sleherni človeški in politični takt in tudi sleherni posluh za subtilna vprašanja kulture in tudi sleherna seznanjenost s hotenji in delovanjem revije Problemi v zadnjem letu, tedaj se mi postavi vprašanje, kako je torej v resnici s konceptom vsesplošne odprtosti revije in v kaj se je izrodil ob takih »neformalnih« pogovorih? Videti je, da v manipuliranje s situacijami v politiki in kulturi, manipuliranje z ljudmi in koncepti, ki si ga neformalna stalna skupina v uredništvu dovoljuje, da bi ohranila sebe kot edinega legitimnega nosilca koncepta vsesplošne odprtosti revije. To pa imenujem lastniški odnos do revije. Kal, ki jo je ta v začetku pozitivni koncept v konkretni situaciji naše kulture zadnjih dveh let nosil v sebi, se je tako razvila do polnega plodu in najbrž ni moglo biti drugače.

Vsi našteti dogodki so seveda uredništvo potisnili čez rob, skratka, razšli smo se. S tem pa je revija avtomatično prišla v roke izdajateljema, da po svoji uvidevnosti ukrepata o njeni nadaljnji usodi. Globoka kriza nediferencirnosti oziroma implicitne, neizražene diferenciranosti slovenske kulture, o čemer sem govoril že prej, se v krizi revije Problemi zgolj oznanja in ni istovetna z njo.

Revialnim krizam in sploh anomičnosti v kulturi bi se morda lahko izognili tako, da bi obstajale bolj prožne in »gibljive« revije, ki bi bile zares v rokah sodelavcev in bi sodelavci zares odločali, kdaj je kako uredništvo še živo, kdaj ima še kaj koncepta, kdaj pa se je že izpelo. Revije ne bi bile tako brezupno sive in enolične in različne smeri kulturnega snovanja (ali različne skupine sodelavcev, kar je isto) bi se lahko brez družbenih frustruacij »izživele«. Tako pa je imela Probleme v rokah ena stalna skupina, Sodobnost ima v rokah druga itd. Pred zbori sodelavcev pa je marsikoga strah. V svojem neposluhu do notranjega vzgiba vsega miselnega in umetniškega snovanja gleda samo na pretekle skušnje, jih ozko politično kvalificira in podaljšuje v prihodnost. Taka pretekla skušnja so seveda Perspektive. Toda kdor ima posluh za notranje dogajanje kulture, tj. za snovanje sploh, mora videti, da ponovitev Perspektiv in obnavljanje perspektivaštva na Slovenskem principialno ni mogoče in je zato prazen bavbav, primeren za politikantsko manipuliranje.

Vprašanje odnosa med izdajateljem in revijo je verjetno prav zaradi tega strahu še vedno nejasno. Po statutu revije Problemi je njen najvišji organ zbor sodelavcev. Pri tem pa si pridržuje izdajatelj pravico, da potrdi ali odkloni vsakokratno uredništvo in da celo že vnaprej pretrese predlagano listo uredništva. S tem pa seveda zničuje vlogo sodelavcev, saj le-ti ne morejo odločilno vplivati na revijo, če ne morejo prosto izbirati urednikov in s tem koncepta revije. V tej točki pa se ravno skriva stalna in nepremostljiva težava in možnost neustreznega manipuliranja. Razen tega sta imela izdajatelja doslej v uredništvu vsak svojega rednega predstavnika. Ta oblika sodelovanja med uredništvom in izdajateljem se mi zdi še najbolj sprejemljiva. Če namreč izdajatelj želi vplivati na dogajanje v reviji, tedaj bi to moral doseči z aktivno soudeležbo v kulturno-konceptualnem in uredniškem delovanju uredništva, ne pa z zastarelim birokratskim manipuliranjem z ljudmi. To se mi zdi tudi bolj v skladu z intencami ZK. Naš izdajatelj (CK ZMS) pa je doslej to možnost zanemarjal, saj se njegov predstavnik praviloma sploh ni udeleževal sej uredništva. Zakaj je bilo izdajatelju to prav, ne vem.

Pri vsem tem mi torej ne gre za negiranje ali odklanjanje vloge izdajatelja revije, temveč za to, da se način vpliva izdajatelja na revijo spremeni iz pretežno manipulativnega v pretežno delovnega, ki si ga izdajatelj zagotovi s svojim stalnim članom v uredništvu.

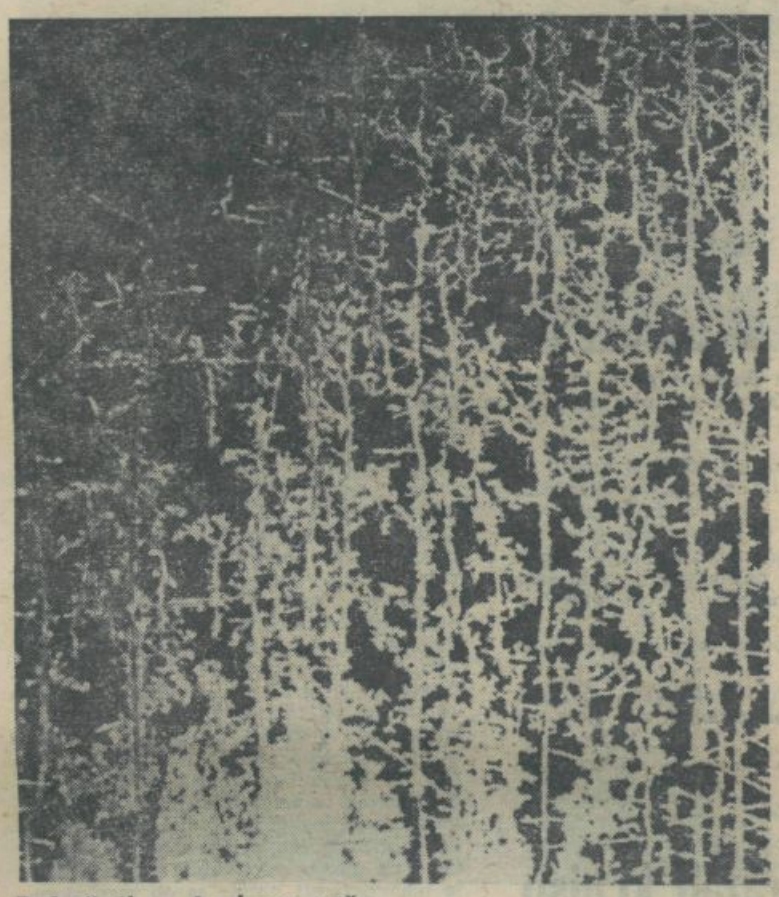

P. Lešnik – Ledene rože

Problem »Problemov« torej korenini v splošnejši revialni situaciji in situaciji v naši kulturi sploh, nikakor pa ne v osebnih antipatijah urednikov ali sodelavcev.

Pripomba uredništva: Opozarjamo vse, ki bi še želeli pisati o problemu »Problemov«, da v prihodnje ne bomo mogli objavljati prispevkov, ki bodo obsegali več kot štiri normalno tipkane strani.

Pripombe na „Pripombe“

Na moj članek »Kako uresničiti pravico do dela« v »TRIBUNI« od 27. nov. 1967 in od 4. marca 1968 je Slavko Pregl (pozneje S. P.) objavil »Nekaj pripomb«. Škoda, da uredništvo obeh avtorjev ni že prej povezalo. Jaz bi lahko večino kritiziranih mest pojasnil in prestiliziral, ne da bi moral svojo tezo utesniti. Torej bi se razlika v naziranjih lahko pokazala kratko in natančno. Tako pa moram bralce utrujati s pripombami na pripombe, uredništvu pa odvzemati drage stolpce.

S. P. se najprej spotakne ob stavku: »Izkušnja pa kaže, da se ob racionalnem gospodarstvu ali, kot smo se vajeni izražati, v pogojih reforme, pojavlja zaskrbljujoča nezaposlenost«. Tu gre za nespora zum. Jaz sem mislil racionalno gospodarstvo posameznih podjetij, kritik pa racionalnost vsega gospodarstva. Sedaj seveda sledi cel traktat, »da v nobenem družbeno racionalnem gospodarstvu ne more biti nezaposlenosti«. Ta stavek je bil verjetno tudi povod, da je S. P. na čelo svojega sestavka postavil razpravljanje o reformi. Mislim, da je do reforme prišlo zaradi tega, ker so podjetja delala z izgubami, negospodarski sektor pa je investiral preko razpoložljivih sredstev. Vse primanjkljaje smo pokrivali s tiskanjem bankovcev, ki v blagovnih zalogah niso imeli kritja. Zato so cene rasle, zato smo zopet poviševali plače, zato so cene spet rasle itd. Ko je bilo merodajnim tega dovolj, so privili zavoro in začeli usmerjati gospodarjenje z oblakov na trdna tla.

S. P. pa razlaga reformo drugače: »Reforma pomeni proces restrukturiranja našega gospodarstva in s tem proces realokacije proizvodnih faktorjev«. Ne razumem, kako naj normalen človek povzame iz te abstrakcije, kaj je treba storiti, da bomo prišli do blagostanja; rečem lahko le, da so ljudje takega govorenja in pisanja siti do grla. Npr.: »Morali se bomo pozanimati za probleme proizvodnje.« Ali pa »uveljaviti je treba take ukrepe, da bodo izpolnjeni cilji reforme«, itd. itd. Poslušaš debelo uro, razumeš vsako besedo, na koncu pa vendar ne veš, kaj je govornik pravzaprav povedal. Zakaj si ljudje ne vzamejo za zgled izražanje predsednika Tita? On nikdar ne govori tako; lahko se človek z njim ne strinja povsem, vendar vsakdo razume, kaj hoče.

Drugi stavek »Pripomb« se glasi: »Eden spremljajočih pojavov teh sprememb iz kvantitete v kvaliteto gospodarjenja je brezposelnost.« Potem sledi traktat o vrstah brezposelnosti, poln tujk (zakaj se namesto »rigidnost« ne bi reklo »togost«?), ki izzveni v pomirjujočo napoved: »Ko bodo reformna načela dosledno izvedena v praksi, bomo lahko govorili o racionalnem gospodarjenju; ne pa, kot to dela B. G., že s samim sprejetjem reforme.« Zopet abstraktno govorjenje, nobene besede o tem, kaj je treba ukreniti za ustvaritev novih lukrativnih delovnih mest, ki edina lahko rešijo problem brezposelnosti. Ne morem dovolj poudariti, da brezposelnost ni noben spremljajoč pojav, temveč jedro nadvse perečega problema. Brezposelnos je spodnesla liberalno družbo in sedaj spodkopava socialistično. To je zadosten razlog, da bi vsako konstruktivno sugestijo objektivno in potrpežljivo preučili in posvetili glavno pozornost bistvu predloga, ne pa eventualnim pomanjkljivostim v strokovnem izražanju.

Tako kritiku ni všeč stavek: »Vrednost vloženega dela mora biti zadosti manjša od tržne vrednosti proizvodov.« S tem sem hotel reči, da morajo biti proizvodni stroški manjši kot izkupiček. Moj kritik me pa pouči: »Delo nima vrednosti; delo je substanca, tvorec vrednosti. To je stavek, ki ga sliši vsakdo, ki prisostvuje prvi uri predavanj iz politične ekonomije.«

Ne vem, iz katere svete knjige izvira ta modrost. Se nikoli nisem silšal, da delo nima vrednosti; zakaj pa delavci potem ob mesecu dobijo kuverte, v katerih je denar? Razen, če za ekonomsko lingvistiko denar ni vrednost. Jaz pa trdim celo, da je delo najstabilnejše merilo vseh vrednosti. Ne moremo in ne moremo iz abstrakcij. Ali ne bi bilo bolje, da bi si razbijali glavo, kako iz enega milijona delovnih ur (približno 400 delavcev v enem letu) ustvariti toliko denarja, da bodo ti delavci dobili plače, in da bi krili ostale stroške ter plačali davke? Žal pa od svoje trditve, da »zelo malo ljudi ve, kaj, kako in za koga proizvajati,« ne morem odstopiti. Kje so ti ljudje, zakaj ne ustvarjajo delovnih mest?

Ne pomaga nič, Nemci so sicer naši veliki materialni in moralni dolžniki, toda res je, da so lahko vsemu svetu za zgled zaradi sposobnosti ustvarjanja novih delovnih mest. S. P. sicer pravi, da smiselnosti primerjave med nezaposlenostjo v Jugoslaviji in nezaposlenostjo v ZR Nemčiji ni težko izpodbijati, če poznamo zgodovino ekonomskega razvoja obeh dežel. Ne morem trditi, da to zgodovino poznam, primerjavo pa lahko dam po dveh tipičnih postopkih: kako so delali Nemci, kako pa mi.

Po vojni je bila Nemčija razrušena kot nobena dežela na svetu. Delavci in podjetniki sicer niso imeli tovarn, pač pa so imeli strokovne sposobnosti in toliko pameti, da so se sporazumeli za sodelovanje. Amerikanci so jim kreditirali stroje, Nemci so jih postavili na betonske temelje in čez nje razpeli šotore ter pričeli delati. Vsi so se hranili ob kotlih, razlike v zaslužkih pa so si medsebojno bonificirali do boljših časov. Z doseženimi dobički so potem okoli strojev zgradili zgradbe in vse ostalo.

Pri nas pa so marsikje delali drugače: Kredit za stroje so porabili najprej za reprezentativne upravne zgradbe, potem so zahtevali denar za stroje in potem je zopet trajalo nekaj časa, da so se naučili proizvajati.

Ustvarjanje lukrativnih delovnih mest, to je takih, ki se zdržujejo sama brez regresov ali pa še proizvajajo presežek vrednosti, je pogoj za uresničevanje pravice do dela, zato se mora tistim, ki to znajo, odpreti prosta pot.

»Nadalje B. G. pravi, da bo potem, ko bodo razvite države avtomatizirale svoj proizvodni proces, prišlo do množičnega povratnega vala naših delavcev iz tujine in da je zanje že sedaj treba planirati delovna mesta. Po tej logiki pri nas torej ne bomo avtomatizirali proizvodnih procesov. Ta strah je odveč, saj praktični razvoj v razvitih državah kaže, da se sporedno z avtomatizacijo razvija cela vrsta dejavnosti, ki so za uvajanje in funkcioniranje višjega nivoja proizvajanja nujne. Drži pa, da mora imeti delovna sila v teh dejavnostih znatno višje znanje.«

Ali torej misli S P., da bo Ibro Hodžić, ki sedaj vihti kramp in lopato nekje na Švedskem, po avtomatizaciji sedel za pult in pritiskal na gumbe? Ali da bo zavzel mesto nadzorovalca avtomatike? Kje bo vzel tisto »znatno višje znanje«, o katerem govori kritik S. P. sam? Kolikor vem, Švedi že sedaj svoje ljudi šolajo in urijo za avtomatizacijo, in ko bo ta pri njih stekla, naših neukih ljudi ne bodo potrebovali več, vsaj večine ne. »Po tej logiki« se bodo vrnili domov! Ali pa naj večno ostanejo zdoma? In če bomo mi »po tej logiki« med tem tudi sami dajali prednost avtomatizaciji pred polno zaposlitvijo, bomo imeli brezposelnih še več! Kakšna racionalizacija je to: trop delavcev vreči na cesto, ne da bi se kdorkoli pobrigal za njihovo novo zaposlitev? To delajo v kapitalističnem sistemu, socialističen sistem ga tu ne sme posnemati. Praktično polna zaposlitev gre pred avtomatizacijo.

Ko sem iskal vzrok, zakaj naša podjetja ne uspevajo tako, kot bi morala, sem zapisal stavek: »Surovine ne morejo biti krive, saj jih lahko kupimo, kot jih kupujejo Švicarji, ki sploh nimajo svojih surovin, pa vendar izdelujejo najkvalitetnejše izdelke.« Moj kritik S. P. pravi na to: »Če bi Jugoslavija (ali katerakoli druga dežela v razvoju) lahko (tako kot Švicarji) kupovala surovine in opremo na svetovnem trgu, najbrž ne bi imeli konferenc v Alžiru in New Delhiju ter drugih podobnih akcij.«

Kolikor vem, problem ni v tem, da ne bi mogel kdorkoli surovin kupiti, saj jih vsak proizvajalec rad proda. Problem je v tem, s čim jih bomo plačali, katero blago, ki ga znamo mi v zadovoljivi kakovosti izdelovati, bodo razvite dežele od nas kupile. Gre za mednarodno izmenjavo dela, gre za kvaliteto izdelkov. Preveč poldefektnega blaga izdelujemo, zato ne pridemo nikamor. Razen tega pa je ogromna krivda na birokraciji, tem sovražniku socializma št. 1. Da bi si podjetje izboljšalo kvaliteto izdelkov, potrebuje npr. precizen švicarski stroj. Plačalo bi ga s proti-izvozom izdelkov, ki bi jih dalo tudi pod lastno ceno, samo da se dokoplje do deviz. Ne, to ni mogoče, ker si banka zadrži 94 odst. deviz ali pa še več. Podjetje bi moralo izvoziti šestnajstkratno vrednost stroja s šestnajstkratno izgubo, tega pa seveda ne zmore. Če bi banka zahtevala manj, bi dobila več.

Vse, kar sem do tod bil prisiljen napisati, je odgovor na kritiko S. P. na »nekaj obrobnih avtorjevih misli.«

Pri tem sem se odrekel trošenju bralčevega časa in »Tribuninega« denarja za repliko na razne prestižne momente (»nesmiselna tavtologija«, »pade v protislovje

(Nadaljevanje na 22. strani)

Resolucija delovnih skupnosti Pionirskega doma in Akademskega kolegija

Delovni skupnosti Pionirski dom in Akademski kolegij, zbrani na svojem protestnem zborovanju 4. marca t. l., zahtevata:

1. Neposreden dohod in dovoz s Titove ceste do stavbe Pionirskega doma in Akademskega kolegija, kakor je bilo to domenjeno med odgovornimi predstavniki mestnega sveta, ljubljanskega urbanističnega zavoda, Gospodarskega razstavišča, Pionirskega doma in Akademskega kolegija. Ta dogovor je dokumentiran z listinami:

Prvič: z dopisom ljubljanskega urbanističnega zavoda skupščini občine Bežigrad dne 4. 11. 1966 o lokaciji hale »C«, s pristankom Gospodarskega razstavišča oz. sporazum med GR in našima ustanovama (cit.) »o tem, da GR po izgradnji hale »C« dovoli dostop do Pionirskega doma in Akademskega kolegija s Titove ceste, vse do časa, dokler ne bo omogočen dostop in dovoz do tega objekta s Titove preko Vilharjeve ceste.«

Drugič: S pojasnilom prejšnjega direktorja ljubljanskega urbanističnega zavoda ing. arh. Marka Šlajmerja, sedaj uslužbenega pri biroju za regionalno prostorsko planiranje SRS, ki kot odgovorni udeleženec sestanka zainteresiranih ustanov v svoji izjavi od 23. 2. 1968 izrecno navaja, da sklep

»o prehodu skozi ustrezno polje (zgradbo) ali skozi suteren novega objekta (Gospodarskega razstavišča) ustreza razpravi in zaključkom tega sestanka.«

2. Udeleženci zborovanja odločno zahtevamo, da odgovorni forumi skupščine občine Bežigrad ali zavoda za inšpekcijske službe dosežejo in zagotovijo spoštovanje teh določil v lokacijski odločbi, ki so bila v opisanem primeru brezobzirno kršena, ter ugotavljamo, da je bilo z izgradnjo novega objekta hale »C« ovirano normalno delovanje obeh ustanov v Pionirskem ditve);

Svojo ugotovitev opiramo predvsem na naslednje dejstvo: da imata Pionirski dom in Akademski kolegij brez ustanov in podjetij v okolici letno 1,300.000 dohodov in odhodov. V številu teh dohodov in odhodov so šteti:

— obiskovalci 153 prireditev, ki so letno v Festivalni dorani (posvetovanja, konference, simpoziji, občni zbori, kulturno-vzgojne, priložnostne ter družbene prireditve);

— gledalci 584 kino predstav letno v mladinskem kinematografu;

— 150.000 abonentov Mladinskega gledališča, ki jih sestavljajo šolska mladina iz Ljubljane, okolice in podeželja;

— 1200 predšolskih in šoloobveznih otrok, rednih tečajnikov tečajev Pionirskega doma, ki plačujejo šolnino in prihajajo k učnim uram v spremstvu staršev;

— 306 študentov, stanovalcev Akademskega kolegija;

— 900 študentov, abonentov menze Akademskega kolegija;

— stranke dveh podjetij. Imosa in Roga, ki imata svoje sedeže v stavbi Pionirskega doma.

Vsi ti ljudje, najsi se hranijo, stanujejo v Kolegiju, najsi so uslužbenci ali pedagogi v domu, najsi obiskujejo tečaje, abonmajske predstave ali prireditve v stavbi Pionirskega doma, so ostali brez urejene ceste — brez pešpoti in vozne ceste. Pionirski dom edini tovrstni kulturno-vzgojni center za mladino v Sloveniji in v Ljubljani, in hkrati največje kulturno žarišče in zbirno središče mladine na teritoriju občine Bežigrad, je bil tako odrezan od svojega naravnega okolja, odrinjen od neposrednega dohoda z glavne ceste in potisnjen s tem dejanjem v zamestje. Gospodarsko razstavišče, ki se iz leta v leto samovoljno in nebrižno do interesov svojih sosedov prisvaja Trg VII. kongresa ZKJ in občinsko cesto od Titove ceste do glavnega vhoda v Pionirski dom, je po izgradnji objekta »C«, kakršen stoji danes, dejansko ukinila Trg VII. kongresa in postavila s tem ravnanjem vsa podjetja in ustanove, ki imajo sedeže na tem trgu, v podrejen položaj; z novo gradnjo je GR postalo povzročitelj brezizhodnega stanja teh ustanov in ovira za njihov normalni razvoj. Pionirski dom je bil v času, ko se postavlja pred družbo kot prva naloga skrb za kulturo in vzgojo mladine na ta način grobo zavrt in onemogočen pri izpolnjevanju svojega kulturno-vzgojnega dela.

3. Udeleženci zborovanja ugotavljamo, da sta Pionirski dom in Akademski kolegij verjela zagotovilom GR kar zadeva neposreden dovoz in dohod s Titove ceste, a stabila navzlic sporazumu prevarana.

Udeleženci zborovanja, opozarjajo, da so za nespoštovanje določil v lokacijski odločbi odgovorni:

— pristojni občinski organi občine Bežigrad;

— inšpekcijska služba pri mestnem svetu;

— in Gospodarsko razstavišče.

Dolžnost teh organov bi bila obvestiti o vsaki spremembi v gradnji objekta hale »C« Pionirski dom, Akademski kolegij in druga podjetja ter ustanove v okolici, ki so zainteresirani za omenjeno pot, kar pa se ni zgodilo.

Pot (pešpot in dovozna pot), ki pelje iz mesta v PD in AK. To je edina neposredna pot, s katero sta obe ustanovi povezani z glavno cesto.

Pionirski dom in Akademski kolegij — opozarjajoč ob tej priložnosti skupščino občine Bežigrad, da je v prvi vrsti predstavnik ljudstva, ki mora v tem sporu ravnati zgolj po načelu pravičnosti — zaradi opisanih dejstev najenergičneje zahtevata od imenovanih organov, da se takoj naredi:

1. prehod za pešce skozi ustrezno polje hale »C« in

2. da se uredi — asfaltira — dovozna pot za avtomobilski promet.

O lepih frazah, ki niso lepa praksa

O sami lokaciji hale »C« Gospodarskega razstavišča je bilo že mnogo zapisanega, o problemu razmeroma barbarskih posegov ljubljanskih urbanizatorjev, ki so tokrat dokončno razbili Trg VII. kongresa in presekali cesto, ki pelje od Titove ceste do portala »Soče«, pa še več; zgradba je odrinjena v polje in dejansko izločena iz mesta. Zdi se skoraj odveč pisati o samem problemu estetskega videza mesta; v to področje nas namreč spremlja dobro znana usodnost, ostaja nam le strah, da bo nekoč nek funkcionalist postavil stolpnico sredi Križank ali pa zazidal Univerzitetno knjižnico.

Pri našem zapisu pa gre za nekaj več: v tej odrinjeni in zapostavljeni stavbi sta našli življenjski prostor dve ustanovi, ki s svojo funkcijo bistveno posegata v družbeno dogajanje; takoj je sicer reba pripomniti, da velja — prav verjetno — isto tudi za GR, ki je kot današnji »lastnik« Trga VII. kongresa Zveze komunistov po starem zakonu, da mačka požre miš hitreje, kakor lahko miš protestira, s svojo razširitvijo ogrozil eksistenco obeh ustanov. Toda pri GR gre za komercialen podvig, pri dejavnosti obeh ustanov pa gre zgolj za vzgojno funkcijo, za nekaj kar imenujemo izobraževanje, za tisto, kar radi na velikih zborovanjih proklamiramo za »izgrajevanje človeka«, a se nam pri samem dejanju uresničevanja imenitne fraze vedno zatakne in pravimo: zdaj potrebujemo denar, človeka odložimo za jutri.

Da se bomo laže razumeli, bomo ponovili nekaj znanih dejstev: dohod, ki ga je GR zaprlo z izgraditvijo hale »C«, je letno uporabljalo okoli milijon tisoč ljudi: to so bili obiskovalci Festivalne dvorane, študentje v Akademskem kolegiju, obiskovalci filmskih predstav in mladinskega gledališča in kup majhnih otrok, ki obiskujejo tečaje različnih jezikov in tečaje različnih oddelkov Pionirskega doma (likovni, glasbeni, filmski, gledališki in še mnogi drugi). Vse poti in ceste v okolici zgradbe so bile in so v skrajno slabem stanju. Po cesti, ki pelje prav mimo oken jedilnice Akademskega kolegija, so vozili težki kamioni, ki so seveda dvigali prah ali pa brizgali blato — lahko rečemo — v krožnike študentom v jedilnici. Dejstvo je, da se je število abonentov najprej zmanjšalo od tisoč dvesto na devetsto in zdaj že na sedemsto. Poleg tega je prostor pred kolegijem razstavišče za nekaj časa odstopilo privatniku, ki je tam izdeloval zidake. Izdelovanje zidakov povzroča hrup, da pa je ob hrupu težko spati in še teže študirati, ne bomo posebej poudarjali. Vemo tudi, da je včasih prijetno odpreti okno in prezračiti sobo. Težko pa je prezračiti sobo, če vam prinese »sveži zrak« toliko prahu, da vam čez pol ure ni treba več pisati v zvezk, pač pa lahko pišete pó mizi.

Vse zapisano potrjuje slika, ki jo boste videli, če si ogledate Pionirski dom: razumljivo je, da so gojenci take ustanove majhni otroci in jim je — pa čeprav so neznatni in danes še zelo nepomembni v sklopu celotnih družbenih premikov — treba preskrbeti razsvetljeno in dobro utrjeno pot. Če je bila neka trinajstletna deklica napadena in če si je kdo zlomil roko, niti ni bistveno. Bistveno postaja dejstvo, da se mnogim — in ob tem se sprašujemo, kakšna je vloga občine Bežigrad (saj je bila cesta, ki jo je GR odvzelo Pionirskemu domu in Akademskemu kolegiju, občinska cesta in je občinska tudi še danes, ko je že ni več — odlok o ukinitvi namreč ni bil izdan), ali se ji sploh ni zdelo vredno stopiti z visokega položaja občinskih uradnikov (ali pa uradnikov mesta) in si nekoliko ogledati problem, mogoče poslati na teren mini-komisijo in ugotoviti, da je dostop v zgradbo danes popolnoma onemogočen, saj stoji hala »C« praktično na njenih stopnicah. In prav zaradi te malomarnosti občine se ob pregledovanju podatkov za trenutek ustavimo ob dejstvu, da sta direktor GR in predsednik občinske skupščine Bežigrad ena in ista oseba.

Po vsem svetu danes ugotavljajo, da z večjim razvojem tehnike in skrčevanjem delovnega časa prihaja prosti čas in problem, kam z njim, v ospredje v popolnoma drugačni obliki, kot se je recimo — pred dvajsetimi leti. Človek potrebuje zabave (tu mislim zabave kot pasivne zabave) predvsem takrat, ko mu pomeni izraba prostega časa počitek od dela. Pri današnji mladini in pri današnjem človeku sploh pa ugotavljamo, da ima vedno več prostega časa. Če se torej njegov delovni čas skrči, se veča razlika med časom, ki je potrebna za pasivno zabavo, ki naj bi nas razvedrila in odpočila od napora, in ostaja nam čas, ki je popolnoma prazen. Čas, ki bi ga morali za nekaj uporabiti, pa ne vemo za kaj.

Mnogi ugotavljajo, da postaja ljudem dolgčas v trenutku, ko pridejo do tistega dela dneva, ko ne vedo več kam s časom, zabava jim pa ne zadostuje več. V tem trenutku bi moral človek zopet začeti delati, toda delati z občutkom, da soustvarja. Treba bi mu bilo pomagati razumeti, da ni odveč, da tudi — čeprav je ničev in neznaten — nekaj pomeni v tem svetu.

Zdi se nam, da je navedeni element zelo pomemben pri vzgoji mladine. Možnosti, ki jih mladim daje Pionirski dom (ki pa po svoji starostni strukturi ni samo pionirski), govorijo v prid našemu razmišljanju. Dejstvo pa je, da je Pionirski dom edina ustanova svoje vrste v Sloveniji, a je danes tako rekoč izločen iz mesta, vozni dostop bo kmalu za nekoga iz centra Ljubljane dolg skoraj nekaj kilometrov (mimo tovarne Zmaj), peš pa že danes v slabem vremenu gazite blato, padate v luže in se lahko v temi spotikate preko kamenja. Iz vsega, kar smo slišali in izvedeli od prizadetih, ni nihče od tistih, ki bi lahko ukrepali, ukrenil še ničesar. Da se na ustne obljube ne v Pionirskem domu ne v kolegiju nihče več ne zanese, nam je po historiatu cele zgodbe popolnoma jasno. Kdor mora priti na cilj, pride, pa če jo bo moral ubrati preko Ježice.

Pionirski dom deluje uspešno v dveh pomenih besede: uspešno opravlja vzgojno funkcijo, a obenem se skoraj šestdeset odstotno financira sam, kar je za tako ustanovo razmeroma velik komercialni uspeh — poudarjamo — komercialni uspeh, saj mislimo, da je postal v položaju, v katerem se je znašla naša družba, argument denarnega uspeha zelo pomemben. In iz vsega sledi vprašanje: če je na primer (vzemi zelo hipotetično) stala hala »C« pol milijarde ali milijardo dinarjev, ali potem res k tako visokemu proračunu ni bilo mogoče odriniti še milijon ali dva — če ne zaradi drugega, zaradi dobrega sosedstva — za cesto, ki bi omogočila nemoteno delovanje ustanov, ki so prizadete že s samo lokacijo hale? Ali ne gre torej le za majhen — res da človeški napor, ki ga v ustavi z lepo formulacijo imenujemo »dolžnost spoštovanja dela vskega človeka«, in ki je ostal prazna fraza, ne da bi se to komu zdelo bistveno in zelo pomembno?

Upajmo, da ne bomo priča izgovorom, da občina oziroma mesto za problem nista vedela. Ob prihodu Rečanov v Ljubljano so začasno utrdili dohod do Festivalne dvorane. V navedenih forumih so se zganili tudi, ko so prizadete ustanove najavile protestno zborovanje in so seveda v skladu z našo zelo samoupravno prakso ugotovili, da je táko zborovanje nezaželeno. Nekaj ustnih obljub in razgovorov še priča o tem — z odlomki zapisnika zborovanja je slika popolnejša — da so celo v GR spoznali, da je cesta zelo slaba ter so jo po pritožbi poškodovanega uslužbenca Pionirskega doma nekaj časa posipali. Vse to pa problemu ne odvzema teže — kot tudi ne odgovornosti nekaterih: GR, občine Bežigrad in uprave mesta Ljubljane.

Ob koncu zapisa bi rad še izjavil določen dvom ob prepričanju tistih, ki verjamejo, da bo z ureditvijo prostora okoli zgradbe Pionirskega doma in Akademskega kolegija problem rešen. Gospodarsko razstavišče bo čez čas zopet želelo povečati obseg, kar je tudi razumljivo. Vendar pa se sprašujemo, komu bo takrat seglo v zelje, mu napravilo senco, ga pregnalo ali mu pa odvzelo življenjski prostor!? Na to vprašanje bi lahko odgovoril tisti urbanistični načrtovalec, ki je prepričan, da se razstaviščni prostori grade skoraj v samem mestnem središču in ki je zagovornik celotne lokacije današnjega razstaviščnega prostora.

A, kot rečeno, to ni več naša stvar in se zato ne mislimo vtikati v urbanistično politiko mesta, čeprav jo vedno manj razumemo. Ničesar ne moremo spreminjati, če je postal v svetu, ki ga živimo, kriterij samo denar, človeka pa smo spravili za poznejše čase. Vseeno pa bi radi vedeli, kako je s spoštovanjem dela vsakega človeka ter s humanimi in socialističnimi odnosi, o katerih vsak dan toliko slišimo

P. Vodopivec

Odlomki iz zapisnika s protestnega zborovanja

(Prisotni so bili člani kolektivov Pionirskega doma, Akademskega kolegija, podjetja »Rog«, podjetja »Imos«, avtoservisa OM, vodje intenzivnih tečajev za tuje jezike ter starši otrok, ki prihajajo v Pionirski dom — skupno 228 udeležencev).

PREDSTAVNIK KOLEGIJA JE POVEDAL:

»Akademski kolegij se je preselil 1950. leta iz bivše Kolodvorske ulice v takrat še nedograjeno stavbo. V začetku so bili odnosi s sosedom v najlepšem redu. Takrat je imel kolegij dostop do zgradbe s Titove ceste po bivši Pokopališki, ki je peljala mimo cerkve nekako sporedno z Vilharjevo. Šele v času VII. kongresa ZKJ je bila zgrajena cesta preko pozneješega Trga VII. kongresa ZKJ.

S tem pa se je začela zapora z žicami, ograjami in podobno, kar je tako razburilo študente, da so ograje sami podrli. Ko smo leta 1966 izvedeli, da namerava GR razširiti svoj prostor, zgraditi še eno halo in nam tako zapreti dostop s Titove ceste, smo se uprli in nismo soglašali. Ugovor smo poslali na občino s pripombo, da bi ta graditev bistveno zavrla našo dejavnost. V tem ugovoru smo točno precizirali svoje pripombe in predloge. Zaradi tega je prišlo na GR do sestanka predstavnikov GR, Akademskega kolegija in Pionirskega doma, sestanku pa sta prisostvovala še predsednik mestnega sveta ing. Tepina in ing. Šlajmer.

(Nadaljevanje s 4. strani)

Na tem sestanku so posamezni uporabniki dostopa povedali svoja stališča. GR je pojasnilo, da te hale ne more postaviti drugje, in tako ni hotelo upoštevati stališča AK in PD, da nam je treba pustiti pot do stavbe Ing. Tepina in ing. arhitekt sta razumela in podprla naše stališče. Vplivala sta na direktorja GR, da ne sme vztrajati pri zahtevi in mora popustiti. Obravnavali smo različne predloge, npr. naj bi GR to halo postavilo drugje in ne ravno na tem mestu. S tem seveda nismo prodrli. Zato smo predlagali, da bi skozi to halo pustili prazen prehod, ki bi ga v času razstav zaprli. V tem smislu je bil takrat sestanek tudi končan. Direktor GR je moral na predlog pristati in tako je bilo tudi na to, ko je bilo že izdano dovoljenje za graditev hale C v odločbi odločeno, da mora GR Pionirskemu domu in ostalim zagotoviti neposreden dostop iz Titove ceste do njihove stavbe.

Verjetno smo ga polomili, ker nismo priložili tudi skice in smo svoj predlog premalo natančno precizirali. Gospodarsko razstavišče je naš predlog obšlo in spremenilo celotni načrt zazidave. Namesto neposrednega dohoda smo dobili posreden dostop — po ovinkih, po blatu, torej pod nemogočimi pogoji. V zadnjem času skušajo posamezniki vse probleme drugače prikazati.

Danes smo bili povabljeni na mestni svet, potem, ko so zvedeli, da smo organizirali naše protestno zborovanje. Tam so nam svetovali, naj raje uporabimo drugačne pote, vse prej kot tako zborovanje. Tudi sami smo mislili tako, vendar smo ugotovili, da smo ob vseh drugih primerih naleteli na veliko nerazumevanje. Imeli smo že občutek, da smo majhni v borbi z velikani. Razen sestanka, na katerem je — kot je že bilo rečeno — sodeloval ing. Tepina, smo imeli še več sestankov, na katerih smo obravnavali skupne probleme, vendar se teh direktor GR ni udeležil, pač pa je pošiljal svojega predstavnika, ki ni imel nobenih pravnih pooblastil in je dajal le pavšalne izjave o dobrih sosedskih odnosih. Spoznali smo pač, da se teh stvari ne da reševati tako, kot si mi želimo, da bi bili zaščiteni ne samo interesi GR, ampak tudi pionirskega doma in Akademskega kolegija.

Ves čas pa je ostajal pereč tudi problem ureditve ceste mimo Akademskega kolegija, ki je za nas posebno pomembna. Vsa mogoča sredstva smo uporabili. Poizkušali smo pritegniti občino, ki je sklicala sestanek zato, da bi opozorila vse uporabnike ceste, naj prispevajo sredstva, da bi cesto skupno uredili. Študentje so bili ogroženi z blatom, prahom in ropotom. Na tem sestanku nismo uspeli in nismo prišli do zadovoljive rešitve.

Tudi pozneje ob priložnosti seminarja OZN, ko je tovariš Polak vodil sestanek in se zavzel za skupno ureditev ceste in okolja, ni bilo uspeha. GR v vseh primerih ni bilo pripravljeno prispevati ničesar. Drugi uporabniki so se sklicevali na to, da plačujejo GR visoko najemnino in je GR dolžno urediti cesto. Nato smo poizkušali še z enim sestankom — iniciator je bil Pionirski dom — in zopet ni bilo uspeha.

Po današnjem razgovoru na mestnem svetu smo šli še enkrat k direktorju GR. Zopet je zatrjeval, da so sicer pripravljeni stvari urediti in da se spominja sklepov sestanka s tovarišem ing. Tepino. Obljubil je, da bo dal na razpolago sredstva za ureditev obvezne poti, ni pa pristal, da bi dobili direkten dostop pod novo halo ali preko nje, kot je že bilo določeno. Obljubil je tudi, da bodo v najkrajšem času odprli dohod med halama A in C, ki smo ga že uporabljali. To pa je seveda — po mojem mnenju — delna rešitev in nikakor ne rešitev v celoti.

Mislim, da je jasno, da je tako za Pionirski dom kot za Akademski kolegij ta dohod življenjskega pomena. Izgubljamo goste. Nekaj časa smo padec pripisovali slabemu poslovanju menze, vendar smo probleme v menzi uredili in zdaj zopet ugotavljamo, da se število zmanjšuje. Sprašujemo se, če ni za to kriv zelo neprimeren dostop

PREDSTAVNIK PIONIRSKEGA DOMA:

Občina je ob problemu izdaje lokacije sklicala dva sestanka. Na obeh sestankih sta naši ustanovi pristanek odklonili, češ da je bila sedanja cesta do stavbe PD in AK urejena in osvetljena. Nato je prišlo do tako imenovanega poravnalnega sestanka z ing. Tepino, o katerem je že govoril predstavnik AK. Za nas je bila nesprejemljiva možnost, ki jo je predlagal direktor GR: dohod mimo Neubergerjeve vile na Vilharjevo cesto. Naša pot je že bila zgrajena, oba predstavnika sta to potrdila in apelirala na direktorja GR, naj problem razume, saj da je ureditev podhoda logična potreba vsaj do takrat, ko bo zgrajena nova cesta in novi avtobusna postaja. Tako bi po zgraditvi obojega lahko GR podhod zaprlo. Sedaj nam ugovarjajo, češ da se nismo nikoli tako dogovarjali in da na to GR tudi ni nikoli pristalo. Če bi bilo to seveda res, ne bi na lokacijsko odločbo pristala nobena izmed ustanov v našem poslopju. O tem je podal izjavo tudi ing. Šlajmer.

Ugotovimo lahko, da smo bili naivni, saj smo bili prepričani, da dogovor med možmi velja. Projektiranih pa je bilo celo pet kupol in zato je čisto jasno, da bi — če bi zgradili še peto — prišel v poštev le dohod skozi halo C ali pod njo. Žal nam je, da smo ostali pri tako nepreciznem izrazu, kot je »neposredni dostop«, saj je takih dostopov lahko veliko.

Ko se je začela gradnja, smo zasumili, da je nekaj narobe, saj nismo opazili, da bi kdo gradil prehod. Obrnili smo se na občino k pravnemu referentu s prošnjo, naj nam pojasni našo zadevo. Pojasnil nam je, »naj se ne pritožujemo sedaj, ko še ni nič zgrajenega, ko pa bo jasno, da je bil dogovor kršen, pa se pritožujte«. Da ne bo dohoda skozi halo C, smo izvedeli od nadzornega gradbenega organa, ki je povedal, da o takšnem podhodu ni ničesar slišal.

Pred tem nismo imeli slabih odnosov. To dokazuje dejstvo, da je GR pred začetkom gradnje prišlo s prošnjo, naj mu dovolimo deponijo materiala, ki bo izkopan, ter postavitev barak na našem zemljišču. Mi smo to dovolili in se o tem dogovorili. Sklep smo potrdili z zapisnikom. Tudi odškodnine nismo zahtevali.

Na iniciativo mestnega sveta je bil na GR sestanek med predstavniki samoupravnih organov, direktorja GR in nas. Direktor GR vztraja pri svoji trditvi, da pot skozi halo ni bila nikdar odobrena, da pa je pripravljeno GR urediti vse, da se sosedski odnosi uredijo.

1. Urediti stalen prehod med halama A in C.

2. Ko bo dvignjena celotna ploščad GR, bo GR asfaltiralo ploščad mimo zadnje kupole.

3. Pripravljeno je finančno sodelovati pri asfaltiranju ceste mimo kolegija.

4. GR pa je pripravljeno urediti ves prostor za halo C in da dobita naši ustanovi možnost za parkiranje avtomobilov vse do stranskih poslopij GR.

Ostane vprašanje našega dvorišča, kjer so vozili najtežji kamioni. Zaradi slabe ureditve te ceste so nastali nemogoči pogoji za obiskovalce našega Mladinskega gledališča, kina, naših tečajev kot tudi za lepo število predšolskih otrok, ki jih morajo starši pripeljati do pionirskega doma . . .

Študent iz kolegija vpraša: Ali lahko sploh še verjamemo, da se bodo odnosi uredili?

Želi, naj odgovori predstavnik občine Bežigrad. Splošna ugotovitev: ni ga na sestanku.

Študent iz kolegija: Zanima me, kdo je napravil skico začasne ureditve prehodov med halo C in halo A, ko vidimo, da je bil ta prehod zaradi različnih ovir nemogoč . . .

Uslužbenec Pionirskega doma: . . . boli me dejstvo, ki je v naši družbi vse bolj pogosto, da namreč denar in komerciala onemogočata delovanje kulturnih ustanov . . Dostopi bodo sčasoma postali tako nemogoči, da se bodo otroci naveličali hoditi. Teh, ki prihajajo, pa ni malo. Tukaj je mladinsko gledališče, druge dvorane ni nikjer, tu je veliko število pedagoških oddelkov, za katere se ne bo moglo dobiti drugih prostorov . . .

Profesor v Pionirskem domu: Če danes v časopisju toliko poudarjamo pomen vzgojnih ustanov in skrbi za mladino, zakaj potem eno izmed ustanov, ki je gotovo najbolj obsežna in pestra v svoji dejavnosti, ograditi in tako rekoč izločiti iz mesta? . . .

Danes trga VII. kongresa ni več . . . Obelisk, ki je bil spomenik temu dogodku (arhitekt — projektant je zanj celo dobil nagrado), pa je reklamni steber za inozemske firme . . .

GLAS VPIJOČEGA... V LJUBLJANI

Četrtega marca se je v Festivalni dvorani zbralo lepo število študentov iz Akademskega kolegija na protestnem zborovanju zaradi odvzema dostopa in dovoza do stavbe Akademskega kolegija in Pionirskega doma. Prisotni so bili tudi člani obeh delovnih kolektivov, podjetja »Rog« in »Imosa« ter ostali uporabniki ceste na tem področju.

Vprašali se boste, čemu nam to suhoparno poročanje? Kaj nas to briga! Ena cesta gor ali dol, saj vse ceste peljejo v Ljubljano! Kakorkoli pa je to vprašanje velikega pomena za obstoj in nemoteno delovanje obeh ustanov, ki sta zaradi samovolje Gospodarskega razstavišča potisnjeni v zamestje.

Problemi, ki se nam danes zastavljajo z vso ostrino, so se začeli in se množili vzporedno z rastjo Gospodarskega razstavišča. Akademski kolegij se je že leta 1950 preselil iz bivše Kolodvorske ulice v zgradbo, v kateri je še danes. V začetku so bili odnosi sosedov, tj. GR, Kolegija in Pionirskega doma, taki, kot si jih je le mogoče želeti, kasneje pa se je to sožitje vse bolj majalo. Takrat je imel Akademski kolegij dostop do zgradbe s Titove ceste po bivši Pokopališki ulici oz. cesti, ki je tekla mimo takratne cerkve, nekako vzporedno z Vilharjevo cesto. V času VII. kongresa ZKJ je bila zgrajena cesta preko pozneje imenovanega Trga VII. kongresa ZKJ.

Kmalu zatem pa je GR začelo samovoljno in brezobzirno omejevati dostop do Pionirskega doma in Akademskega kolegija z raznimi zaporami iz žice in ograjami. Študentje, znani povsod po svetu kot zelo občutljivi na ovire in utesnjevanje, tega niso mogli trpeti. V spontani in upravičeni akciji so vse te prepreke porušili in odstranili, a ne za dolgo. GR s svojo prakso ni prenehalo in je še nadalje vsiljevalo svojo voljo, češ: »GR je pomembna ustanova, širiti se mora, pa čeprav sosedje pri tem godrnjajo.«

Leta 1966 se je izvedelo, da namerava GR razširiti svojo dejavnost, zgraditi novo halo in s tem zapreti dostop s Titove ceste do Pionirskega doma in Akademskega kolegija. Obe prizadeti ustanovi sta se temu načrtu spontano uprli. Svoj ugovor sta poslali na občino, tako da je kmalu za tem prišlo do sestanka med GR, obema ustanovama ter predsednikom mestnega sveta ing. Tepino in ing. Šlajmerjem. Rezultat tega posveta je bil sporazum, po katerem mora GR zagotoviti Pionirskemu domu in Akademskemu kolgiju neposreden dostop s Titove ceste. Tudi v dovoljenju za gradnjo nove hale »C« je bil ta zahtevek, le da si je GR to formulacijo o neposrednem dostopu in dovozu po svoje razlagalo. GR je vsa ta določila obšlo in celo spremenilo celotni načrt zidave, tako da je Pionirski dom namesto neposrednega dohoda dobil posredni dostop — po ovinkih, blatu.

Prizadeti ustanovi sta si na vse kriplje prizadevali, da bi si zagotovili primeren dostop do svojih prostorov in dali dejavnosti, ki jih razvijata, svoje mesto, mesto, ki jima pripada v Ljubljani. Pri tem očitno nista naleteli na prava vrata. GR, pa tudi nerazumevanje prisotnih občinskih forumov je krivo, da Pionirskega doma — kot enega redkih Plečnikovih monumentov — obiskovalec Ljubljane ne opazit niti s Titove ceste, ki je od zgradbe oddaljena le kakih osemdeset metrov.

Nedvomno je tega stanja nekdo kriv. Kdo, tega v današnjem času ni tako lahko ugotoviti. Zanimivo je vedeti, da se ves ta problem skuša danes drugače prikazati. Ko se je razvedelo, da pripravljajo študentje protestno zborovanje skupaj s predstavniki in člani Pionirskega doma, je prišlo do razgovora na mestnem svetu, kjer so skušali pomiriti duhove in preprečiti protestno zborovanje.

Tudi danes, ko je vse že mimo, je slišati pripombe o neumestnosti tega zborovanja, češ da bi se dalo vse urediti na kak drug, primernejši način. Prizadeti so bili vedno za dobre sosedske odnose, vendar sodijo, da so pri vseh dosedanjih poskusih, ko je šlo za to, da se zadovoljivo rešijo problemi dostopa, naleteli na veliko nerazumevanje. Stalno so imeli občutek odnosa velikih do malih. Razen omenjenega sestanka, na katerem je bil tudi ing. Tepina, so imeli prizadeti z GR še več razgovorov, na katerih so obravnavali skupne probleme, vendar se direktor teh ni nikoli udeležil. Pošiljal je le svojega predstavnika, ki ni imel nobenih pravnih pooblastil. Paradoksalno pri vsem tem pa je dejstvo, da je GR vedno bilo »pripravljeno sodelovati« s Pionirskim domom in Akademskim kolegijem. Njihove besede o dobrih sosedskih odnosih so bile tu le nek okras, sredstvo, s katerim je GR slepilo in varalo svoje sosede na (poštenemu in zavednemu občanu) sramoten način.

Kako važen je problem dostopa in direktnega dovoza do Pionirskega doma ter Akademskega kolegija, nam pove že podatek, da imata navedeni ustanovi brez ustanov in podjetij v okolici letno 1,300.000 dohodov in odhodov. Sem so šteti obiskovalci 153 prireditev, ki so letno v Festivalni dvorani (posvetovanja, konference, simpoziji, občni zbori ter ostale prireditve), gledalci 584 kino predstav letno v kinu Soča, 150.000 abonentov Mladinskega gledališča, ki jih sestavljajo šolska mladina, pa tudi odrasli iz Ljubljane, okolice in podeželja, 1.200 predšolskih in šoloobveznih otrok, rednih tečajnikov tečajev Pionirskega doma, 300 študentov, stanovalcev Akademskega kolegija, 900 študentov, abonentov menze Akademskega kolegija ter stranke dveh podjetij Imosa in Roga, ki imata sedeže v stavbi Pionirskega doma. Vsi našteti občani so ostali tako brez primerno urejene vozne in pešpoti, prisiljeni iskati dohoda do Pionirskega doma po raznoraznih stranskih, blatnih, neurejenih in neosvetljenih poteh.

Pri vsem tem se nam vsiljuje vprašanje odnosa naše stvarnosti do kulturnih ustanov in njihovega delovanja. Ali je res ves pomen nekega trgovskega objekta ali podjetja v tem, da je produktivno, da prinaša oziroma polni obtinske in druge blagajne? Ali potem táko podjetje res lahko reže kruh drugim, finančno odvisnim kulturnim ustanovam? Kje je tu logika? Kje so naši principi in napori, da damo kulturi in prosveti, kar potrebujeta, saj se izdatki tudi tukaj tisočkrat obrestujejo.

Vsak lastnik zgradbe, vsaka vila ali druga stavba v mestu ima svoj urejen in direkten dostop. Pionirski dom in Akademski kolegij sta ostala brez njega. Veličastna zgradba, katere gradnja bi šla danes v stotine milijonov, Plečnikov kulturni spomenik, je potisnjena v zamestje.

Pionirski dom, edini kulturno-vzgojni center za mladino te vrste v Sloveniji in v Ljubljani in hkrati največje kulturno žarišče in zbirno središče mladine v bežigrajski občini, je danes odrezan od svojega

(Nadaljevanje na 7. strani)

Foto Tomo Ivanović

Herbert Marcuse

Individuum v visoki družbi

I. Retorika in realnost.

Preden raziščemo domnevne funkcije »individuuma« v Great Society, je potrebna kratka definicija — ali bolje: nova definicija tega pojma; kajti uradne razlage Great Society nameravam proučevati z gledišča njihove možne uresničitve in v povezavi z vladajočimi političnimi, ekonomskimi in intelektualnimi pogoji, ki to uresničitev določajo. Če se ti momenti ne nanašajo na idejo, ostane vsa publiciteta in propaganda v najboljšem primeru ugotovitev namenov. Znanstvenik je dolžan, da te pojme vzame resno in da gre zato iz besed — ali bolje, da ostane tostran besed in da analizira njihovi vsebini odmerjene možnosti in tendence.

Začenjam s pojmom Great Society, kot ga je formuliral predsednik Johnson. To je družba

— »nebrzdane rasti«, ki temelji na »obilju in svobodi za vse« in ki stremi k »ukinitvi bede in rasne neenakopravnosti«;

— v kateri je napredek — »služabnik naših potreb«;

— v kateri je prosti čas »dobrodošla priložnost za izgradnjo in razmišljanje« in s tem ne služi samo »potrebam telesa in zahtevam gospodarstva, ampak tudi hrepenenju po lepoti in hotenju po skupnosti«.

K tej podobi spada ugotovitev, da »bomo z našimi družinami živeli brez temnih senc vojne in nezaupanja med narodi«. Nato sledi naštevanje področij, v katerih se more pričeti izgradnja Great Society:

— nova izgradnja naših mest in transportnega sistema med njimi v skladu s potrebami stalno rastočega števila prebivalstva;

— obnovitev onečiščene in uničene pokrajine, da bi spostavili »kontakt z naravo« in da bi ohranili »Ameriko — čudovito lepo (patriotična pesem)«;

— izboljšanje vzgoje in razširitev možnosti izobraževanja;

Če se vse to uresniči, vendarle nismo končali borbe, kajti »predvsem Great Society ni noben varen pristan, noben prostor za počitek in nobeno dokončano delo. Veliko bolj je stalno obnavljajoče se izzivanje, ki nam obljublja nek cilj, pri katerem smisel našega življenja ustreza čudovitim produktom našega dela«.

Tukaj bi rad prvič obrazložil moje mnenje, ki se od tega razlikuje. Namenoma začenjam s spekulativnejšimi in najbolj »utopičnimi« aspekti, kajti tu najbolj razločno prihajajo na dan temeljne ideje programa — pa tudi njegove notranje omejitve. »Produktom našega dela« naj ustreza smisel našega življenja. Ali ne bi moralo biti ravno obratno? V svobodni družbi bodo individuumi sami določali smisel življenja, temu primerno bodo določali produkte svojega dela.

Način izražanja po sebi ne more izključiti te interpretacije, toda v kontekstu dobi poseben pomen. Zakaj naj bi bila Great and Free Society stalno obnavljajoče izzivanje, ne pa prostor počitka, varen pristan? Dinamika brezkončno rastoče produktivnosti ni dinamika mirne in humane družbe, v kateri so individuumi prišli k sebi in kjer razvijajo svojo lastno človečnost. Taka družba bi lahko zavrgla predstavo »nebrzdane rasti«, svoje tehnične zmogljivosti bi lahko omejila tam, kjer v vedno bolj grozečem obsegu grozijo okrepiti odvisnost ljudi od njihovih orodij in produktov. Celo danes bi lahko z novo orientacijo vodili boj proti revščini bistveno uspešnejše kot pa z dvigom produktivnosti. To bi pomenilo: eliminacijo produktivnosti iz področja »socialno nujnega«, eliminacijo potrate oboroževanja, reklame in manipulacije z javnim mnenjem. Družba, ki v dinamiki nebrzdane rasti in stalnega izzivanja združuje obilje in svobodo, je ideal sistema, ki temelji na pomanjkljivosti perpetuacije. Potrebuje stalno stopnjevano mero umetno ustvarjenih potreb po vedno več in več nepotrebnih izdelkih. V takem sistemu preživi človek svoje življenje tako, da tekmuje v eksistenčni borbi, da bi zadovoljil povpraševanje po stalno naraščajočih produktih. Produkte dela je treba pomnožiti, ker se morajo prodajati s profitom. Profitna stopnja pa je spet odvisna od rastoče produktivnosti dela.

V manj ideološkem jeziku se to imenuje »zakon rastoče akumulacije kapitala«. S tega stališča se Great Society ne prikazuje kot racionalizirani in izboljšani nadaljnji razvoj (streamlined and improved).

Poglejmo sedaj program njene izgradnje, to se pravi pripravo znotraj obstoječe družbe.

Prvi v vrsti je boj proti revščini. Ta boj bije »družba v obilju« proti revščini v obilju«. Lahko si predstavljamo, da je to boj te družbe proti sami sebi. Stvarna zmaga nad uboštvom bi pomenila ali polno zaposlitev kot trajno normalno stanje sistema ali pa brezposelnost z zadostno podporo za prijetno življenje — prav tako kot normalno stanje.

Obe zmagi sta v okviru tehničnih zmogljivosti razvite industrijske družbe. V kapitalistični formi pa boj proti revščini ovirajo, celo onemogočajo etablirane družbene institucije. Polna zaposlitev pomeni trajno visok in s stopnjevano produktivnostjo nepretrgan dvigajoč nivo realnih plač, ki ne smejo biti razvrednotene z naraščajočimi cenami. To bi se lahko izenačilo s padcem profitne stopnje pod mejo, ki jo tolerira privatni podjetnik. Lahko si mislimo, da se polna zaposlitev lahko doseže in obdrži z ekspanzijo vojnega in oboroževalnega gospodarstva in ekspanzijo produkcije luksuznih izdelkov, statusnih simbolov, s planirano obsolescenco in parazitskimi storitvami. Tudi, če celo izvzamemo odkrito nevarnost internacionalne katastrofe — producira in reproducira ta sistem ljudi, od katerih celo pri najostrejšem naprezanju fantazije ne moremo pričakovati, da bi bili sposobni zgraditi svobodno in humano družbo. Kajti izgradnja Great Society je odvisna tudi od »človeškega faktorja«, od eksistence individuumov, ki so v svojih stremljenjih, ciljih in potrebah kvalitativno drugačni od tistih, ki se danes vzgajajo, izobražujejo in plačujejo. Agresije, ki družbo, ki je v stalni obrambi, mobilizirajo in zasužnjujejo, so v najširši formi nasprotne svobodi in racionalnosti.

Seveda ostaja nedestruktivna polna zaposlitev realna možnost. Zahteva nič več in nič manj kot novo gradnjo mest, obnovo dežele, novo organizacijo izobraževanja. Ta program zahteva vsekakor odpravo partikularnih interesov, ki so napoti njegovi uresničitvi: interesi kapitala in dela, mesta in vasi, republikancev in demokratov. Toda prav na te interese se opira sedanja vladajoča administracija. Ne samo obsežnost, ampak tudi ekonomska baza programa, je s temi interesi nezdružljiva. Transformacija mest v človeka vredna stanovanjska naselja zahteva bistveno več kot pa »slum clearing«.

V resnici obsega razkroj mest in njihovo ponovno izgradnjo po strogo določenih arhitektonskih načrtih. Če bi se tega lotili za ljudstvo kot celoto in ne, samo za tiste, ki bi mogli plačati, bi bilo enostavno brez profita in javno finansiranje bi pomenilo odstop ene najpomembnejših interesnih skupin v deželi. Izgradnja široko razpredene transportne mreže bi nadomestila privatna vozila kot glavno prevozno sredstvo — to bi bil konec avtomobilske industrije v njenih sedanjih organizacijskih formah. »Olepšanje« pokrajine bi zahtevalo odpravo vseh reklamnih nalepk, neonskih napisov, brezštevilnih bencinskih črpalk, virov hrupa, ki onemogočajo željeni »kontakt z naravo«. Na splošno bi to pomenilo (in najbrž je to najvažnejše) odstranitev planirane obrabe (Der Verschlei), ki je postala ena bistvenih opor sistema, kolikor garantira potrebni promet in višje povprečje profitov.

V vseh teh točkah se zdi realizacija programa nezdružljiva z duhom kapitalističnega gospodarstva. To protislovje prihaja na dan posebno jasno tam, kjer program naglaša pomen lepote. Tu privzamejo besede ponarejen zven, jezik postane komercialna poezija in skoraj se olajšamo, ko se Mr. Johnson odreče ideološke dikcije in proklamira »lepoto« kot ekonomski faktor: »Ohranitev mestne lepote je bistveno pozitivna ekonomska postavka, možnost, da se ustvarijo delovna mesta in dosežejo profiti. Mesto, ki je lepo prinaša na dolar visoko vračilo (»brings a hing return on the dollar«)« (Los Angeles Times z dne 8. 9. 1965).

Kdo so ti individuumi, ki so poklicani, da sestavljajo Great Society? Živijo v družbi, v kateri so — za dobro ali slabo, — podvrženi aparatu, ki (kolikor obsega produkcijo, distribucijo, potrošnjo materialno in intelektualno delo, prosti čas, politiko in zabavo), določa njihovo življenje, potrebe, način ravnanj in cilje. To življenje — privatno, javno, racionalno — je vključeno v specifični zgodovinski univerzum. Individuumi, katerih večji del prebivalstva tvori »affluent society« (družba obilja), živijo v svetu stalne ogroženosti obrambe in agresije. Ta se manifestira v vojni proti Vietnamu, v boju proti črncem, v ogromnem omrežju industrije in pomožnih podjetij, ki delajo za militaristični »Establishment«; manifestira se tudi v sili, ki je znanost in tehnologija produktivno, brez omejitve razvijata, ravno tako kot v zabavi groze in smeha (entertainment of terror and fun), da se širša javnost manipulativno iznakazi.

Proti prastaremu argumentu, da fenomen nasilja in agresije nastopa v vseh družbenih formacijah, moram vztrajati pri kriterijih, ki se kvalitativno razlikujejo. Topovi od raket in parna energija od nuklearne se ne razlikuje samo po obsežnosti razdiralnega potenciala in njegovi možni realizaciji. Kvalitativno nov faktor je uspešnejše prenašanje moči in odgovornost individuuma nad tehničnim ali birokratskim aparatom, odgovornost živega nad mehaniziranim delom, osebnega vodenja nad tehničnim krmiljenjem, od enega ali več strojev na popolnoma avtomatizirane sisteme. Ne bi si rad dovolil nobene vrednostne sodbe: da je ta razvoj napredek ali korak nazaj, pot k humanizaciji ali k onečlovečenju. Resnično pa gre s tem premikom moči tudi premik odgovornosti (guilt feeling responsibility): individuum je kot oseba »osvobojen« svoje avtonomije: v delovnem procesu kot v prostem času v svojih željah in zadovoljitvah, v svojem mišljenju in emocijah.

Vendarle mora posameznik prej ko slej investirati psihične in intelektualne energije v boju za tubit (Dasein), v boju za status in v boju za dobiček. Aparat, ki mu to nujnost prinaša, mora prenašati, mu služiti, se ga veseliti. Novo suženjstvo v svetu dela ni kompenzirano z nekim novim obvladovanjem delovnega sveta (autonomy over the work). Intenzivnost odtujitve se stopnjuje z njej transparentno iracionalnostjo. Ta se krepi z ohranjanjem represivne produktivnosti. Tam, kjer je etablirana družba sposobna izdelati dobrine, ki zagotavljajo znosno življenje, doseže odtujitev točko, na kateri se potlači sama zavest o odtujitvi: individuumi se identificirajo s svojimi »podobami«, z njihovo bitjo za druge (being for others), z indoktriniranimi podobami, ki jih imajo v očeh drugih, celo tistih, ki naj bi jih imeli. V teh pogojih potrebuje družba sovražnika, proti kateremu bi mogle biti naperjene agresivne energije, ki ne morejo biti realizirane v vsakodnevnem boju za tubit. Indidivuumi, ki so poklicani, da zgradijo Great Society, živijo v družbi, ki vodi vojno ali pa jo na vodenje vojne pripravlja. Vsaka diskusija, ki program Great Society ne postavi v internacionalne okvire, ostane ideološka in propagandistična. Sovražnik ni en faktor med drugimi, noben slučaj, ki ga pri presoji možnosti Great Society lahko izpustimo; sovražnik je determinirajoči faktor v privatnem kot tudi v javnem življenju, v poslu in vzgoji, v znanosti in prostem času. Je sovražnik še vedno komunizem »per se«? Mislim, da ne. Prvič je danes veliko oblik komunizma, ki se delno med seboj borijo. Ta dežela se ne bori proti vsem — in to ne samo iz taktičnih vzrokov. Po drugi strani je treba doumeti, da je trgovinska izmenjava kapitalističnih dežel s komunističnimi v stalnem vzponu in to prav s tistimi, za katere se zdi, da se je komunizem v njih stabiliziral. Razen tega obstajajo primeri »kooperacije« s sovražnikom, proti kateremu sistem mobilizira, ki (pa) so prezentirani kot da so izven razumljivih možnosti. Končno je težko gledati na komunizem kot nevarnost za to deželo — posebno težko na univerzah in črnskih četrtih.

Glede na ta dejstva menim, da se vojna v stvarnosti vodi proti polkolonialnim narodom, backward peoples, proti have-notse, proti revežem — če so komunisti ali ne. Toda to ne pomeni enako kot tradicionalni kolonializem in imperializem ... Objektivna racionalna osnova za ta boj po vsem svetu ni tako zelo potrebna po neposrednem eksportu kapitala, po izvorih surovin in po kapitalističnem izkoriščanju (surplus exploitation). Je veliko bolj nevarnost subverzije spostavljenega reda gospodarja in hlapca, zgoraj in spodaj, hierarhije, ki je bila ustvarjena premožnim narodom, kapitalističnim **kot** (op. podčrtal avtor), komunističnim, in ki (si) jo ti pridržujejo. To ogrožanje od zunaj je preprosto in subverzivno — bolj suženjski revolt kot revolucija — in prav iz tega vzroka daleč nevarnejša za družbe, ki so končale z revolucijami. Kajti sužnji so povsod in so brezštevilni — v resnici nimajo ničesar izgubiti, razen svojih verig.

Etablirani gospodarstveni sistemi so bili že enkrat konfrontirani z nasilno subverzijo: od znotraj, od enega njihovih razredov. Sedaj pa grožnja prihaja od zunaj — in prav zato je sistem kot celota postavljen pod vprašaj. Pretnja se prikazuje kot totalna, in tisti, ki jo reprezentirajo, nimajo samo enkrat potencialno pravico do etablirane družbe. Mogoče nimajo kot pozitivnega nobenega koncepta, ki bi bil uresničljiv, vsekakor pa enostavno nočejo biti več sužnji in preganja jih vitalna nujnost, da spremenijo neznosne razmere. Ta revolta vsebuje v resnici socialni program: spoznanje, da njihova družba ne more biti zgrajena po modelu premožnih narodov, ki ovekovečuje hlapčevstvo in gospodstvo. Njihov osvobodilni boj je objektivno antikapitalističen, tudi če odklanjajo socializem in če želijo ugodnosti kapitalizma. Njihov boj pa je objektivno ravno tako antikomunističen, celo, če so komunisti, kajti cilj je onstran obstoječih komunističnih sistemov.

V tej deželi (v Ameriki — op. prev.) je očitna osnova za permanentno mobilizacijo in obrambo, ki se kondenzira v nekaki teoriji domin in predstavi komunistične svetovne revolucije. Kajti vsaka spektakularna zmaga uporniškega, kjerkoli na zemeljski krogli, bi aktivirala zavest in upor na drugih krajih — celo tu, v Ameriki. Razen tega bi taka zmaga pomenila nadaljnjo nevarno zožitev svetovnega trga za kapitalistične dežele; sicer precej oddaljeno nevarnost, ki bi mogla biti aktualno nevarna samo tedaj, če bi nerazviti narodi dosegli rsnično neodvisnost. Ta najbolj visoko razviti industrijski narod, ki se z uporom čuti najbolj neposredno ogrožen in pri katerem ni popolnoma jasno dana objektivna nevarnost represije in odtujitve, hlapčevstva in heteronomije, preprečuje človeški napredek.

Od tod krutost in nasilnost, ki se mobilizira v boju proti pretnji, odtod monotonija, s katero se prebivalstvo navaja na nečloveška dejanja in ravnanja — na dosledno ubijanje kot patriotično dolžnost. Kar v tem pogledu počne svobodni tisk, bo mogoče enkrat označeno kot najbolj nesramno dejanje civilizacije.

»Ledernacken« so ubili najmanj 164 vietkongovcev, »pobitih je več kot 240 rdečih«. Ne morem se spomniti tako nesramnih poveličevanj umorov, niti enkrat v nacističnem tisku, tudi ne take uvodne vrste, kot so tele: »Združene države zadovoljne — nobenega protesta proti solzilnemu plinu« (Los Angeles Times, 9. 9. 1965). Te vrste poročanja, ki jih dnevno berejo milijoni, apelira na morilce in na potrebo po moritvi.

Za to situacijo je značilna razsodba nekega newyorškega sodnika, ki je pri zaslišanju mladeničev, ki sta bila obtožena umora nekega brezdomca, pripomnil: »Naj gresta v Vietnam, kjer rabimo vojake, ki pobijajo vietkongovce« (New York Times, 8. 9. 1965).

Rekel sem, da je mednarodni položaj »družbe v obilju« v nekem zelo specifičnem smislu posledica njenih internih protislovij: po eni strani potreba obdržati etablirano strukturo moči in po drugi strani anahronizem prav te strukture. To protislovje se realizira v uporu nerazvitih narodov. V tem konfliktu mobilizira družba agresivne energije individuuma v do sedaj še nikoli takem obsegu, tako da si težko predstavljamo, da bi ti ljudje mogli

Forum

FORUM v Študentskem naselju ponavlja razpis za naslednja honorarna delovna mesta:

1. 1 delovno mesto vodje knjižnice
2. 3 delovna mesta knjižničarjev
3. 1 delovno mesto vodje športnega odbora
4. 1 delovno mesto tajnika
5. 1 delovno mesto vodje prireditvene poslovalnice
6. 1 delovno mesto pomožnega blagajnika

Pogoji za sprejem na honorarno delovno mesto pod točko 1, 2, 3, 4, 5 in 6 so naslednji:

1. reden študent
2. stanovalec Študentskih domov
3. slab socialni položaj

Pod točko 2, 3, 4 in 5 je dodatni pogoj organizacijska sposobnost.

Kandidati morajo priložiti frekventacijsko potrdilo, dokumente o materialnem stanju družine, potrdilo o stanovanju v študentskem domu.

Razpis velja od dneva objave do 26. III. 1968.

Ostale informacije dobite v prostorih RORUM-a, Študentsko naselje, blok 8, v uradnih urah.

Zakaj zapuščam Ameriko

Pred kratkim je evropski tisk poročal, da je Hans Magnus Enzensberger odpovedal predavanja, ki bi jih moral imeti kot gost na neki ameriški univerzi. Iz utemeljitve, ki jo je poslal predsedniku univerze, želim navesti nekaj glavnih misli.

Zelo spoštovani gospod predsednik,

s tem pismom odklanjam podeljeno profesuro za Center for Advanced Studies Wesleyan University in s tem zvezano štipendijo.

...Menim, da je razred, ki gospodari in vlada, ki vodi zadeve tega razreda, splošno nevaren. Vsakega od nas ogroža na različne načine in v različni stopnji. Z več ko eno milijardo ljudi je v nedoumljivi vojni, vojno vodi z vsemi sredstvi, od bombardiranja do najbolj izdelanih tehnik oblikovanja zavesti. Cilj tega razreda je politično, ekonomsko in vojaško svetovno gospostvo. Njegov smrtni sovražnik je revolucija.

...Vojna v Vietnamu ni izjema. Je samo največja, krvava in vidna preizkušnja na primeru, ki ga poizkuša vladajoči razred ZDA uveljaviti na vseh petih kontinentih. Sklada se s tisto politično logiko, ki je vodila do oboroženih ameriških posegov v Guatemali, Indoneziji, Laosu, Boliviji, Koreji, Kolumbiji, na Filipinih, v Venezueli, v Kongu in v Dominikanski republiki. Seznam bi se lahko dopolnil. V mnogih drugih deželah vladajo zasužnjevanje, korupcija in lakota, ki se opirajo na ameriško silo. Nobeden ne more biti več varen, tudi v Evropi ne, pa celo v Združenih državah samih.

...Ne strinjam se s trdnim prepričanjem Vašega predsednika o kolektivnem pohlepu in kolektivni krivdi. »Nekaj nikoli ne pozabite«, je rekel svojim vojakom na Koreji, »vsega skupaj nas je 200 milijonov. Skoraj 3 milijarde nam stojijo nasproti. Hočejo imeti to, kar imamo mi. Toda tega ne bodo dobili — ne od nas!« Torej je v tem toliko resnice, da mi vsi skupaj sodelujmo pri plenjenju tretjega sveta. Politični ekonomisti kot npr. Dobb in Bettelheim, Jalée in Robinson so dokazali, da revne dežele, za katere pravimo, da so nerazvite, faktično subvencionirajo naše gospodarstvo. Vendar gre Mr. Johnson nedvomno predaleč, če pojmuje ameriški narod kot edino, ogromno in enotno akcijsko družbo, ki se bojuje za svoj plen. Ameriki se lahko čudim bolj, kot bi si mogel misliti Mr. Johnson. Boju, ki ga vodijo skupine kot »SNCC«, »Students for a Democratic Society« in »Resistance«, lahko v Evropi postavimo ob stran le malo podobnega.

...Po drugi strani obstaja nekaj, kar vsakega posameznika zavezuje, da je odgovoren za vse, kar njegova dežela v svetu stori. Nemci so se na te misli morali navaditi po dveh izgubljenih vojnah. Stanje v ZDA me danes v več kot enem pogledu spominja na nemške razmere tridesetih let. Preden zavrnete to primerjavo, Vas prosim, da pomislite, da takrat ni bilo govora o plinskih celicah, da so Berlin obiskali ugledni državniki in se rokovali s Hitlerjem in da večina ljudi ni verjela, da Nemci merijo na svetovno gospostvo. Pa čeprav je bilo na dlani, da je bila rasna manjšina izpostavljena stalnim zasledovanjem in represalijam; da je vojni proračun nevarno naraščal; in da je vlada vedno bolj vodila kontrarevolucionarno vojno.

...Stalo me je tri mesece, preden sem uvidel, da me ugodnosti, ki ste mi jih odstopili, razorožujejo, da bi škodovalo mojemu prepričanju, če bi sprejel vaše povabilo in štipendijo...

...Ravno sem se vrnil s potovanja na Kubo. Na letališču v Mexiku sem videl agente CIA, ki so vsakega potnika za Havano slikali, videl sem silhuete ameriških vojnih ladij pred kubansko obalo... Videl sem zapuščino imperialističnega gospodarstva in brazgotine, ki so od tega ostale v družbi in zavesti male dežele; vsak dan sem opazoval obleganje, ki Kuban ce sili, da vsako žlico, s kaero jedo, in vsak liter bencina, ki ga požgejo, uvozijo iz Češkoslovaške oziroma Sovjetske zveze, ker ZDA že sedem let poizkušajo z lakoto zlomiti kubansko revolucijo.

...V jeseni tega leta (pisano v letu 1967. op. prev.), želim odpotovati na Kubo, da bi tam delal daljši čas. Ta odločitev ni nobena žrtev, čutim preprosto, da sem Kubancem lahko v večjo korist kot pa študentom na Wesleyan University in da se od njih lahko več naučim.

Hans Magnus Enzensberger

zgraditi miroljubno in svobodno družbo. Menim, da bi kvalitativno drugačna družba morala pomeniti prelom s sedanjostjo in da bi morala predvidevati »nov« individuum s kvalitativno drugačnimi potrebami.

(Alternative, zvezek 8, oktober 1967)

Prev. T. P.

HERBERT MARCUSE, rojen l. 1898, v Berlinu; študiral filozofijo in germanistiko v Freiburgu in Berlinu, leta 1933 emigriral. Od 1934. l. sodelavec na inštitutu »of Social Research« na Columbia University, New York. Danes prof. Marcuse uči filozofijo na University of California, San Diego. Pomembnejše objave:

»Hegels Ontologie und die Grundlegung einer Theorie der Geschichtliehkeit« 1932;

»Vernunft und Revolution« 1962 (angl. 1941), Logos, Sarajevo 1966;

»Triebstruktur und Gesellschaft« 1957;

»Die Gesellschaftlehre des sowjt. Marxismus« 1964 (angl. 1958);

»Der eindimensionale Mensch« 1967 (angl. 1965);

»Repressive Toleranz« v »Kritik der reinen Toleranz« ed. Suhrkamp 1966.

George Flemke

Preobrat znanosti v ZRN

NEMIRI V NEMČIJI

Še pred nekaj leti so v ZRN govorili o »skeptični mladini« (Schelsky), o študentski generaciji, ki je bila apolitična, ki je študirala brez interesa za temeljna vprašanja družbe, brez idealov in pripravljenosti za politični angažma. V zadnjem času pa se je razvilo močno opozicionalno gibanje, ki nastopa proti režimu in celotni obstoječi strukturi družbe. Svoje jedro ima v levem radikalnem krilu študentov. Isti del opazovalcev, znotraj in zunaj visokih šol, ki je še pred kratkim študentom očital, da se ne udeležujejo diskusij o bogu in svetu — danes tem študentom pridiga, naj rajši študirajo in se pripravljajo na izpite, kot pa da diskutirajo. Kaj se je zgodilo, kako naj razumemo to gibanje?

Upoštevati moramo več faktorjev. Najprej premeno generacij. V prvih letih po vojni so študirali tisti, ki so jo preživeli kot oficirji, vojaki ali šestnajst- do sedemnajstletni pomočniki pri protiletalskih topovih, tisti, ki jih je vojna neposredno prizadela. Ti so hoteli spet spostaviti stik z nenemškim svetom in prispevati k politični in duhovni obnovi dežele. Naslednja »generacija«, ki je začela študirati okrog leta 1955, je vojno komaj doživela, toliko bolj pa je bil v njeni zavesti prisoten »gospodarski čudež«. Ta generacija je poznala stisko povojnih let, je zato uživala nove možnosti, se hotela »etablirati« in vključiti v novo družbo obilja.

ČAS GESEL

Bila so leta, ko so na univerzah veliko razpravljali o bližnji preteklosti — študentje so hoteli imeti ustrezna predavanja in predstave. Toda za študente geslo »zadušiti preteklost« v ozkem političnem smislu ni imelo več dosti pomena. Osebno niso čutili nobene krivde. Ker se niso premagovale tudi socialne korenine te preteklosti (ampak samo njeni politični ekscesi), mladino to geslo ni pritegnilo. Naslednja gesla, ki so jih politiki razkrili kot ideal, so bila: »Evropa«, »demokracija« in »ponovna nemška združitev«. Evropsko gibanje za sedaj nima nekih globljih osnov, v njem se izražajo bolj neke gospodarske in politične aspiracije. »Demokracija« je ostala samo geslo in prazna fraza. »O ponovni nemški združitvi« se je govorilo ob vsaki primerni in neprimerni priložnosti; to geslo je služilo kot uspešno sredstvo za napade na komunistični svet. Ni naključje, da so organizirani študentje v Heidelbergu prvič vidno izrazili svojo politično voljo, ko so z govori in bakladami nastopili proti praznovanju 17. junija. Po njihovem mnenju bi moralo priti do konkretne diskusije z marksizmom in o situaciji v DDR. Študentje so v tem času iskali zveze z vzhodnonemškimi in vzhodnoevropskimi študenti.

In končno se je v tem času začelo gibanje za reformo univerze. Študentje so opažali, da so že manjši reformni ukrepi naleteli na močan odpor in so se zato vedno bolj zatekali k protestnim akcijam. Te akcije so se povezovale tudi s študentskimi angažmaji ob drugih političnih problemih: afera Spiegel, dogodki v Berlinu, ugrabitev južnokorejskih študentov itd.

Univerzitetna kriza in vsi ti dogočki povzročajo, da ima najbolj radikalen del študentovstva: SDS (Sozialistischer Deutscher Studentenbund) podporo tudi pri tistih študentih, ki niso v tej organizaciji. Pri demonstracijah podpirajo to organizacijo tudi druge študentske organizacije (op.: v Nemčiji obstaja splošna, načeloma nevtralna študentska organizacija ASTA in posamezne študentske organizacije z različnim političnim obeležjem) kot SHB (Sozialdemokratischer Hochschulbund), LSD (Liberale Studenten Deutschlands), HSU (Humanistische Studenten Union) včasih celo RCDS (Ring Christlich — Demokratischer Studenten), ki so blizu vladajoči koalicijski stranki CDU.

BERLINSKA VROČICA

Da bi pojasnili dogodke, kot sta npr. berlinski obisk šaha in pozicija nemških študentov, je potrebno osvetliti razvoj v teku zadnjih let. »Svobodna univerza« (Freie Universität — FU) v Berlinu, imenovana tako v času močnega antikomunističnega gibanja, se je lahko leta 1948 po pravici imenovala kot ena najnaprednejših ustanov. Mišljena je bila kot politična univerza. Na njej naj bi učili in študirali tisti, ki se borijo za demokracijo in proti vsakemu totalitarizmu, pa naj bodo levo ali desno usmerjeni. Predvideno je bilo študentsko sodelovanje na vseh ravneh, celo pri nastavljanju učiteljev so sodelovali študentski predstavniki. Ta univerzitetni režim, ki so ga kasneje imenovali »berlinski model«, je bil poizkus v smeri Humboltove »enotne in enakopravne življenjske forme profesorjev in študentov«. Toda kmalu se je začel razvoj nazaj: korak za korakom so krnili študentske pravice soodločanja. Za te pravice so bili prikrajšani predvsem zato, ker so pokazali premalo zanimanja za univerzitetna vprašanja. Dokler je med študenti in profesorji vladala domačnost, so to odpravljanje občutili kot razbremenitev; zato z njihove strani skoraj ni bilo nasprotovanj, ko je vedno več in več senatnih odborov zasedalo brez njihovih predstavnikov. Šele po avtoritativnih rektorjevih ukrepih, ki so grozili omejitvi svobode pouka, so se zavedli nastale nemoči.

Večji del splošne politične aktivnosti berlinskih študentov so tvorile notranje univerzitetne razprave. Ustvarile so tisto politično zavest, ki je do sedaj pasivnim študentom pokazala vprašljivo stran nemške politike. Šele ta prelom z ideološkim mišljenjem, ki se je v izoliranem mestu posebno ostro polariziral, jim je pokazal povezavo med univerzitetnimi problemi in sedanjim sistemom.

(Se bo nadaljevalo)

(Nadaljevanje s 5. strani)

naravnega okolja, odrinjen od neposrednega dohoda s Titove ceste in potisnjen na periferijo mesta. Gospodarsko razstavišče, ki si iz leta v leto samovoljno in brezbrižno do interesov svojih sosedov prisvaja Trg VII. kongresa ZKJ in občinske ceste od Titove ceste do glavnega vhoda v Pionirski dom, je po izgradnji hale »C«, kot stoji danes, dejansko ukinilo Trg VII. kongresa ZKJ in postavilo s tem ravnanjem vsa podjetja in ustanove, ki imajo sedeže na tem trgu, v neznosen podrejen položaj; z novo gradnjo je GR postalo povzročitelj brezizhodnega stanja teh ustanov in ovira za njihov normalni razvoj. Pionirski dom je bil v času, ko se pred našo družbo postavlja kot prva naloga skrb za kulturo in vzgojo mladine, na ta način grobo zavrt in onemogočen pri izpolnjevanju svojega kulturno-vzgojnega dela; enako Akademski kolegij, ki zaradi tega izgublja goste in abonente menze. Poleg tega pa je upravičena bojazen, da prihodnje leto Akademski kolegij ne bo niti polno zaseden — privilegirano, lepše in sodobneje urejeno Študentsko naselje pa bo postalo tarča tudi mnogih starih »kolegijaševv«.

Udeleženci protestnega zborovanja so ugotovili, da sta Pionirski dom in Akademski kolegij verjela zgotovilom Gospodarskega razstavišča kar zadeva neposreden dovoz in dohod s Titove ceste, a sta bila navzlic sporazumu prevarana.

Prizadeti opozarjajo, da je bistvo problema v nerazumevanju in nespoštovanju določil v lokacijski določbi. Za to so vsekakor odgovorni Gospodarsko razstavišče, pristojni občinski organi občine Bežigrad in inšpekcijska služba pri mestnem svetu. Dolžnost teh organov bi bila, obvestiti o vsaki spremembi v gradnji hale »C« Pionirski dom, Akademski kolegij in druge prizadete ustanove v okolici, ki so vsi zainteresirani za omenjeno pot, kar pa se ni zgodilo.

Pionirski dom in Akademski kolegij — opozarjajoč ob tej priložnosti skupščino občine Bežigrad, da je v prvi vrsti predstavnik ljudstva, ki mora v tem sporu ravnati zgolj po načelu pravičnosti — zaradi opisanih dejstev najenergičneje zahtevata od prej imenovanih organov, da GR nemudoma uredi prehod za pešce skozi ustrezno polje hale »C« in popravi ter adaptira dovozno pot za avtomobilski promet.

Upamo, da bodo pristojni forumi rešili ta problem, ki je danes vzplamtel z vso močjo, v korist in za nadaljnje razvijanje »dobrih sosedskih odnosov«.

M. Ceket

GREGOR STRNIŠA SAMOROG

(Izdala ZO Maribor)

O samorogu beremo v prvem dejanju (VEČER): njegove kosti so vzidane v mestni zid; po bajki ga je ubil Henrik Sekira in nato sezidal mesto; to je stara pravljica, samoroga ni; samorogi so tam, kjer je jasno poletje in nikoli na pade sneg; če ženi ali možu iz rodu Henrik Sekire grozi smrt, zarezgeta iz praznine samorog; samorog nima sence v mesečini, stoji v križišču vseh poti, na kraju našega sveta; samorog je steklena slika, okno čiste device Margarite, najlepše okno, kar jih je kdaj naredil človek ali škrat.

O samorogu beremo v drugem dejanju (NOČ): (»Kot v odgovor, zaslišimo neubran in prediren glas, kot bi kdo z nevajeno roko udaril po strunah.«) O samorogu bremo v tretjem dejanju (JUTRO): samorog preganja Uršulo, blazno Margaritino sestro in dvojčico, Uršula lovi samoroga v dlani; ni hud, pa tudi dober ne, drugačen je; sodnik Bertram in Margarita sta davila samoroga od črne polnoči do svita.

Samorog je simbol. Samorog je žival, vrsta živali. žival samorog je simbol. Simbol je več kot žival. Nekje v času, pred mestom Henrika Sekire, je bil samorog-žival ubit. Samorog-simbol ni bil ubit. Vendan je zato mesto zakleto »da zmeraj bo«, da bo zmeraj eksistiralo. Samorog-simbol se ubija zdaj.

Mesto je simbol. Mesto je skupina hiš, je predmetnost. Mesto-predmetnost je simbol. Simbol je več kot predmetnost. Samorog je branitelj mesta, je simbol mesta. Samorog je simbol simbola, je mesto samo. Mesto je napadeno in oblegano, Mesto-Samorog-simbol se ubija zdaj. Kako?

Na VEČER (I. dejanje) napadejo eMsto-Samoroga vojaka: vojskovodja Zlati Berengar oblega mesto, napada Samoroga **od zunaj**. V mestu žive meščani: čista devica Margarita, njena blazna sestra dvojčica Uršula, starec in pijanec Zvezdogled, krčmar in krivoprisežnik Pincus, krvavi sodnik Bertram, Rabelj in Trije biriči. Meščani so simbol mestnih prebivalcev. V mesto prideta špilman in tat Dizma, in najemniški vojak in ropar Wolf po zaklad Henrika Sekire v hiši njegovih potomcev Axtlingov. Henrikove potomce čuva Samorog. Wolf in Dizma napadeta Samoroga znotraj Mesta, **od znotraj**. V mestu je stolp od pekla do nebes, v stolpu pa gospodarja sodnik Bertram in Rabelj, Bertram gospodar nad dušami, Rabelj nad telesi. Stolp je del mesta, del Samoroga. Stolp obsodi Margarito, ki je v varstvu Samoroga. Samorog je v razkroju, v razpadu **znotraj sebe**.

Usodnostnih napovedi je več, specifičnih za tistega, ki jih izreka:

GLASNIK: Vojske gredo od treh strani.

URŠULA: Samorog, tebi bo Henrik
v zelenem gozdu glavo vzel!

MARGARITA: To potovanje jesenskih oblakov,
kot da nebo odhaja od nas.

ZVEZDOGLED: Sonce zapušča hišo device
in stopa v hišo tehtnice.

Čas se zapira v jesen.

BERTRAM: V ječo bom vrgel Margarito.

DIZMA: Prihajam krast, prišli smo krast.

V tem dejanju je Margarita obsojena čarovništva in zaprta v Stolp, Dizma pa razbije stekleno okno s samorogom, ki je stražilo Margarito, in ki ga je nekoč sam naredil. Zaradi izdaje Wolfa je tudi ujet.

V NOČI (II. dejanje) zaslišuje sodnik Bertram Margarito in Dizmo. Zoper Margarito pričajo Pincus, Uršula in Dizma. Pincus v imenu samega greha in krivoprisežništva, Uršula v imenu Margarite same, kot negacija in popolno nasprotje njene narave (sestri-dvojčici), Dizma pa v imenu Stolpa, kot edini način svoje nadaljnje psihične in fizične eksistence. Dizma se torej priključi Stolpu in s tem silam ki razkrajajo Samoroga znotraj njega samega. Wolf se priključi Berengarju in s tem silam, ki napadajo Samoroga od zunaj. Na Samoroga delujejo poslej samo dvoje sile: **od zunaj** in **znotraj njega samega**. V tem dejanju se čista devica Margarita vda Bertramu.

V JUTRU (III. dejanje) zahtevata gospodar duš — sodnik Bertram in gospodar teles — Rabelj Margaritino telo vsak zase. Nasprotja in protislovja v samem Samorogu so na višku, razkroj znotraj njega zahteva rešitev. Samorog zahteva enotnost, polnost. Margaritina dvojnost zahteva enotnost. Uršula, sestra dvojčice, je kot en del Margaretine narave sežgana na grmadi, enotnost je spostavljena. — Dvojna narava Dizmove eksistence zahteva rešitev: grešna desnica, ki je naredila in uničila Samoroga-steklo, je odsekana, enotnost je spostavljena. Enotnost in polnost Samoroga je spostavljena. Na Samoroga-Mesto delujejo še sile **od zunaj**. Berengar s svojo vojsko. Te sile ostanejo. Ni razviden njihov uspeh.

Samorog je simbol, zato razrešljiv v svet imenovanega ali predmetnega na toliko načinov, kolikor je razreševalcev. Rešitev je pokazal tekst sam.

Aleksander Zorn

Peter Kropotkin

Morala in anarhizem

Znanstven pristop h komunističnemu anarhizmu (odlomek iz revolucionarnih pamfletov)

Poglavja iz anarhizma, izdala Leonard I. Krimerman in Lewis Perry

Pojem dobrega in zla obstaja v človeštvu samem. Človek, pa nasji je dosegel kakršnokoli stopnjo duševnega razvoja, ... ima za dobro, kar je koristno družbi, v kateri živi, in za slabo, kar ji škoduje.

Toda od kod ta predstava, pogosto tako nejasna, da je komajda ločljiva od občutka? Na milijone in milijone človeških bitij je, ki niso nikoli razmišljala o človeškem rodu. V največji meri poznajo le rod ali družino, redko narod, še redkeje človeštvo. Kako je mogoče, da bi ti ljudje pojmovali tisto, kar človeškemu rodu koristi kot dobro ali da bi se celo povezali do občutka solidarnosti s svojim rodom kljub svojim ozkim sebičnim interesom?

To dejstvo je zelo zaposlovalo mislece vseh časov in jih še vedno zaposluje... toda naj mimogrede omenimo, da — čeprav se razlage dejstva spreminjajo, dejstvo samo ne ostaja nič manj nesporno. In četudi bi bila naša razlaga nepravilna ali nepopolna, dejstvo s svojimi posledicami za človeštvo bo vendarle ostalo...

V dobrem delu The Theory of Moral Sentiment (Teorija moralnega čuta)... je Adam Smith jasno pokazal na pravi izvor moralnega čuta. Ne išče ga v mističnih religioznih čustvih; najde ga preprosto v čustvu sočutja.

Vidite človeka, ki tepe otroka. Veste, da otrok trpi. Vaša domišljija povzroči, da vi sami čutite bolečino, ki jo zadajajo otroku; ali pa vam morda povedo njegove solze, njegov trpeči obrazek. In če niste strahopetni, planete k okrutnežu, ki ga tepe, in rešite otroka iz njegovih rok.

Ta primer sam na sebi razloži skoraj ves moralni čut. Čim močnejša je vaša domišljija, tem bolje si lahko predstavljate, kaj neko bitje čuti, če mu povzročajo trpljenje, in tem močnejši in občutljivejši bo vaš moralni čut. Bolj ko ste prisiljeni postaviti se na mesto druge osebe, bolj čutite bolečino, ki ji je prizadeta, žalitev, ki ji je izrečena, krivico, katere žrtev je, bolj boste prisiljeni ravnati tako, da boste preprečili bolečino, žalitev ali krivico. In bolj ko ste zaradi razmer, okolice ali moči lastne misli in domišljije navajeni RAVNATI, kot ukazujeta vaša misel in domišljija, bolj bo moralni čut v vas rasel, bolj bo prešel v navado... Edina napaka Adama Smitha je bila, da ni razumel, da to isto čustvo sočutja na svoji osnovni stopnji obstaja med živalmi prav tako kot med ljudmi.

Občutek solidarnosti je glavna značilnost vseh živali, živečih v družbi. Orel požre vrabca, volk požre svizca. Toda orli in volkovi si pomagajo pri lovu, vrabec in svizec se združita v boju proti zverem in pticam roparicam tako učinkovito, da so ujeti samo najnespretnejši. V vseh živalskih družbah je solidarnost naraven zakon mnogo večjega pomena kot tisti boj za obstanek, katerega pomembnost opevajo vladajoči razredi vsake vrste in ki nam lahko kar najbolje služi, da nas osmeši.

Ko preučujemo živalski svet in si skušamo razložiti ta boj za obstanek, ki ga bojuje vsako živo bitje proti različnim okoliščinam in proti svojim sovražnikom, spoznamo, da bolj ko so načela solidarnosti in enakosti v neki živalski družbi razvita in bolj ko so ji prešla v navado, več možnosti ima, da obstane in pride zmagoslavno iz boja proti težavam in sovražnikom. Globlje ko vsak član družbe čuti solidarnost z vsakim drugim članom družbe, popolneje sta v njih razviti tisti dve lastnosti, ki sta glavna faktorja vsakega napredka: pogum na eni strani in na drugi svobodna individualna iniciativnost. Nasprotno pa, bolj ko neka živalska družba ali majhna skupina živali izgublja ta čut solidarnosti — kar je lahko rezultat izjemne redkosti ali izjemne množičnosti —, bolj ostala dva faktorja napredka, pogum in individualna iniciativnost, upadata... Z dosti primeri lahko dokažemo, kako je v živalskem in človeškem svetu zakon medsebojne pomoči zakon napredka in kako vzajemna pomoč s pogumom in individualno pobudo, ki iz nje sledita, zagotavlja zmago vrstam, ki so najbolj sposobne to uveljavljati.

In zdaj si zamislimo, kako se je ta čut solidarnosti uveljavljal skozi milijone let, ki so si sledila od prvih začetkov živalskega življenja na zemeljski obli. Predstavljajmo si, kako je ta občutek polagoma postajal navada in se je z dednostjo prenašal od najpreprostejših mikroorganizmov na njihove naslednika — in razumeli bomo izvor moralnega čuta, ki pomeni živali enako potrebo kot hrana ali organi za njeno presnavljanje...

Tako pridemo z nepristranskim opazovanjem živalskega kraljestva do ugotovitve, da kjerkoli družba sploh obstaja, lahko najdemo načelo: DELAJ Z DRUGIMI, KAKOR BI SI ŽELEL, DA BI DELALI S TEBOJ V PODOBNIH OKOLIŠČINAH.

In ko podrobno preučimo razvoj živalskega sveta, odkrijemo, da je omenjeno načelo, z eno besedo imenovano SOLIDARNOST, imelo neprimerno večjo vlogo v razvoju živalskega kraljestva kot vse prilagoditve, ki so izhajale iz boja med posamezniki, da bi si pridobili osebne prednosti... To je vzrok, zakaj dejanska solidarnost nikoli ne preneha; niti v najhujših zgodovinskih obdobjih ne. Celo kadar začasne okoliščine vlade, suženjstva, izkoriščanja povzroče, da načelo završejo, še vedno živi globoko v mislih mnogih v pripravljenosti, da sproži močan napad na slabe zakone, revolucijo. Če bi bilo drugače, bi bila družba pogubljena... V nas govori celoten razvoj živalskega kraljestva... Celo če bi se ga hoteli otresti, ne bi mogli. Laže bi bilo za človeka navaditi se hoditi po vseh štirih, kakor pa znebiti se moralnega čuta. Prvotnejši je v živalskem razvoju kot človekova pokončna drža.

Moralni čut je naravna sposobnost v nas kakor čut voha ali tipa...

Sicer pa, kaj je to načelo ravnanja z ostalimi, kot bi radi, da bi drugi ravnali z nami, drugega, kakor prav isto načelo kot enakost, osnovno načelo anarhizma?... Nimamo radi, da bi nam kdo vladal. In ali ne izjavljamo že s samim tem dejstvom, da tudi mi sami ne želimo nikomur vladati?... Nočemo, da bi nam kdo ukradel sadove našega dela. In ali s tem ne izjavljamo, da spoštujemo sadove dela drugih?....

Enakost v medsebojnih odnosih s solidarnostjo, ki iz nje izhaja, to je najmočnejše orožje živalskega sveta v borbi za obstanek...

Ko se proglasimo za anarhiste, vnaprej povemo, da zavračamo vsak način ravnanja z drugimi, kot bi sami ne hoteli, da ravnajo z nami; da ne bomo več prenašali neenakosti, ki je dovoljevala nekaterim med nami uporabiti moč, zvijačo ali sposobnost tako, da bi nam bilo neprijetno, če bi take lastnosti uporabili proti nam samim. Enakost v vseh stvareh, sinonim pravice, to je anarhizem v dejanju samem. Ne napovemo vojne samo proti abstraktni trojici — zakonu, religiji in oblasti. S tem da postanemo anarhisti, napovemo vojno vsemu temu valu prevar, zvijač, izkoriščanja, izprijenosti, popačenosti — z eno besedo neenakosti — ki so nam jo vsem vsilili v srca. Vojno napovedujemo načinu njihovega ravnanja, njihovega mišljenja. Podvrženi, prevarani, izkoriščani, osramočeni ranijo bolj kot karkoli naš čut za enakost. V imenu enakosti smo odločeni, da ne bomo imeli več ne onečaščenil ne izkoriščanih ne prevaranih in ne podjarmljenih mož in žena...

Po vsem, kar smo do zdaj rekli, mora biti očitno, da nismo poskušali česarkoli predpisati. Le preprosto smo pokazali način, kako se stvari dogajajo v življenjskem svetu in med ljudmi.

Nekoč je cerkev grozila ljudem s peklom, da bi jih napravila moralne, pa ji je namesto tega uspelo, da jih je izpridila. Sodnik grozi z zaporom, bičanjem, vislicami v imenu tistih družbenih načel, ki jih je družbi ukradel... Toda mi se ne bojimo odreči se sodnikom in njihovim obsodbam. Odrekamo se odredbam vseh vrst, celo moralnim dolžnostim. Ne bojimo se reči: »Delaj, kar hočeš; ravnaj, kakor hočeš«; kajti prepričani smo, da se bo velika večina ljudi sorazmerno s stopnjo svoje izobrazbe in popolnostjo, s katero se osvobajajo obstoječih spon, vedla in ravnala vedno v soglasju s koristmi družbe, prav tako kot smo vnaprej prepričani, da bo otrok nekega dne hodil po dveh nogah in ne po vseh štirih, preprosto zato, ker se je rodil staršem, ki pripadajo rodu HOMO.

Vse, kar lahko storimo, je, da damo nasvet. In spet, ko ga dajemo, dodamo: »Ta nasvet bo brez vrednosti, če vas vaše lastne izkušnje in opazovanje ne vodijo k spoznanju, da mu je vredno slediti.«

V vsakdanjem življenju že dajemo prosto pot čustvom simpatije in antipatije; vsak trenutek to delamo. Vsi ljubimo moralno moč, vsi preziramo moralno šibkost in strahopetnost... Že samo to je dovolj, da obdržimo predstavo o dobrem in slabem in določeni višini in da jo posredujemo drug drugemu. To bo še učinkovitejše, ko v družbi ne bo več sodnika ali duhovnika, ko bodo moralna načela izgubila svoj značaj obveznosti in jih bodo imeli bolj za odnose med enakimi...

Načelo enakosti povzema nauke moralistov. Vsebuje pa še nekaj več. Ta nekaj več je spoštovanje posameznika. S tem da razglašamo svojo moralo enakosti ali anarhizma, zavračamo pravico, ki so si jo moralisti vedno lastili, pravico okrnitve posameznika v imenu nekega ideala. Tega nikakor ne spoznavamo za pravilno, ne zase in ne za kogarkoli drugega.

Priznavamo polno in popolno svobodo posameznika; zanj si želimo polno eksistenco, svoboden razvoj vseh njegovih zmožnosti. Ničesar mu nočemo vsiliti; tako se vračamo k načelu, ki ga je Fourier postavil nasproti verski morali, ko je rekel: »Pustite ljudi popolnoma proste. Ne okrnite jih, kot so to dovolj in preveč delale religije. Ne bojte se niti njihovih strasti. V svobodni družbi te niso nevarne.«

Če se sami ne odrekate svoji svobodi; če sami ne dovoljujete drugim, da bi vas zasužnjili; in če nasilnim in asocialnim strastem te ali one osebe zoperstavite svoje enako močne socialne strasti, potem se nimate s strani svobode ničesar bati...

In vendar — če bi družba poznala samo to načelo enakosti; če bi se vsak človek držal samo pravice trgovca in skrbel ves ljubi dan samo za to, da ne bi dal drugim več, kot od njih prejema, bi družba od tega propadla. Samo načelo enakosti bi izginilo iz naših odnosov. Zakaj treba je priznati, da nekaj večjega, lepšega, močnejšega kot zgolj enakost mora vedno najti prostor v življenju.

In to večje od pravice je tukaj.

Do zdaj ni bilo človeštvo še nikoli brez velikih ljudi z obilo nežnosti, razumnosti in dobrote, ki so dajali svoja čustva, svoj razum, svoje ustvarjalne sile v službo človeškega rodu, ne da bi zahtevali karkoli v povračilo.

Ta plodnost razuma, čustva ali dobrote zavzema vse mogoče oblike... Je v izumitelju, ki živi iz dneva v dan, pozabljajoč celo na hrano, ki se komaj dotakne kruha, s katerim ga morda vdana žena hrani kot otroka, medtem ko on sledi cilju, za katerega misli, da mu je usojeno, spremeniti obličje sveta. Je v gorečem revolucionarju, kateremu se užitki umetnosti, znanosti, celo družinskega življenja zde trpki, dokler jih ne morejo biti deležni vsi, in ki dela kljub bedi

Karl Shapiro

O oživitvi anarhizma

Karl Jay Shapiro (1913 –), pesnik, rojen v Baltimoru, Maryland. Učil je na univerzi v Nebraski. Njegova poezija je zelo cenjena in zanjo je dobil že mnogo nagrad. Izdal je Prerijski voz. Nekatera njegova dela: Oseba, Prostor in stvar, Mesto ljubezni, Esej o rimi, Pesniški poskus, Onstran kriticizma, Židove pesmi in V obrambo nevednosti.

Pred volitvami 1960 me je gospod s fonta za republiko prosil za intervju. Zbiral je mnenja o bližajočem se boju za predsedniško mesto in hotel je reakcijo enega ali dveh pesnikov. Najprej sem pomislil, da bi se mu izmuznil. Nato sem se odločil, da se mu bom nedolžno zlagal in mu navedel ime enega izmed dveh kandidatov, ki jih ne volim (razen kadar so lokalne volitve).

Ni lahko odkrito izraziti svojih pogledov tujcu, še posebno, če so naše politične ideje neznane in nerazširjene med ljudmi. Veliko mi je bilo do tega, da se svojemu obiskovalcu ne bi zdel čudak ali »mori pesnik«. Bil je washingtonski dopisnik, bister in šarmanten mož, ki je veliko vedel o politiki (v primerjavi z menoj seveda). Dolgo časa sem mencal, preden sem prišel na svetlo s tistim, kar sem notel reči. Nazadnje sem mu povedal, da si nisem izbral kandidata, da ne volim (razen na lokalnih volitvah), da nasprotujem volitvam in sistemu z dvema strankama in da celo poskušam širiti protivolilno propagando med prijatelji in študenti. Za nameček sem se skušal še pošaliti.

Imel sem razločen vtis, da si amojemu obiskovalcu jasna moje prepričanje ali pa njegovo pomanjkanje. Besede »anarhizem« v pogovoru nisva omenila, o njem sva razpravljala, ne da bi ga imenovala. Citiral sem Thoreaua in omenjal Katoliškega delavca, ki sem ju prebiral že dolga leta. Pogovor je bil precej medel, akademski, in ločila sva se prijateljsko in zadovoljna.

Kot učitelju in pisatelju mi je v zadnjih letih postajalo vedno bolj jasno, da se med mlado generacijo širi anarhična misel. Ne imenujejo je tako ali sploh kakorkoli; ne filozofirajo o državi ali nenasilju ali nepovezanosti, toda brez dvoma jih to zanima. Betniško gibanje predstavlja eno skrajnost jeze mladih nad moderno družbo in vlado, ki nista bili zmožni ohraniti miru med ljudmi. Gibanje za enakost črncev pa kaže na še bolj žalosten neuspeh družbe in vlade, da bi dala državljanu njegove pravice. Po vsem svetu je na tisoč načinov moč čutiti človeško pravico nepodrejanja industrijski družbi, kolonializmu, militarizmu in celotnemu kultu zahodne tradicije (verske, seksualne, estetske).

Vlade izgubljajo mlade. Življenjski sok zgodovine odteka iz središč moči. Domoljubje preživlja svoj dolgo pričakovani živčni zlom.

In ne samo mladi. Generacija popolne vojne opušča tudi konvencionalno politično mišljenje o preteklosti, levici, desnici in liberalcih in se vrača k pregledu individualne moralne sile, kot jo je svet do zdaj poznal pri Thoreauu, Whitmanu, Tolstoju, Kropotkinu in Ghandiju.

Pravkar gremo skozi stadij umika pred starimi političnimi psihologijami o organiziranih vladah. In priča smo začetkom uspešnih pasivno uporniških gibanj v Ameriki in zunaj nje. Toda nihče še ni pozval večine, obsežnega ameriškega srednjega razreda, naj opusti našo tekmovalno industrijsko bolaznost. Naš industrijski način življenje v resnici vodi v militarizem in kolonializem, pripravljenost in zatrtje človeških pravic. Naš sovražnik, pa naj še tako čudno zveni ameriškemu ušesu, je življenjski standard. Na oltarju belega nosoroga častimo ameriško kuhinjo. Življenjski standard je najsvetejše in v njegovem imenu zagrešimo kakršnokoli zlo. Najpotrebneje je, da ta standard znižamo ali pa ga izenačimo med drugimi narodi po svetu. Prvi korak bi bila opustitev industrijsko znanstvene blaznosti, ki nas preganja štiriindvajset ur na dan.

T. PENGOV

Anarhisti nam povedo, da je najboljša vlada vlada z najmanj vladanja. Najslabša je visoko organizirana in centralizirana država kot Francova Španija ali SZ. Sedanje stremljenje ZDA k večji organizaciji in centralizaciji spravlja v nevarnost vsako demokratično svobodo, ki jo poznamo. Žene nas v popolnoma organizirano državo, ki jo nazadnje utrjuje tajna policija, stalna vojska, industrijsko znanstvena aristokracija ter propagandni in komunikacijski stroj, ki leži prav v srcu vlade. Sedanja tekmovalna blaznost med SZ in Združenimi državami v »znanosti« odpira pot v našo deželo vsakršnemu političnemu oportunizmu. Če se Eisenhowejeva »diplomatska« mrzla vojna spremeni v Kennedyjevo »kulturno«, to ne bo veliko spremenilo osnovnega čuta sovražnosti, na katero je vezana osrednja vlada. Američani so izgubili izbiro mirne alternative.

Predvsem pa hočem navesti Gandhija, morda najbolj izrednega človeka naše dobe. Danes doživljamo učinke orientalskih idej na nas samih kot še nikoli poprej. V Gandhiju na primer najdemo novo politično psihologijo, ki je povsem tuja našemu praktičnemu zahodnjaškemu pojmovanju, ko pravi: »Proti moji naravi je, da bi vnaprej pripravil.« Še bolj smo presenečeni, ko pravi o zakonu nenasilnega upora, »da se lahko en sam človek upre celotni moči nepravične oblasti, da bi rešil svojo čast, vero, dušo in s tem položi temelje njenemu padcu ali obnovi«. Gandhijeva vera v moč pravilnega dejanja (resnice), ki prepreči nasilje, se je vnjegovem življenju tisočkrat izkazala; ta oblika političnega obnašanje si šele zdaj utira pot na Zahod.

Gandhi seveda ni bil provincialni Hindu, ampak je premaknil naprej celotno tradicijo literature mirnega dejanja, mistične in posvetne. Eno izmed njegovih najbolj zgodnjih del je bil prevod Platonove Obrambe v Guajarati, kar je trpka ironija, če pomislimo na Gandhijevo smrt. Prevedel je tudi Johna Ruskina Into This Last, eseje, kjer je Ruskin imenoval »Prve principe politične ekonomije« in sta nanj seveda močno vplivala Thoreau in Tolstoj. Iz Williama Jamesa je vzel izraz »moralna inačica vojne«. Toda osnove nenasilja, nesodelovanja in neupora so hidnujskemu svetu prirojene. Dharma na primer je koncept moralnega pritiska, uperjena proti nasprotujoči stranki skozi trpljenje do samega sebe. Oprijeti se dharme pomeni oprijeti se žalosti. Gandhijeva uporaba dharme proti britanski vojaški in pravni sili je predstavljala revolucijo enega samega človeka poriti oblasti in je povzročila največje obujenje naroda v moderni zgodovini. Njene posledice segajo od odprave najhijših vraž iz vere, kot na primer nedotakljivosti, do izenačenja pravic Hindujev in drugih temnih narodov v Južni Afriki, do same nacionalne neodvisnosti, kar predstavlja vrsto neverjetnih dosežkov, ki so zahodnjaku skoraj nedoumljivi. Zahod do zdaj ni premogel mirnih revolucionarjev, tako pomembnih, kot je Gandhi, pa čeprav upoštevamo Tolstoja, Godwina ali Kropotkina. Tavanje Williama Jamesa proti takšni Gandhijevi rešitvi ponazarja dilemo ameriškega pojmovanja, v katerem prevladuje predstava o vojaški sili.

James je izdal svoj pamflet »Moralna inačica vojne« leta 1919. Članek skoraj zastrašujoče opravičuje vojaški in znanstveni napredek, vendar pa nas preseneti glavna misel. »Pacifisti morajo globlje prodreti v estetska in etična stališča svojih nasprotnikov,« pravi James. »Dokler antimilitaristi ne najdejo nadomestila za disciplinarno vlogo vojne, moralne inačice vojne..., ne morejo prodreti situaciji do dna. Dolžnosti, kazni in sankcije, ki jih slikajo v svojih utopijah, so prešibke in premedle, da bi lahko ganile militariste.« James pravi, da zahodni pacifizem ne najde skupnega jezika z našo družbo na splošno, ker je to napadalna in skrajno militaristična. V dokaj nenavadni psihologiji išče vzroke za človekova dejanja, ki so tako »strahotna« (da uporabim njegovo besedo) kot krvoprelitje. Nasprotuje čistemu »mirnemu gospodarstvu«, tam, kjer ne more postati drugega kot »gospodarstvo ugodja«. »Vojna disciplina« v miru je torej nujnost. Mlade ljudi bi pošiljal bojevat se zoper naravo — tipična zahodnjaška zmota, ki nam je tako dobro znana pri naših znanstvenikih — in mladino bi poslal v »premogovnike in železove rudnike, na tovorne vlake, na ladje za ribolov v decembru, pomivat posodo, prat obleko in okna.« itd. Tu se nam pokaže kot previdni novi Anglež iz višjega sloja, ki mu pomeni pomivanje posode skoraj takšno ju naško izkustvo kot naloga Svetle Brigade. Toda v bistvu ima prav. »Za bojevit značaj ni potrebna vojna,« pravi James. In konča svoj esej z vzneseno ugotovitvijo, da je Strah res velik, toda ni »edina spodbuda, ki lahko prebudi človekovo duhovno energijo višje vrste.«

Gandhi je pri Jamesu našel morda le čudovito geslo »moralna inačica vojne«. Obrise praktične filozofije pa je črpal iz nekega nejasnega Ruskinovega dela. Ruskinovo poslanstvo je skrčil v tri osnovne misli:

1. da je korist posameznika vključena v korist vseh;

2. da je pravnikovo delo prav toliko vredno kot brivčevo, ker imata oba isto pravico, da si služita kruh z lastnim delom;

3. da je vredno živeti življenje, kot ga imata orač ali obrtnik.

Gandhi pravi: »Prvo sem vedel. O drugem se mi je nekaj svitalo. Tretje pa mi nikoli ni prišlo na misel. Ob Ruskinovem delu sem spoznal, da drugo in tretje že obstajata v prvem. Vstajal sem ob zori, pripravljen te principe uporabiti v praksi.«

Po navadi Gandhijevim idejam očitajo, da so »orientalske« in neuporabne za zahodno življenje, da razmer, v katerih je deloval v Transvaalu in Indiji, še zdaleč ni moč primerjati s civilizirano Evropo in Ameriko. Zahod se ga boji in je nenaklonjen temu malemu golemu fakirju, kot ga je tako elegantno imenoval Winston Churchill. Celo bolj aristokratski Hindujci, na primer Tagore, bengalski pesnik, so se borili proti Gandhiju v mnogih spornih točkah. Tagore je nasprotoval uvedbi kolovrata, ključa nacionalnega gospodarstva; nasprotoval je sežiganju tujega blaga, ki ga je Gahdhi branil kot metodo, ki bo strla evropsko ekonomsko suženjstvo. Gandhi je prodrl stvari do dna, ko je rekel Tagoreju: »Ne razlikujem med ekonomijo in etiko. Ekonomija, ki rani moralno blaginjo posameznika ali naroda, je nemoralna.« Tagore je nazadnje razumel...

V Gandhijevi filozofiji je veliko ekstremizma, ki ga Zahod verjetno nikoli ne bo zmožen sprejeti. Njegovo asketstvo, puritanstvo, skoraj goreče sovraštvo do vsake pridobitve znanosti, celo medicine, so stvari, ki jih ne moremo ceniti. »Veliko bolnišnic ne pomeni civilizacije; to je prej znak propada,« je rekel Gandhi, kot če bi govoril moderni pesnik. Gandhi, ki si pokriva trebuh s prstjo, da bi si ozdravil dizenterijo ali zaprtje, nam je popolnoma nerazumljiv. In vendar ne moremo mimo njegovega principa o povezavi med znanostjo, vlado in moralo. Na zahodu šele začenjamo raziskovati neodgovornost znanosti, obremenjevanje mladih z znanstvenim in tehnološkim nesmislom, posledic pa se zavemo šele takrat, ko je že prepozno.

Namenjen z neoboroženo vojsko iztrgati Indijo evropskemu gospostvu je Gandhi sestavil disciplinski program, ki zahteva: resnico (ki jo je težko razložiti v zahodni psihologiji, čeprav je zelo podobna našemu samopoznavanju); nasilje (ki je sinonim za duhovno moč); celibat; nadzorstvo okusa; nekraja, neposest; neustrešnost in Swadeshi (pospešitev domače industrije). Večina teh zapriseg nam je tako ali drugače znana v okviru naših lastnih tradicionalnih ver. Edina, ki nam je tuja in ki je na zahodu lahko izredno važna, je Swadeshi, pospešitev domačih industrij. Kajti Swadeshi lahko pomeni povezavo med gandhizmom in Zahodom.

Vzhod se od Zahoda posebno razlikuje po svojem odnosu do naravnega sveta. Zahodnjak si prizadeva, da bi gledal nase kot na del narave in kozmosa. (Nam se to zdi fatalizem.

---

in preganjanju za obnovo sveta... Je v človeku, ki se mu upira pogled na nekaj napačnega, še preden vpraša, kakšen učinek bo to imelo nanj samega, in stoji pokoncu, ko so vsi hrbti upognjeni, da bi razkrinal neenakost in zaznamoval izkoriščevalca, bodisi neznatnega vodjo tovarne ali pa velikega tirana kakega imperija...

Taki možje in žene ustvarjajo pravo moralo, edino, ki je vredna tega imena. Vse ostalo je v glavnem enakost v odnosih. Brez njihovega poguma, njihove predanosti bi ostalo človeštvo poneumnjeno v močvirju drobnega računarstva. Taki možje in žene so tisti, ki pripravljajo moralo prihodnosti, tisto, ki bi prišla, ko bodo naši otroci nehali računati in bodo dorasli ideji, da so vsa energija, ves pogum in ljubezen najbolje uporabljeni, če jih trošimo tam, kjer se potreba po taki sili najmočneje čuti... Moralni občutek dolžnosti, ki ga vsak človek v svojem življenju čuti,... pravi Guyau — anarhist, ne da bi se tega zavedal —« ni nič drugega kot preobilje življenja, ki zahteva, naj ga izkoristimo, ki se hoče razdati; obenem je to zavest moči«.

Moč za delo je dolžnost do dela. In vsa ta moralna »obligacija«, o kateri je bilo že toliko povedanega ali napisanega, se skrči na idejo: pogoj za vzdrževanje življenja je njegova širina.

»Rastlina ne more nič proti temu, da cveti. Včasih cveteti pomeni umirati. Nič zato, rastlinski sok se vseeno dviga,« končuje mladi anarhistični filozof.

Enako je s človeškim bitjem, kadar je polno sil in energije. Sile se kopičijo v njem. On troši svoje življenje. Daje brez računov, sicer bi ne mogel živeti. Če mora umreti kot cvetlica, kadar cveti, nič zato. Sok se dviga, če ga je le kaj.

Bodite močni! Ne skoparite s čustveno in razumsko energijo in na široko boste razdajali svojo inteligentnost, ljubezen, ustvarjalno energijo med druge! Do tega pride vsak moralni nauk... Tisto, kar človeštvo občuduje v resnično moralnem človeku, je njegova energija, polnost njegovega življenja, ki ga sili razdajati razum, čustvo, dejanja in ne zahtevati nič v zameno...

Višja morala se je začela oblikovati.

Skušali smo izraziti, kaj ta morala bo, na osnovi študija človeka in živali.

Videli smo že vrsto morale, ki se celo zdaj oblikuje v idejah množic in mislecev. Ta morala ne bo izdajala nobenih ukazov. Enkrat za vselej bo zavrnila oblikovanje posameznikov glede na neko abstraktno zamisel, kakor tudi njihovo okrnitev z religijo, zakonom ali oblastjo. Posameznemu človeku bo pustila polno svobodo... Rekla mu bo: »Če se ne zavedaš moči v sebi; če tvoje energije komaj zadoščajo za vzdrževanje brezbarvnega enoličnega življenja brez močnih vtisov, brez globokih radosti, pa tudi brez globokih žalosti, potem se drži preprostih načel pravične enakosti... Če pa čutiš v sebi mladostno moč, če želiš živeti, če želiš uživati dovršeno, polno in prekipevajoče življenje — to se pravi, poznati najvišje veselje, ki si ga živo bitje lajko poželi — bodi močan, bodi velik, bodi krepak v vsem, kar delaš.

»Sej življenje okrog sebe... Bori se! Boriti se pomeni živeti, in bolj ko je bolj krut, polnejše je življenje. Potem boš lahko rekel, da si živel; in nekaj ur takega življenja odtehta leta životarjenja.«

»Bori se, tako da boš lahko živel to bogato, prekipevajoče življenje. In bodi prepričan, da najdež v tem boju večje veselje, kot ti ga lahko nudi karkoli drugega.«

To je vse, kar vam znanost o morali lahko pove. Izbira je vaša.

(Nadaljevanje na 10. strani)

O oživitvi anarhizma

(Nadaljevanje z 9. strani)

Zahodnjak pa se čuti sovražnika narave. Govorimo o zavzetju vesolja in novih dežel; obvladujemo puščave in brišemo meje; preženemo bolezen. Orientalec pa se, na splošno rečeno, ne čuti v spopadu z zunanjim svetom, nase gleda kot na del življenjskega toka, katerega en sam delček je. Hebrejsko krščansko sveto pismo se začenja z ukazom, naj človek vlada vsemu živemu, kar je povsem nenavadno vzhodnjaku ali pesniku, kot je Walt Whitman, ki pravi, da bi lahko odšel život med živali.

Swadeshi, domača industrija, ima opraviti s samovzdržljivostjo in ne z vlado. Ko se je Gandhi spomnil na kolovrat, je bilo to pravo razodetje. Se zdaj smo presenečeni ob misli, da ni bilo v Indiji nikogar, ki bi znal presti (evropska civilizacija je uničila kolovrat), in da je moral Gandhi prebrskati deželo od vrha do tal, da je našel neko staro žensko, ki je znala presti. Prav tako je morala neka Angležinja preiskati deželo po dolgem in počez, da je odkrila indijske tempeljske plese in jih oživila. Kajti mehanizacija v resnici ne uničuje samo nacionalnega gospodarstva, ampak tudi nacionalno umetnost. Gandhi je podpiral opustitev strojne industrije, stroje pa bi uvajal polagoma.

Iz tega se Zahod lahko marsikaj nauči: zadržuje naj napredek stroja, znanosti, prepreči naj, da bi industrializacija postala edini način življenja. Thoreau pravi: »Ali naj tesarju za vedno vzamemo veselje, da gradi?« In pravi tudi: »Zelo se nam mudi postaviti magnetski telegraf med Maine in Texasom; toda Maine in Texas si morda nimata nič pomembnega sporočiti.« Kolikor vemo, si Maine in Texas še vedno nimata nič važnega sporočati. Naj bo kakor koli že, komunikacija v tej deželi je zasetna last, kot je v Rusiji popolnoma državna. Industrijsko znanstveni vladi preveč pomeni, da bi šla kar tako mimo nje. Žice iz Maine v Texas vedno nadzoruje policaj, industrialist ali diplomat.

Resnična komunikacija je pojav, ki nima nič opraviti s časopisi, PA (Purchasing Agent) sistemi, splošno nadzorno mrežo . . .

Gandhijeve besede so se širile od ust do ust po vsej Indiji in prek meja kakih dvajsetih jezikov, v Ameriki pa je pravzaprav nemogoče izvedeti, kaj se godi na Kubi ali v Kongu ali drugod. V Ameriki in verjetno prav tako v Evropi imenujemo »novico« tisto, kar je ostalo resničnega, potem ko so komunikacije preoblikovale dejstva. Sam izraz »umetnik« na Zahodu zdaj pomeni človeka, ki govori resnico. Komunikacija opravlja tudi vlogo nadzorovanja razpoloženja ljudi. Nesreča je obveščevalcu, časnikarju, radiu in izvedencu za javne odnose kruh z maslom. Nič čudnega torej, da je moral imeti ruski predsednik, ko je obiskal ZDA, stalno vojsko telesnih stražarjev in ljudi iz tajne službe, da bi ga obvarovali pred morilci. Koliko bolje bi bilo nam vsem, če bi bojkotirali časopis, televizijo, obveščanje, radio in vse samozvane medije komunikacije.

Če bi se kakorkoli in takoj prenehali zapletati z industrijskim sistemom na kakršnikoli ravni, bi to neposredno učinkovalo na mir in blaginjo naših ljudi. Opustiti svetovno tekmovanje je neizmernega pomena za posameznika in za vse skupaj. Tekmovanje je strašni greh moderne družbe. Tekmovanje je bolezen Zahoda in iz njega izvira naša nasilnost. Nenasilje pomeni netekmovanje. — Demokracija je nenasilna oblika vlade, ki ji grozi uničenje zaradi tekmovanja sistemov v socialnem in ekonomskem nasilju. Ahimsa, nenasilje, je popolna moč in način življenja. Močna je kot kršćanska ponižnost, na kateri je deloma osnovan. Je ena izmed najplemenitejših zamisli modernega človeka in ji je usojeno, da bo preplavila svet. Vlade se je ne morejo poslužiti, kajti le-te teže k nasilju. Nenasilje ni prednost vlade, ampak ljudi, celo enega samega človeka. En sam nenasilen človek, kot Gandhi ali Kristus, lahko spremeni zgodovino. Vlade lahko zgodovino potiskajo po eni in isti kolesnici. Ahimsa pa jo lahko ustavi.

Gandhi je šel tako daleč, da je spodbujal ljudi, naj ne prizadenejo nič zlega strupenim kačam, ki vsako leto povzročijo toliko smrti. Ljudje so morali premagati povsem naraven strah pred plazilci. »Zapovedi o prizanašanju strupenim plazilcem,« pravi Gandhi, »so se večinoma držali v Phoenizu, na Tolstojevi farmi in v Sabarmatiju. Povsod tod smo morali začeti na neobdelani zemlji. Vendar pa ni nihče umrl zaradi kačjega ugriza.« In nadaljuje: »Čeprav je praznoverno verjeti, da se nam v petindvajsetih letih ni zgodilo nič hudega po božji milosti in ne slučajno, se vedno ostanem praznoveren.«

Ne da bi se poglobil v to kalno vprašanje, se iz tega neubijanja lahko vendarle nekaj naučimo. Gandhi se sovražniku ni nameraval izogniti; iznebiti se ga je treba z dostojanstvom, ne da bi mu prizadeli kaj žalega, celo s častjo. To je drugi pojem, ki je tuj zahodni misli in skoraj tuj krščanski praksi. Sovražnika ne ponižati pomeni vrniti mu njegovo človečnost po porazu. Vinoba Bhave, največji živeči Gandhijev učenec, ki potuje po Indiji in prosi pri velikih posestnikih zemljo za kmete ter jo tudi dobi, pravi: »Ponižati nočem ne bogatih ne revnih.« To je ravno nasprotno komunistični razlastitvi in kapitalističnemu tekmovanju. Brez popolne vezi ljubezni med tistim, ki daje, in tistim, ki sprejme, med lastnikom in razlaščenim mir ne more biti za vedno zagotovljen.

Posebni cilji, za katere se je Gandhi boril, so se v glavnem uresničili v Indiji, toda globlji pomen njegove filozofije in politike lahko nudi alternativo vedno večjemu številu držav v krizi, ki so neločljivo povezane z državništvom ali, kar pod tem izrazom razumemo. Moderna tekmujoča družba ni zmožna obdržati miru. Moderna vlada, vezana na tekmujočo družbo, prav tako ne. Mir bomo dosegli samo z nenasilnim dejanjem ljudi samih. Sedanja težnja vlad, da bi svoje države zrahljali, ne jamči za mir. Nasprotno, nastajanje novih dežel po zgledu ameriškega ali ruskega ekonomskega sistema lahko samo poveča nevarnost vojne. Ker ima moderna vlada slučajno moč nad znanostjo in industrijo, skoraj ni upanja na mir, razen če bi se ljudje prostovoljno potrudili in se ne pustili svabiti z znanostjo in industrijo. Življenjski standard je enak pripravljenosti. Pripravljenost je vedno povezana z znanstvenim vojskovanjem. Predvsem v znanstveno razvitih državah si mora vsak posameznik posebno prizadevati, da bi zmanjšal moč znanstveno industrijske oligarhije nad svojim življenjem. »Znižati« moramo življenjski standard. Naučiti se moramo, kako naj živimo v miru in sreči. To moramo storiti brez nasilja in z visokim čutom za viteštvo, ki ga je Gandhi vtisnil svojim naslednikom. Namesto razrednega boja in sovraštva, ki ju povzdigujejo komunisti, ali industrijsko znanstvenega tekmovanja, ki ga povzdigujemo mi, se moramo, če hočemo preživeti, vesti nenasilno in v duhu ljubezni.

V VSAKDANJEM ŽIVLJENJU ŽE DAJEMO PROSTO POT ČUSTVOM SIMPATIJE IN ANTIPATIJE; VSAK TRENUTEK TO DELAMO. VSI LJUBIMO MORALNO MOČ, VSI PREZIRAMO MORALNO ŠIBKOST IN STRAHOPETNOST . . . ŽE SAMO TO JE DOVOLJ, DA OBDRŽIMO PREDSTAVO O DOBREM IN SLABEM NA DOLOČENI VIŠINI IN DA JO POSREDUJEMO DRUG DRUGEMU. TO BO ŠE UČINKOVITEJŠE, KO V DRUŽBI NE BO VEČ SODNIKA ALI DUHOVNIKA, KO BODO MORALNA NAČELA IZGUBILA SVOJ ZNAČAJ OBVEZNOSTI IN JIH BODO IMELI BOLJ ZA ODNOSE MED ENAKIMI . . .

VZHOD SE OD ZAHODA POSEBNO RAZLIKUJE PO SVOJEM ODNOSU DO NARAVNEGA SVETA. VZHODNJAK SI PRIZADEVA, DA BI GLEDAL NASE KOT NA DEL NARAVE IN KOZMOSA. (NAM SE TO ZDI FATALIZEM). ZAHODNJAK PA SE ČUTI SOVRAŽNIKA NARAVE. GOVORIMO O ZAVZETJU VESOLJA IN NOVIH DEŽEL; OBVLADUJEMO PUŠČAVE IN BRIŠEMO MEJE; PREŽENEMO BOLEZEN. ORIENTALEC PA SE, NA SPLOŠNO REČENO, NE ČUTI V SPOPADU Z ZUNANJIM SVETOM, NASE GLEDA KOT NA DEL ŽIVLJENJSKEGA TOKA, KATEREGA EN SAM DELČEK JE. HEBREJSKO KRŠČANSKO SVETO PISMO SE ZAČENJA Z UKAZOM, NAJ ČLOVEK VLADA VSEMU ŽIVEMU, KAR JE POVSEM NENAVADNO VZHODNJAKU ALI PESNIKU, KOT JE WALT WHITMAN, KI PRAVI, DA BI LAHKO ODŠEL ŽIVET MED ŽIVALI.

Daniel Guerin

ANARHIZEM

Anarhizem v španski revoluciji

USPEH SAMOUPRAVLJANJA

Vendar so se španski anarhisti na ekonomskem področju, ki se jim je zdelo najpomembnejše, pod pritiskom množic pokazali bolj nepopustljive in kompromisi, na katere so morali pristati, so bili bolj omejenega značaja. V veliki meri je samoupravljanje napredovalo samo od sebe. Toda medtem ko se je država okrepila in se je poslabšal totalitarni značaj vojne, se je zaostrilo nasprotovanje med vojskujočo se buržoazno republiko in poizkusom komunizma ali bolj na splošno nihilističnega kolektivizma. Nazadnje pa je bilo samoupravljanje tisto, ki se je moralo, bolj ali manj, umikati, žrtvovano na oltar »antifašizma«.

Dobro bi bilo, če bi se ustavili pri tem poizkusu, ki ga je treba, kot pravi Peirats, še načrtno preučiti, to pa ne bo lahko, kajti glede na kraj in čas so se pokazale številne inačice samoupravljanja. In preučiti ga bo treba tem bolj pozorno, ker je razmeroma malo znano. Celo v srcu republikanskega tabora so ga bolj ali manj zamolčali ali ga spravili na slab glas. Državljanjska vojna ga je preplavila in ga v spominu ljudi še danes izpodriva. Ne najdemo ga v filmu Umreti v Madridu. In vendar je morda tisto, kar je španski anarhizem zapustil najbolj pozitivnega.

Drugi dan revolucije 19. julija 1936, ki je bila strašen odgovor ljudstva na frankovski »pronunciamento«, so industrijalci in zemljiški veleposestniki v naglici zapustili svoja imetja in zbežali v tujino. Ta prazna imetja so prevzeli delavci in kmetje. Dninarji so se odločili, da bodo z lastnimi sredstvi nadaljevali z obdelovanjem zemlje. Sami od sebe so se združili v »skupnosti«. 5. septembra je Nacionalna delavska zveza sklicala v Kataloniji kmečki pokrajinski kongres, ki je določil kolektivizacijo zemlje pod nadzorstvom in upravo sindikatov. Socializirali naj bi veliko posest in premoženja fašistov. Mali posestniki pa naj bi izbirali med individualno in skupno posestjo. Legalna potrditev je prišla malo kasneje: 7. oktobra 1936 je osrednja republikanska vlada zaplenila brez povrnitve odškodnine premoženja »oseb, ki so se kompromitirale v fašističnem uporu«. S pravne plati je bil to nepopoln ukrep, kajti potrdil je le nekaj zaplenitev posesti, ki jih je ljudstvo opravilo samo od sebe: kmetje pri razlaščevanju niso razlikovali med tistimi, ki so, in tistimi, ki niso sodelovali v vojaškem puču.

V nerazvitih deželah, kjer primanjkuje potrebnih tehničnih pripomočkov za obdelovanje na široko, je privatna posest za revnega kmeta dosti bolj mikavna kot socialistično poljedeljstvo, ki ga dotlej ni poznal. Toda v Španiji sta nihilistična vzgoja in kolektivistična tradicija obenem izravnali tehnično nerazvitost ter preprečili individualistične težnje pri kmetih tako, da sta jih takoj potisnili proti socializmu. Tako so si izbrali revni kmetje, medtem ko so se bolj premožni, na primer v Kataloniji, oklenili individualizma. Velika večina (90 odst.) kmečkih delavcev se je takoj v začetku odločila vstopiti v skupnost. Tako se je obenem zapečatila zveza med kmeti in delavci v mestih, kajti ti zadnji so bili že po svoji vlogi pristaši socializacije proizvodnih sredstev. Zdi se pa, da je bila socialna zavest celo višja na deželi kot v mestu.

Poljedelske skupnosti so si naložile dvojno vodstvo, ekonomsko in lokalno obenem. Obe vlogi sta bili jasni, toda najpogosteje so jih prevzeli ali nadzirali sindikati.

Za ekonomsko administracijo je občni zbor delovnih kmetov volil za vsako vas upravni odbor. Razen sekretarja so vsi člani nadaljevali s fizičnim delom. Delo je bilo obvezno za vse zdrave moške med osemnajstim in šestdesetim letom. Kmetje so se razšli v skupinah po deset ali več z odbornikom na čelu. Vsaka skupina se je zadolžila za eno obdelovalno območje ali eno nalogo glede na starost članov ali vrsto dela. Vsak večer je upravni odbor sprejel odbornike teh skupin. Kar se tiče lokalne administracije, je komuna pogosto sklicala prebivalce v občni zbor okrožja, da so poročali o svojih dejavnostih.

Vse je postalo skupno razen oblek, pohištva, osebnih prihrankov, majhnih živali, vrtnih zemljišč in perutnine, ki je bila namenjena za družinsko potrošnjo. Obrtniki — brivci, čevljarji itd. — so se združili v kolektive, skupne ovce so v tropih po več sto živali zaupali pastirjem in ti so jih enakomerno razkropili po gorah.

Preizkusili so različne sisteme načina delitve proizvodov; eni so izhajali iz kolektivizma, drugi iz bolj ali manj popolnega komunizma, tretji pa iz kombinacije obeh. Najpogosteje je bilo plačilo odvisno od potreb družinskih članov. Vsak družinski član je dobival kot vsakdanje plačilo po predpisih sestavljeno nakaznico v pezetah, ki jo je lahko zamenjal le v občinskih trgovinah, pogosto nastanjenih v cerkvi ali njenih stranskih zgradbah. Neporabljeno plačo so prenesli v pezetah na kredit rezervnega individualnega računa. Od tega plačila je bilo moč prejemati omejeno vsoto denarja. Stanovanjske najemnine, elektrika, zdravniška nega, farmacevtski proizvodi, pomoč starcem itd., vse to je bilo brezplačno, prav tako šola, ki so jo dostikrat nastanili v starem samostanu; obvezna je bila za otroke pod štirinajstim letom, ki jim je bilo prepovedano fizično delo.

Pristop k kolektivizmu je ostal prostovoljen. Tako je zahtevala osnovna skrb anarhistov za svobodo. Na male posestnike niso pritiskali. Le-ti so se držali ob strani skupnosti in od nje niso mogli pričakovati nikakršnih uslug ali dajatev, kajti zatrjevali so, da si bodo pomagali sami. Vendar pa jim je bilo dovoljeno, da po mili volji sodelujejo pri skupnih delih ter da prinašajo svoje proizvode v občinske trgovine. Lahko so prišli na občne zbore, se okoriščali z nekaterimi skupnimi ugodnostmi. Branili so jim le imeti več zemlje, kot so jo lahko obdelovali, in jim postavili en sam pogoj: da njihovo premoženje ali oni sami ne povzročijo nikakršne zmede v socialističnem redu. Tu in tam so socializirano zemljo združili in zamenjali zemljišča posameznih kmetov, če so ti privolili. V večini socializiranih vasi je bilo vedno manj takih posameznikov, kmetov in trgovcev. Ker so se čutili osamljene, so se raje pridružili skupnostim.

Vendar pa se zdi, da so se enote, ki so se poslužile kolektivističnega načina o plačilu za delovni dan, bolj obnesle kot tiste manj številne, kjer so hoteli prehitro vzpostaviti popoln komunizem in se nse mozirali na egoizem, še vedno zasidran v človeški naravi, posebno pri ženskah. V nekaterih vaseh, kjer so odpravili denar kot plačilno sredstvo, kjer so proizvajali in trošili iz skupnega, so se pokazale slabe strani te mrtvilne avtarkije; in kaj hitro je prodrl na površje individualizem; razpoko v skupnosti so povzročili nekateri mali posestniki s tem, da so jo zapustili, kajti vanjo so bili vstopili brez prave komunistične miselnosti.

Komune so bile združene v kantonske ter pokrajinske federacije. Vsa zemlja kantonske federacije načelno[1] ni obsegala več kot eno zemljišče brez mejnikov. Solidarnosti med vami ni bilo meje. S skladi za pomoč so lahko pomagale tistim skupnostim, ki jim je šlo slabše. Orodja, surovine, odvečna delovna sila so bili na razpolago skupnostim, ki so jih potrebovale.

Pomembnost kmečke socializacije je bila po provincah različna. V Kataloniji, deželi male in srednje posesti, kjer ima kmet močne individualistične tradicije, je obstajalo le nekaj vodilnih skupnosti. Nasprotno pa so v Aragoniji socializirali več kot tri četrtine zemlje. Oddelek Durrutijeve anarhistične milice, ki je korakal proti severni fronti, da bi se spopadel s frankovci, in nato za vzpostavitev revolucionarne oblasti, ki je izšla iz njene osnove in je bila v republikanski Španiji enotna, so spodbudili delovno vnemo poljedelskih delavcev. Nastalo je kakih 450 skupnosti, ki so štele 500.000 članov. V levantski pokrajini (pet provinc, glavno mesto Valencija), najbogatejši v Španiji, je nastalo 900 skupnosti. Vanje je bilo vključenih 43 odst. krajev, vsebovale pa so 50 odst. proizvodnje agrumov in 70 odst. njihove komercializacije. V Kastiliji se je osnovalo približno 300 skupnosti z okrog 100.000 pristaši. Socializacija je prodrla tudi v Estremaduro in del Andaluzije. V Asturiji je pokazala nekaj odporov, ki pa so jih hitro zatrli.

Pripomniti je treba, da ta socializem ni izhajal samo iz delovanja anarhističnih sindikalistov, kot mislijo nekateri. Samoupravljalci so bili pogosto »nihilisti, ne da bi se tega zavedali«, kot pravi Gaston Leval. V zadnjih izmed pravkar naštetih provinc so bili pobudniki kolektivizacije socialno demokratski, katoliški in v Asturiji celo komunistični kmetje[1].

Poljedelsko samoupravljanje je bilo resnično uspešno, kadar ga niso ovirali njegovi nasprotniki ali vojna. Uspeh je bil deloma toliko večji zaradi zaostalosti španskega poljedelstva. Velike španske posesti ni bilo težko prekositi, kajti njeni uspehi so bili pomilovanja vredni. Polovico ozemlja celotnega polotoka je bila v rokah kakih deset tisoč zemljiških fevdalcev. Ti so raje pustili precejšen del svoje zemlje neobdelane, kot pa da bi dopustili nastanek plasti neodvisnih kmetov ter so podobno plačali svoje dninarje, kajti to bi ogrozilo njihov položaj srednjeveških gospodov. Tako so pustili naravna bogastva španske zemlje neizkoriščena.

Zemljo so združili, jo obdelovali v velikih površinah po splošnem načrtu in napotkih agronomov. Zahvaljujoč proučevanju poljedelskih tehnikov, so se pridelki povečali od 30 do 50 odst. Zasejane površine so se pomnožile, izpopolnili so metode dela in pametneje porabili energijo človeka, živali in stroja. Zamenjali so kulture, zgradili namakalni sistem, deloma na novo pogozdili deželo, odprli drevesnice, postavili svinjake, uredili moderne kmetije, izbrali živino in jo pomnožili ter vzpostavili pomožne industrije. Socializacija je pokazala svojo premoč na zapuščenih velikih posestih, kjer je bil del zemlje neobdelan, in prav tako na mali posesti, kjer je bila obdelovalna tehnika primitivna, semena ne najboljša in tudi gnojil niso uporabljali.

S tem je bilo že zasnovano poljedelsko načrtovanje. Opiralo se je na statistike proizvodnje in potrošnje v skupnostih, zbirali pa so jih kantonski odbori in nato pokrajinski odbor, ki je nadzoroval proizvodno pokrajine po kvaliteti in kvantiteti. Za zunanjo trgovino pokrajine je skrbel pokrajinski odbor, ki je zbiral proizvode za prodajo.

Kmečki anarhični sindikalizem je najbolje pokazal svoje organizacijske in integracijske sposobnosti v Levantu. Izvoz agrumov je zahteval moderne in načrtne trgovske tehnike; izvrstno so se je poslužili kljub nekajkratnim, včasih živim sporom z bogatimi proizvajalci.

Materialnemu razvoju se je pridružil kulturni razvoj: organizirali so tečaje za odrasle nepismene; pokrajinske zveze so po vaseh prirejale predavanja, gledališke in kino predstave.

Teh uspehov pa ne moremo pripisovati samo močni organizaciji sindikalizma, ampak v veliki meri tudi razumnosti in pobudi ljudstva. Čeprav večinoma nepismeni, so kmetje pokazali socialistično zavest, precejšnjo mero zdrave pameti in pripravljenosti na solidarnost in žrtvovanje, kar je izzvalo občudovanje pri tujih opazovalcih. Borec za delavske pravice Fenner Brockway, danes Lord Brockway, je, potem, ko je obiskal skupnost v Segorbu, pripovedoval: »Duhovna raven kmetov, njihov entuziazem, način, kako pomagajo za skupno stvar, ponos, ki ga ob tem občutijo, vse to je občudovanja vredno.«

Samoupravljanje se je prav tako izkazalo v industriji, predvsem v Kataloniji, najbolj industrializirani pokrajini Španije. Delavci, katerih delodajalci so zbežali, so sami od sebe prevzeli tovarne. Več ko štiri mesece so barcelonska podjetja, na katerih je plapolala črno rdeča zastava Nacionalne delavske zveze, upravljali delavci, združeni v revolucionarne odbore, brez pomoči ali vmešavanja države in včasih celo brez izkušenega vodstva. Vendar pa so bili na srečo na strani proletariata tehniki. V nasprotju s tistim, kar se je 1917—1918 zgodilo v Rusiji in 1920 v Italiji, ko so delavci za kratek čas zavzeli tovarne, inženirji niso odklonili sodelovanja pri novem poskusu socializacije; od začetka so tesno sodelovali z delavci.

Oktobra 1936 je bil v Barceloni sindikalni kongres, ki je predstavljal 600.000 delavcev in ki je razpravljal o socializaciji industrije. Pobudo delavcev je pravno potrdila katalonska vlada z odlokom, ki ga je izdala 24. oktobra 1936 in s katerim je potrdila, kar se je bilo zgodilo, ter uvedla v samoupravljanje nadzorstvo vlade. Ustanovili so dva sektorja, socialističnega in zasebnega. Socializirali so tovarne z več kot sto delavci (tiste, v katerih jih je bilo zaposlenih petdeset do sto pa, če so tako zahtevale tri četrtine delavcev), prav tako tiste, katerih lastnike je ljudsko sodišče proglasilo za »upornike« ali pa ki so nehali izkoriščati, in nazadnje tiste, katerih pomembnost za nacionalno gospodarstvo je opravičevalo, da so jih odvzeli zasebnemu sektorju (sicer pa so socializirali precej zadolženih podjetij).

Samoupravno tovarno je vodil upravni odbor, ki je štel pet do petnajst članov, predstavljali so različna opravila. Imenoval jih je delavski občni zbor. Njihov mandat je trajal dve leti, polovico pa so lahko obnovili vsako leto. Odbor je izbral direktorja, ki mu je poveril vso ali pa del oblasti. V pomembnih podjetjih je moral imenovanje direktorja odobriti zaščitni organ. Razen tega so k upravnemu odboru postavili še vladnega nadzornika. To ni bilo več samoupravljanje, ampak soveje (sestavljen iz štirih predstavnikov upravupravljanje, tesno povezano z državo.

Občni zbor ali pa Glavni svet industrijskega odbora, osmih iz delavskih sindikatov, štirih tehnikov, ki jih je imenoval zaščitni organ) sta lahko odstavila upravni odbor. Ta glavni svet je načrtoval delo in določeval razdelitev dohodkov. Njegove odločitve so bile obvezne.

Sredi zasebnih podjetij so izvolili delavski odbor, ki je imel nalogo, »tesno sodelovati z delodajalcem« in nadzorovati proizvodnjo ter pogoje dela.

Plačevanje v socializiranih tovarnah je bilo enotno: Vsak delavec je dobival stalno plačo. Dohodkov niso razdelili po stopnji podjetja. Po socializaciji plač niso odpravili, še bolj trdno so se obdržale kot v zasebnem sektorju.

Odlok s 24. oktobra 1936 je bil kompromis med stremljenjem po samoupravljanju in težnjo po etatistični zaščiti ter obenem poravnava med kapitalizmom in socializmom. Sestavil ga je nihilistični minister, uradno pa ga je potrdila Nacionalna delavska zveza, ker so anarhistični voditelji sodelovali v vladi. Kako neki naj bi le-te prizadelo vmešavanje države v samoupravljanje, ko pa so sami držali v rokah etatistične poganske ročice? Volk, ki so ga privedli v stajo, se začne ščasoma v njej vesti kot gospodar.

V praksi se je zazdelo, da delavsko samoupravljanje kljub precejšnji oblasti, ki so jo dobili glavni sveti industrijskih vej, tvega, da bo zajadralo v egoističen partikularizem, v nekakšen »buržoazni kooperativizem«, kot ga imenuje Peirats, kajti vsaka proizvodna enota je skrbela le za svoje lastne koristi. Obstajale so bogate in revne skupnosti. Ene so si lahko privoščile sorazmerno visoke plače, druge pa niso imele niti toliko, da bi obdržale plače, kot so bile pred revolucijo. Ene so bile obilno preskrbljene s surovinami, drugim pa jih je manjkalo, itd. Kaj kmalu pa so jo tega ozdravili in vzpostavili ravnotežje tako, da so ustanovili osrednjo izenačevalno banko, s pomočjo katere so lahko pravično razdelili denarna sredstva. Na sindikalnih sejah v Valenci decembra 1936 s določili, da bodo združili različne odseke proizvodnje v splošnem in organskem načrtu, s čimer se bodo lahko izognili škodljivemu tekmovanju in olajšali delo.

Od tedaj dalje so začeli sindikati sistematično reorganizirati celotne stroke; zaprli so na stotine majhnih podjetij in osredotočili proizvodnjo v tistih, ki so bila najbolje opremljena. V Kataloniji na primer so skrčili število livarn z več kot 70 na 24, strojarn z 71 na 40, steklarn s sto na trideset. Toda industrijska centralizacija pod nadzorstvom sindikatov se ni mogla tako hitro in tako popolno razviti, kot so želeli anarhični sindikalisti, ki so naredili načrt zanjo. Zakaj? Ker so stalinisti in reformisti nasprotovali zaplenitvi premoženja srednjega razreda in so pobožno spoštovali zasebni sektor.

V drugih industrijskih središčih republikanske Španije, kjer niso izvajali katalonskega odloka o socializaciji, so bile kolektivizacije dosti manj številne kot v Kataloniji; toda podjetja, ki so ostala zasebna, so pogosto dobila delavske nadzorne odbore, kot na primer v Asturiji.

Kot poljedelsko je bilo tudi industrijsko samoupravljanje zelo uspešno. Očividci ne skoparijo s pohvalami, predvsem kar se tiče dobrega delovanja mestnih služb v samoupravljanju. Precejšnje število tovarn, če ne vseh, so odlično upravljali. Socializirana industrija je odločilno prispevala k antifašistični vojni. Majhno število tovarn orožja, ki so nastale v Španiji pred 1936. letom, je bilo izven Katalonije: zavezništvo v resnici ni kaj dosti zaupalo katalonskemu proletariatu. V barcelonski pokrajini je bilo treba nanaglo znova preurediti tovarne, da bi služile republikanski obrambi. Delavci in tehniki so tekmovali v vnemi in pobuđah. Kmalu je prišel na fronto vojni material, ki so ga v glavnem izdelali v Kataloniji. Tako pomembno prizadevanje je merilo na začetek izdelovanja kemijskih proizvodov, nujno potrebnih za vojno. Na področju civilnih potreb ni socializirana industrija nič maj napredovala. Začela je izdelovati tekstilna vlakna iz konopelje, rogoza, riževe slame, celuloze, česar v Španiji do tedaj še niso storili.

SAMOUPRAVNO TOVARNO JE VODIL UPRAVNI ODBOR, KI JE ŠTEL PET DO PETNAJST ČLANOV, OPRAVLJALI SO RAZLIČNA DELA. IMENOVAL JIH JE DELAVSKI OBČNI ZBOR, NJIHOV MANDAT JE TRAJAL DVE LETI, POLOVICO PA SO LAHKO OBNOVILI VSAKO LETO. ODBOR JE IZBRAL DIREKTORJA, KI MU JE POVERIL VSO ALI PA DEL OBLASTI. V POMEMBNIH PODJETJIH JE MORAL IMENOVANJE DIREKTORJA ODOBRITI ZAŠČITNI ORGAN. RAZEN TEGA SO K UPRAVNEMU ODBORU POSTAVILI ŠE VLADNEGA NADZORNIKA. TO NI BILO VEČ SAMOUPRAVLJANJE, AMPAK SOUPRAVLJANJE, TESNO POVEZANO Z DRŽAVO.

»KADAR NEVEDNOST VLADA V DRUŽBI IN NERED V ČLOVEŠKIH GLAVAH, SE ZAKONI POMNOŽIJO; OD ZAKONODAJE PRIČAKUJEMO, DA BO VSE REŠILA, IN DEJSTVO, DA JE VSAK NOV ZAKON NOV NAPAČEN RAČUN, NENEHNO VODI LJUDI, DA ZAHTEVAJO OD NJE TISTO, KAR LAHKO IZHAJA SAMO IZ NJIH, NJIHOVE LASTNE IZOBRAZBE, NJIHOVE LASTNE MORALE.«

---

[1] Glede tega so se v vasi med seboj prerekali

[1] Vendar pa v pokrajinah na jugu, ki jih anarhisti niso nadzorovali, dninarji niso občutili prisvojitev velikih posestev, ki so jih samovoljno opravičili občinski organi, kot revolucionarno spremembo; plačevali so jih kot prej in samoupravljanja tudi ni bilo.

Peter Kropotkin

Zakon kot podpora zločina

Iz dela „Zakon in oblast“

Poglavje iz anarhizma, izdala Leonard I. Krimerman in Lewis Perry

Ta Kropotkinova razprava predstavlja klasično anarhistično kritiko zakona in oblasti. Kropotkin je pogosto pisal o zločincih in ječah, deloma zato, ker sta ga dve obdobji, preživeti v ječi, globoko prizadeli s krivičnostjo kazenskega sistema, deloma pa zato, ker mora anarhizem premagati mnenje, da je oblast potrebna, da varuje javnost pred hudodelci. Ne smemo spregledati, da njegovo dokazovanje ne temelji na prepričanju o nedvomni človeški dobroti, ki ga premnogi kritiki pripisujejo anarhistom in zlasti Kropotkinu.

»Kadar nevednost vlada v družbi in nered v človeških glavah, se zakoni pomnožijo; od zakonodaje pričakujemo, da bo vse rešila, in dejstvo, da je vsak nov zakon nov napačen račun, nenehno vodi ljudi, da zahtevajo od nje tisto, kar lahko izhaja samo iz njih, njihove lastne izobrazbe, njihove lastne morale.« Tega ne pravi revolucionar nit ine reformator. To je pravnik, Dalloy, avtor zbirke francoskih zakonov, znane kot Répertoire de la Législation. In vendar, čeprav je te vrstice napisal človek, ki je bil sam ustvarjalec in občudovalec zakonov, zelo dobro ponazarjajo nenormalno stanje naše družbe.

V državah gledajo na zakon kot na zdravilo proti zlu. Namesto da bi sami popravili, kar je slabo, ljudje začno zahtevati od zakona, da to spremeni. Če je cesta med dvema vasema neprehodna, kmet pravi: »moral bi biti kak zakon o občinskih cestah.« ... Če je v poljedelstvu ali trgovini stagnacija, zakonski moč, živiljedelstvu ali trgovini stagnacija, zakonski mož, živino zakonodajo zahtevamo«. Vse tja do krojača ni nikogar, ki ne bi zahteval zakona za obrambo svoje male obrti. Če delodajelc zniža mezde ali zviša število delovnih ur, že vzklika zarodek politika: »Dobiti moramo zakon, ki bo spravil vse to v red.« V kratkem, zakon povsod in za vse! Zakon o modi, zakon o steklih psih, zakon o kreposti, zakon, ki bo napravil konec vsem izprijenostim in vsem slabostim, ki izhajajo iz človeške indolence in strahopetnosti.

Tako nas je popačila vzgoja, ki že od otroštva dalje skuša ubiti v nas upornega duha in razviti duh pokorščine oblasti; tako nas je popačilo bivanje v železnem obroču zakona, ki upravlja z vsakim dogodkom v življenju — našim rojstvom, vzgojo, razvojem, ljubeznijo, prijateljstvom — da bomo, če se bo to stanje stvari nadaljevalo, izgubili vso iniciativnost in se odvadili sami misliti. Videti je, da naša družba ni več sposobna razumeti, da je mogoče obstajati drugače kot pod oblastjo zakona, ki ga izdela predstavniška vlada in izvaja peščica vodilnih. In celo tedaj, ko je šla tako daleč, da se je osvobodila hlapčevstva, je njena prva skrb to znova spostaviti. »Prvo leto svobode« ni še nikdar trajalo dalj kot en dan, zakaj ko je proglašeno, se ljudje takoj naslednjega dne podvržejo jarmu zakona in oblasti ...

Če preučimo milijone zakonov, ki obstajajo za upravljanje človeštva, se zdi, da razpadejo v tri glavne kategorije: zaščita lastnine, osebna zaščita, zaščita oblasti. In če analiziramo vsako od treh kategorij, pridemo do istega logičnega in nujnega sklepa:

NEUPORABNOST IN ŠKODLJIVOST ZAKONA.

Socialisti vedo, kaj je mišljeno pod zaščito lastnine. Zakoni o lastnini niso namenjeni temu, da bi zagotavljali posamezniku ali družbi uživanje sadov njihovega lastnega dela. Nasprotno, narejeni so, da oropajo izdelovalca dela tistega, kar je ustvaril, in da priskrbijo določenim drugim ljudem tisti del produkta, ki so ga ukradli izdelovalcu ali družbi kot celoti. Kadar na primer zakon prisodi gospodu temu in temu pravico do hiše, mu ne prisoja pravice do koče, ki jo je postavil zase, ali do hiše, ki jo je zgradil s pomočjo nekaterih svojih prijateljev. V tem primeru ne bi nihče spodbijal njegove pravice. Nasprotno pa mu zakon priznava pravico do hiše, ki NI produkt njegovega dela; najprej, ker jo je dal napraviti zase drugim, ki pa jim ni plačal polne vrednosti njihovega dela, in nadalje, ker ta hiša predstavlja družbeno vrednost, ki bi je sam ne bil mogel ustvariti. Zakon mu prisoja pravico do tistega, kar pripada vsakomur na splošno in nikomur posebej. Ista hiša, zgrajena sredi Sibirije, ne bi imela iste vrednosti, kot jo ima v velikem mestu, in kot vemo, ta vrednost izhaja iz kakih petdeset generacij ljudi, ki so mesto zgradili, ga olipšali, opremili z vodo in plinom, lepimi sprehajališči, šolami, gledališči, trgovinami, železnicami in cestam, ki vodijo v vse smeri. Tako zakon s tem, da mu prizna pravico do neke določene hiše v Parizu, Londonu ali Rouenu, gospodu temu in temu nepravično podeljuje določen del rezultatov človeškega dela nasploh. In prav zato, ker so ta prilastitev in vse druge oblike lastnine istega značaja vpijoča krivica, je potreben cel arzenal zakonov in cela armada vojakov, policistov in sodnikov, da to vzdržujejo proti zdravemu razumu in pravičnemu čutu, ki je človeštvu v krvi.

Polovica naših zakonov — civilni zakonik v vsaki državi — ne služi drugemu namenu, kot da ščiti to prilaščanje, ta monopol nekaterih posameznikov nad dobičkom nasproti celotnemu človeštvu. Tri četrtine pravd, ki se odločajo pred sodiščem, si so drugega kot prepiri med monopolisti — med dvema roparjema, ki se prepirata za plen. In veliko število naših kazenskih zakonov meri na isti cilj, ko jim gre za to, da obdrže delavca v podrejenem položaju nasproti delodajalcu in da tako priskrbe varnost izkoriščanju.

Kar se tiče zagotovitve produktov dela proizvajalcu, ni zakona, ki bi kaj takega vsaj poskušal. Tako preprosto in naravno je, v tolikšni meri del človeških navad in običajev, da zakon temu ni privoščil niti ene same misli. Odkrito razbojništvo z mečem v roki ne spada v našo dobo. Tudi delavec se ne bo nikdar prišel k drugemu delavcu prepirat o produktu svojega dela. Če imata nesporazum, ga rešita s pomočjo tretje osebe, ne da bi se zatekala k zakonu. Edina oseba, ki zahteva od drugega, kar je ta proizvedel, je lastnik, ki pride in pobere levji delež. Kar se človeštva nasploh tiče, to vedno spoštuje pravico vsakogar do tistega, kar je ustvaril, brez posredovanja kakršnihkoli zakonov.

Ker vsi zakoni o lastnini, ki napolnjujejo debele knjige zakonikov in so v veselje našim pravnikom, nimajo drugega namena kakor ščititi krivično prilaščanje človeškega dela v korist določenih monopolistov, ni razloga za njihov obstoj in socialni revolucionisti so trdno odločeni, da bodo na dan revolucije z njimi končali. Zares, z vso pravico bi lahko zanetili kres z vsemi zakoni, ki se nanašajo na tako imenovane »lastninske pravice«, vsemi lastninskimi dokumenti, vsemi zapisniki, z eno besedo z vsem tistim, kar je kakorkoli povezano z institucijo, na katero bomo kma-

T. PENGOV

lu gledali kot na madež v zgodovini človeštva, sramoten prav kakor suženjstvo in tlačanstvo preteklih časov.

Te pripombe glede na lastninske zakone se lahko prav tako nanašajo tudi na drugo kategorijo zakonov; zakone za zdrževanje oblasti, to se pravi ustavne zakone.

Spet je to cel arzenal zakonov, odlokov, predpisov, ukazov in kaj vem česa še, kar vse služi za obrambo različnih oblik predstavniške oblasti, izvoljene ali nasilno prisvojene, pod katero se zvija človeštvo. Čisto dobro vemo — anarhisti so dovolj pogosto poudarjali v svoji nenehni kritiki različnih oblik vladavine —, da je poslanstvo vsake vlade, monarhične, ustavne ali republikanske, ščititi in s silo vzdrževati privilegije vladajočih razredov, aristokracije, duhovščine in velikih trgovcev. Dobra tretjina zakonov — in vsaka dežela jih ima nekaj deset tisoč —, osnovni zakoni o davkih, davčnih obveznostih, organizaciji ministrskih oddelkov in njihovih pisarn, o vojski, cerkvi itd., nima drugega cilja kot podpirati, prikrivati in razvijati administratvni stroj. Ta stroj pa služi skoraj izključno za zaščito privilegijev vladajočih razredov. Razčlenite vse te zakone, opazujte jih v vsakodnevni praksi in odkrili boste, da niti eden od njih ni vreden obstanka.

O takih zakonih ne more biti dveh mnenj. Ne samo anarhisti, ampak več ali manj tudi revolucionarni radikali soglašajo, da so zakoni, nanašajoči se na organizacijo vlade, lahko koristni edinole, če jih vržemo v ogenj.

V oceno nam ostane še tretja kategorija zakonov; tista, ki se nanaša na osebno zaščito in na odkrivanje in preprečevanje »kriminala«. Ta je najvažnejša, ker se nanjo navezuje največ predsodkov; kajti če je zakon do neke mere upoštevan, je to posledica prepričanja, da je ta vrsta zakonov za ohranitev varnosti v naših družbah brezpogojno nepogrešljiva. To so zakoni, razviti iz jedra običajev, koristnih človeškim družbam, ki so jih vladajoči obrnii v svojo korist, da so napravili svoje vladanje nedotakljivo. Oblast plemenskih voditeljev, bogatih družin v mestih in kralja je bila odvisna od njihovih pravnih funkcij in celo vse do današnjega dne vedno, kadarkoli govorimo o potrebnosti vlade, mislimo tudi na njeno funkcijo najvišjega sodnika. »Brez vlade bi se ljudje raztrgali na kose,« prepričuje vaški govornik. »Osnovna naloga vsakemu obtožencu, je zagotoviti 12 poštenih porotnikov,« je dejal Burke.

Vendar je kljub vsem predsodkom glede tega že čas, ko bi anarhisti morali pogumno proglasiti to kategorijo zakonov za prav tako neuporabno in škodljivo kot prejšnji dve.

Prvič je za tako imenovane »zločine« — napade na ljudi — dobro znano, da jih dve tretjini in često celo tri četrtine povzroči želja po prisvojitvi tujega premoženja. Ta ogromni razred tako imenovanih »zločinov in prestopkov« bo izginil z dnem, ko bo prenehala obstajati privatna lastnina. »Toda,« boste rekli, »še vedno bodo suroveži, ki bodo ogrožali življenja svojih sodržavljanov, ki bodo v vsakem prepiru položili roko na nož in maščevali najmanjšo žalitev z umorom, če ne bo zakonov, ki bi jih zadrževali, in kazni, ki bi jih ustavljale.« Ta refren se ponavlja vsakokrat, ko smo v dvomih o pravici družbe do kaznovanja.

Vendar pa je neko dejstvo, ki se nanaša na ta problem in ki je danes nesporno dokazano: strogost kazni ne zmanjšuje števila zločinov. Obešajte ali, če hočete, razčetverjajte morilce in število umorov se ne bo zmanjšalo niti za enega. In po drugi strani opustite smrtno kazen, pa zato ne bo enega umora več; manj jih bo. Statistika to dokazuje. Če pa je žetev dobra in kruh poceni in vreme lepo, število umorov takoj pade. Tudi to je statistično dokazano. Število zločinov vedno narašča in upada sorazmerno s cenami živeža in vremenskimi spremembami. Ne, da bi vse morilce spodbadala lakota. Ni stvar v tem. Toda kadar je žetev dobra in so cene živil dostopne in kadar sije sonce, se ljudje lažjega srca in manj klavrni kot sicer in se ne vdajajo mračnim strastem, ne zabadajo zaradi neznatnih motivov noža v prsi sočloveka.

Poleg tega je tudi dobro znano, da strah pred kaznijo še nikdar ni zadržal niti enega samega morilca. Kdor ubije svojega bližnjega iz maščevanja ali zaradi revščine, ne razmišlja dosti o posledicah; in malo je še bilo morilcev, ki ne bi bili trdno prepričani, da se bodo izognili zasledovanju.

Ne da bi govorili o družbi, v kateri bo človek deležen boljše izobrazbe, v kateri mu bosta razvoj vseh njegovih sposobnosti in možnost njihove uporabe v praksi nudila toliko veselja, da ju ne bo skušal zastrupljati z obžalovanjem — celo v naši družbi, celo s tistimi žalostnimi produkti revščine, ki jih še danes vidimo po gostilnah velikih mest — ne bo tistega dne, ko morilcem ne bo naložena nobena kazen, število umorov zvišal niti en sam primer. In zelo verjetno je nasprotno, da ga bodo znižali vsi tisti primeri, ki so zdaj posledica zločinskih navad tistih, ki so jih posurovili zapori.

Venomer nam govore o dobrinah, ki jih prinaša zakon, o koristnih učinkih kazni, toda ali so ti zagovorniki že kdaj poskusili spostaviti ravnotežje med koristmi, ki jih prisojajo zakonom in kaznim, in uničujočim učinkom teh kazni na človeštvo? Samo ocenite vse zle strasti, ki so jih nekoč vzbujale okrutne kazni, izvršene na naših ulicah! Človek je najkrutejša žival na zemlji. In kdo je razvnemal in razvijal surove nagone, ki jih ne poznajo niti opice, če ne kralj, sodnik, duhovniki, oboroženi z zakonom, ki so povzročali, da so meso trgali v kosih, da so vlivali v rane vrelo smolo, da so izpahovali ude, da so drobili kosti, da so žagali ljudi na dvoje, da bi obdržali svojo oblast? Le spoštujte hudournik pokvarjenosti, ki mu odpira pot v človeško družbo tožarjenje ob podpori sodnikov in ga drago plačuje vlada pod pretvezo, da podpira odkrivanje »kriminala«. Le pojdite v ječe in opazujte, kaj človek postane, ko ga oropajo svobode in zapro z drugimi ponižanimi bitji, pogreznjen v izprijenost in gnilobo, ki pronica iz samih zidov zaporov. Spomnite se samo, da bolj ko se te ječe spreminjajo, ostudnejše postajajo. Naše vzorne moderne kaznilnice so stokrat strašnjše od srednjeveških lukenj. Končno pomislite, kakšno popačenost, kakšno pokvarjenost duha vzdržuje med ljudmi misel na pokorščino, samo bistvo zakona; na kazen; na to, da ima oblast pravico kaznovati, soditi ne glede na našo vest in spoštovanje naših prijateljev; na potrebo po rabljih, ječarjih in ovaduhih — z eno besedo, misel na vse dodatke zakonov in oblasti. Premislite vse to in zagotovo se boste strinjali z nami v trditvi, da je zakon, ki izvršuje kazni, nekaj grdega, kar bi moralo izginiti.

Narodi brez politične organizacije in zatorej manj pokvarjeni kot mi, so popolnoma razumeli, da je človek, imenovan »zločinec«, preprosto nesrečen; da ni zdravilo v tem, da ga bičajo, uklenejo ali ubijejo na morišču ali v ječi, ampak v tem, da mu pomagajo z navadami življenja med poštenimi ljudmi. Upamo, da bo v prihodnji revoluciji vodil klic:

»Požgite giljotine; razdenite ječe; stran s sodniki, policisti in ovaduhi — najnečistejšim rodom na obličju zemlje; delajte kot z bratom, s človekom, ki ga je strast zapeljala, da je storil zlo svojemu bližnjemu; in predvsem vzemite podlim sadovom brezdelnih srednjih slojev možnost razkazovanja njihovih nečednosti v privlačnih barvah; in bodite prepričani, da bo le malo zločinov spodkopavalo našo družbo.«

Glavna podpora kriminala so brezdelje, zakon in oblast; zakoni o lastnini, zakoni o vladi, zakoni o kaznih in prestopkih; in oblast, ki si drzne izmišljevati si zakone in jih uporabljati.

Nič več zakonov! Nič več sodnikov! Svoboda, enakost in resnična človeška naklonjenost so edine učinkovite ovire, s katerimi lahko nasprotujemo protidružbenim nagonom nekaterih med nami.

Pogovor z Bracom Rotarjem

1. Pri založbi Obzorja vam v kratkem izide zbirka novel z naslovom Moloh. To je v kratkem razdobju dveh let vaša druga knjiga (prva: zbirka pesmi Lakota). Ali glede na to mislite, da so vremena Kranjcem se zjasnila ali, z drugimi besedami, da založbe času primerno praznijo piščeve predale?

2. Kakšna je po vašem mnenju razlika med poezijo in prozo z ozirom na prepričanje, da je proza razumljivejša in komunikativnejša od poezije?

3. Kaj mislite o sodobni slovenski prozi? Ali mislite, da proza R. Šeliga v osnovi spreminja prozo kot tako?

4. Kakšno je vaše mnenje o sodobni literarni in likovni, zlasti revialni, kritiki na Slovenskem? Kakšno poslanico tej kritiki namenjate ob izidu vaše nove knjige?

1. V zvezi z založniško politiko do domače nove literature sem prepričan o določenih premikih proti odprtejšim založniškim programom, čeprav teh premikov nimam za odločilne in usodne po sebi, pač pa za dogajanje, ki pelje slovensko založništvo do odločilnih odločitev. V tem dogajanju vidim le razčiščevanje situacije, kakršna že dalj časa obstaja v slovenskem kulturnem prostoru v bolj zakriti obliki, med tem ko v tem trenutku strukturalnih sprememb založb ni opaziti ali pa so te šele v zametkih in se bodo izkazale šele iz nove, prihodnje perspektive, ko bo, kakor upam, marsikaj bolj jasno. Meglenost medzaložniškega položaja in razčlenjenosti funkcij so prikrivali nekateri zunanji faktorji kot na primer ideološki pritisk in subvencijski sistem, ki je bil vsaj delno tudi ideološko utemeljen, potem pa tudi interna struktura založb, ki jim ni bil jasen lastni status in funkcija. Posledica te dejavnosti je večinoma neizdelanost založniških konceptov, v zvezi s tem pa razmeroma stihijsko poslovanje. V primeru, ko so založbe interno le izoblikovale koncepte, so lahko le težile k določeni uredniški politiki, niso pa je mogle dejansko izvajati, ali pa le zelo parcialno. Da taka situacija ni postala takoj kritična, je omogočala interna nezdiferencirnost slovenske literature in posebni ključi za izbiranje literature, ki so v zvezi z omenjenima zunanjima faktorjema založniške politike.

Z upadom ideološkega pritiska, redukcijo subvencijskega sistema in interno diferenciacijo literature je nastala situacija, v kateri se morajo založbe postaviti na lastne noge in realizirati lastne koncepte, če jih imajo, hkrati pa se seveda za založbe, ki jih nimajo, postavlja imperativna potreba po formiranju konceptov. Tako nastaja startna pozicija za strukturalne spremembe v sistemu našega založništva, predvsem glede delitve dela in sistematičnosti dela. Sistematičnost dela terja tako kvantitativni kot kvalitetni porast slovenske pisateljske produkcije in potreba po neobhodnih informacijah, po potrebnih prevodih tuje literature, ki pomenijo v evropskih razmerah konice in stopnje razvoja. S tem mislim tako beletristiko kot teoretična dela, ki jih pri nas še mnogo manj prevajamo kot prva, kar ima neugodne posledice predvsem v naši kritični literaturi.

Nekatere slovenske založbe je nova situacija spravila v resno krizo prav zaradi pomanjkanja koncepta in se prav zaradi tega in neustreznega načina poslovanja niso zmožne takoj prilagoditi novi situaciji, ki ne prenese več ribarjenja v kalnem. Zanimivo je, da so glede tega najbolj prizadete nekatere »centralne« založbe. Mogoče zato, ker so bile najbolj pod udarom ideološkega pritiska in najbolj prilagojene subvencijskemu sistemu tako po personalni strukturi kot po načinu poslovanja. Sicer pa lahko o vzroku za tak položaj le ugibamo, ker še nikjer niso publicirali ustreznih študij. Druge založbe, ki so bile manj na očeh in so tako na videz ostale ves čas ob strani založniškega delovanja na Slovenskem (natančnejši pregled njihovih edicij bi zelo verjetno spremenil to predstavo v njihovo korist), so v današnjem položaju odločno prevzele iniciativo in tako pokazale našim poresenečenim očem, da imajo izdelane koncepte in poslovno politiko, ter hkrati nakazale prve strukturalne spremembe založniškega poslovanja. Ko govorim o drugih založbah, imam v mislih predvsem mariborsko založbo Obzorja in Mladinsko knjigo, med tem ko je pri ostalih založbah situacija manj jasna.

Obe omenjeni založbi sta nosilki dveh, trenutno osnovnih konceptov v slovenskem založništvu, čeprav tudi ta dva koncepta še nista povsem jasna, predvsem zaradi inertnega trajanja fragmentov minule situacije. Kljub temu pa lahko dovolj zanesljivo trdim, da gre pri Obzorjih za orientacijo v problemsko literaturo, se pravi v literaturo, ki je v svoji osnovi problematična, ker je nosilka novih tokov, in v literaturo, ki te probleme obravnava. Mladinska knjiga pa se je orientirala v reprezentančno literaturo, temu podredila svoj prevajalski izbor in delno tudi izdajanje domačih del. Skoraj vse njene edicije prikazujejo vzorce različnih kulturnih struktur in formacij (sem sodijo Sivi Kondor, leksikalne edicije, Ars Sloveniae itn.) in s tem posreduje osnovne informacije o teh kulturnih strukturah in formacijah. Tako je nastala temeljna delitev dela med najaktivnejšima založbama na Slovenskem, ki pa še ni dovolj jasna, saj nobena obeh založb svojega koncepta ne realizira dovolj čipa zaradi nekaterih faktorjev ekonomske narave, ki pa zaradi nekaterih faktorjev ekonomske narave, ki zaenkrat doslednih realizacij konceptov ne dopuščajo.

Toda tudi v smeri sistematizacije dela so že storjeni prvi koraki. Tako se je založba Obzorja odločila za edicijo Znamenja, ki jo ureja prof. Pirjevec, pri tej ediciji gre za literarno in esejistično zbirko slovenskih izvirnih tekstov. Poleg tega vlaga določene napore v aktualizacijo svojih ostalih edicij. Čeprav mora pri tem ohraniti ekonomski vzorec, ki zagostavlja tudi poslovni uspeh. V zvezi s sistematizacijo izdajateljskega programa sem predložil založbi Obzorja likovno teoretično edicijo, ki bi po eni strani pokrivala potrebe slovenskega prostora, po drugi strani pa ne bi konkurirala edicijam Mladinske knjige, saj pri tem ne bi šlo za predstavljanje likovnih formacij, ampak za problematiko teh formacij. Ta akcija je zaenkrat še v stanju dogovorov. Podobne poskuse sistematiziranja, seveda na drugem področju, opažam tudi pri Mladinski knjigi, akcije ostalih založb pa so žal večinoma posnemanje teh reorganizacij poslovanja in niso utemeljene na realni proučitvi lastnega položaja in potreb prostora ter tržišča (tu izvzamem predvsem zbirko Sto ramanov Cankarjeve založbe).

Druga stran medalje je prevajanje tuje literature, ki je skoraj povsem stihijsko (Razen zbirke Sto romanov in novejših poskusov MK), tako da se pogosto dogaja, da v isti zbirki izhajajo kvalitetno in stilno popolnoma različna dela, ker zbirka nima svojega kriterija urejanja. Ta problem je najbrž v zvezi s splošno krizo estetskih kriterijev in kritike na Slovenskem.

V zvezi s temi premiki opažam, da je danes na Slovenskem založniška dejavnost na odločilni prelomnici, in da se je začel najbrž zelo dolgotrajni proces prestrukturiranja te dejavnosti. Zato se ne kaže vznemirjati ne ob trenutnih krizah in ne ob konjunkturah, ki najbrž spremljajo vse strukturalne spremembe, ampak trezno gledati in še trezneje delovati.

2. Razlika med prozo in poezijo je razlika znotraj enega medija — govornega jezika — in je predvsem strukturalne narave, vendar pa tu ne gre za komunikacijsko strukturo, ampak za čutno pomensko strukturo, ki jo sicer imenujemo jezik, gre za razliko med dvema načinoma formuliranja jezika in oba načina vsebujeta pod svojim osnovnim imenom celo tipologijo načinov.

Dejstvo pa je, da literature brez komunikacije ni, toda vprašanje, kakšna je komunikacija, da besedilo lahko vzpostavi kot literarna umetnina, ostaja neodgovorjeno. Problem komunikacije je (vsaj v slovenskem prostoru) pogosto omenjen, imamo ga celo za kriterij, toda ostaja netematiziran in še manj definiran.

Kadar kakšen literarni izdelek proglasimo za komunikativen, navadno s tem mislimo, da smo zgodbo razumeli in da nam zgodba to in to pomeni. Toda zgodba sama po sebi ni literatura, saj jo lahko povemo na ta ali oni način. Skrivnost literature je prav v »kako«, ki vsebuje »kaj«. Tema tako le nudi možnost za realizacijo določene literature, zato tudi posamezne literature izbirajo teme, ki jim nudijo najboljše možnosti za realizacijo. Toda tu ne gre za pravo izbiranje v voluntarističnem pomenu besede, to je le na videz možno v tako imenovani klasični literaturi, toda tudi tam gre za teme, ki se po logiki stila strukturinujemo stanje jezika ali jezikovna formacija. Jezikovrajo kot literatura. Ta stil pa lahko konkretno imenujemo stanje jezika, ali jezikovna formacija. Jezikovna formacija je tisti kriterij, ki določene teme strukturira kot umetnost, druge pa pušča ob strani kot manjvredne ali nezanimive. Jezikovna formacija že vsebuje kriterij literature, naslednja jezikovna formacija pa te kriterije revalorizira in v njej lahko nastopa kot literatura tisto, kar prej sploh ni bilo pomembno in nasprotno.

Jezik je zame specifična povezava sistema čutnih senzacij in pomenske strukture. Pri tem je pomenska struktura prostor med tistim, o čemer jezik govori in jezikom, to je prostor v katerem se literatura pretežno dogaja (dogaja se hkrati tudi kot popolnoma čutna struktura). Skratka: literatura se dogaja v različnosti pomenečega od pomenjenega. V prostoru te različnosti se zaradi specifične jezikovne strukture dogaja literatura kot igra pomenov, ki omogoča užitek ob branju literature. Smisel literature je model strukturiranja jezika, nekakšna klasifikacijska shema in selekcijski princip, toda smisel ni tisto, v kar je literatura usmerjena, smisel literaturo le formira po določenem modelu in jo tako omogoča. Literatura svoj smisel presega in ga tudi preživi (srednjeveška literatura je preživela srednji vek). Kaj torej pomeni formulacija »pomenska struktura jezika«?

Pri literarnem jeziku predvsem ne moremo govoriti o kakem direktnem pomenjenju naravnih objektov, v tem primeru bi šlo za znanstveno-deskriptivni jezik, ampak o montaži čutnih in pomenskih elementov po smiselnem modelu, ki omogoča koherentnost literarnih izdelkov. Zgodba je obvezno sestavljena, izbrana, idealizirana, reducirana, kakor pač terja ključ kompozicije. Zmeraj gre za posege v deskripcijo naravnih (sem štejem tudi socialne, psihične itn. fenomene) pojavov po posebnem selekcijskem ključu, ki se nanaša tako na izbor deskripcij kot na izbor formulacij, ki te deskripcije izvajajo. Tako nastane posebna čutno-pomenska struktura, ki pripovednika in bralca distancira od realnega dogajanja, ki ga opisuje zgodba (za realno dogajanje imamo tudi teme, ki jih parinaša izročilo, aktualne dogodke, posamezna opažanja itn.), čeprav lahko narašča iluzija resničnosti, dejansko pa narašča le intenzivnost komunikacije in informacije literarnega izdelka, toda to ni komunikacija s opisovanim, in ne informacija o opisovanem, ampak se oboje nanaša na literaturo in njeno uspešno pomensko — čutno strukturo izoblikovano po omenjenem ključu. Zaradi specifičnosti te strukture se zgodba dogaja kot koherentna igra (pogoj te igre je koherenca) predstav, ki so pomenjenje posameznih čutnih formulacij. Zaznavanje te igre je komunikacija z opisovanim in ne informacija o opisovanem, te zaznave, oboje omogoča in stopnjuje užitek ob branju. Želim si, da bi tudi moje knjige razumeli in brali tako.

Torej, kakšna je razlika med prozo in poezijo? Rekel sem že, da je razlika med obema področjema literature znotraj enega medija, govornega jezika. Če to izjavo do konca domislim, je v njej že podana razlika med obema tipoma literature. Gre torej za različno strukturiranje čutno-pomenskih elementov jezika in s tem seveda za različni čutno-pomenski strukturi, ki pa nimata nikakršne zveze z različnostjo komunikacij, komunikacija je enaka za oboje, le da se pomenska igra dogaja pri prozi drugače kot pri poeziji, dogaja pa se pri obeh in tako načelno (odvisno le od uspešnosti realizacij) obe nudita enake komunikacijske in informacijske možnosti, le da jih nudita različno. Kakor vemo, beremo prozo dalj časa in je zato tempirana na daljše trajanje, v zvezi s tem je pomensko strukturirana globalno (s prizori, montažo prizorov, deskripcijami, montaža teh struktur je lahko zelo različna, odvisna od modela formuliranja proze), da doseže intenzivnost informacije, da je zanimiva in nudi ob branju potrebno napetost. Poezija pa potrebuje za enak učinek manj časa in praviloma gre pri poeziji za čisto jezikovno in ne deskripcijsko strukturo. Poezija je praviloma igra zvočnih in pomenskih vrednosti besed, deskriptivnost poezije je izjemna, omejena le na eno predstavo, ki kot skelet povezuje pomenske elemente v koherentno strukturo. Epska poezija sploh ne sodi več v pesništvo, ampak v prozo, le da so določeni elementi čutne narave, ki jih proza vsebuje (ritem) pri epiki izrazitejši in očitni.

Zaradi čiste jezikovne strukture poezije je nujno intenzivnejše pomenjenje posameznih besed in s tem intenzivnejša informativnost posameznih formulacij. To omogočajo neposredna razmerja med besedami, formulacijami in v vrsticami. V skrajni konsekvenci pa je pomenska in informativna akumulacija v obeh panogah literature enaka. Zato ne vem, zakaj naj bi bila ena bolj komunikativna od druge.

3. Slovenska proza postaja zadnja leta heteromorfna in delno tudi heterogena (s slednjim mislim kreativna izhodišča). Tako razslojena prozna formacija se počasi dviga iz nivelizacije prvih povojnih let. Zdaj deluje pod imenom slovenska proza cela pahljača različno usmerjenih avtorjev od Ingoliča do Rudija Šeliga na razmeroma enakopravni podlagi. Takšno formiranje omogoča jasnejše in ponekod celo radikalno formuliranje proznih smeri. V takem kontekstu vsaka jasna formulacija posameznega stila in vsako izoblikovanje novega stila spreminjata strukturo vse prozne situacije, hkrati pa se težišče nenehno prenaša na najaktualnejše in najkvalitetnejše realizacije, kar povzroča interno dinamiko proznega prostora. Počasi se približujemo tipu razvitega proznega prostora, čeprav nam manjka nekaj proznih tipov, ker je zaradi tradicionalnega vrednostnega statusa umetnosti vsaka prozna realizacija tempirana kot visok literatura, kar je značilno za provincialne kulturne formacije. Tako nam manjka cel kompleks manj ambicioznega zabavnega žanra od kriminalk in pustolovskih zgodb do satirične in humoristične literature, ki bi dejansko zabavala in ne trpinčila bralca s slabo izpeljanim humorjem in neduhovito satiro. Taka ozkost je seveda razumljiva in utemeljena v slovenski literarni tradiciji, v kateri je imela literatura visok, čeprav fiktiven, vrednostni status kot politično sredstvo za narodovo ohranitev, nekje v bližini narodne biti. Ta narodna bit je kot smisel definirala slovensko literaturo včasih do absurdnih stopenj. Toda poudariti moram, da to ni edino izročilo, da pa to izročilo nenavadno radi absolutiziramo in jemljemo za kriterij in da je bilo to izročilo do nedavnega dominantno. To izročilo pa je še danes balast, ki otežuje razmah slovenske proze in oži tematske in realizacijske možnosti.

Toda danes tudi tu stojimo na razpotju in od poti, ki jo bomo ubrali od tod, je odvisno, ali se bo rojevala na slovenskem proza po logiki inercije izročila ali pa se bo slovenska proza enakopravno vključila v evropske tokove in postala konkurenčna. Korak čez to razpotje pomenijo danes Šeligovi teksti, ki rasejo iz tradicije in so hkrati kvalitetno in razvojno blizu evropskemu proznemu vrhu. Takšne lastnosti Šeligove proze pa seveda postavljajo v slovenski interni situaciji zahtevo po novih kriterijih in novem vedenju do proze nasploh. Od sposobnosti razumevanja, dohitevanja in preseganja Šeligove formulacije je odvisno, v kakšno smer bomo Slovenci krenili s svojo prozo. Šeligovo prozo imam delno za napoved usodnega preobrata v slovenski prozi, delno pa že za proces, ki pomeni potek tega preobrata.

Šeligova proza torej spreminja naše prozne kriterije in hkrati viša naše zahteve po tehnično kvalitetnih realizacijah. S spremembo kriterijev pa se nujno dogaja tudi prekvalifikacija prozne tradicije. Potrebna sta nov premislek in nova valorizacija *vsega izročila*, modernizacija načina raziskav in formuliranje ustrezne klasifikacijske terminologije.

Šeligova proza postavlja pred slovensko prozo zahtevo po proznem in izvirnem tematiziranju prozne problematike, kar seveda pomeni enakopravno sodelovanje in kreativno vlogo v evropski kulturi.

4. Glede slovenske literarne kritike se strinjam z oceno tovrstne dejavnosti ki jo je objavil Primož Kozak v Nedeljskem dnevniku, le nekatere aspekte bom še s svoje strani osvetlil.

Mislim, da slovenska literarna in likovna kritika nista kritika literature in likovne umetnosti, pač pa klasificirata umetniško dejavnost (kolikor to res opravljata) po zunajumetnostnih kriterijih, ki so navadno ideološke narave. Pri literaturi pridejo v glavnem do izraza različne svetovnonazorske interpretacije (glej humanizem-reizem), ki ne govorijo o literaturi, ampak o tem, kaj po njihovem ta literatura pomeni, pri tem seveda obravnavajo samo pomen in ne narave pomenjenja. Tako pripovedujejo o svetovih

(Nadaljevanje na 20. strani)

10 VPRAŠANJ

Milan Pintarju

(Milan Pintar je diplomiral na filozofski fakulteti, zdaj je odgovorni urednik Problemov)

Vprašanje: Ali se ti zdi, da po smrti boga (Nietzsche) in človeka (Foucault) ostaja vrnitev stvari, da torej z novo filozofijo (strukturalizem) človek iz filozofije izginja, da izginja kot subjekt svobode in eksistence — in da postaja objekt spoznavanja?

Odgovor: Zastavljeno vprašanje zahteva, da pojasnim temeljno življenjsko orientacijo kot zavestno opredelitev moje prisotnosti: da je taka orientacija lahko samo refleksija, ki jo navadno (ne povsem točno) imenujemo filozofska, je nam vsem razumljivo. Ta orientacija mora zajemati moj odnos do splošnega razvoja družbenih skupnosti — kot ta razvoj dojemam, seveda, — kot tudi odnos do **našega** programiranega razvoja, do političnih ciljev in njih ostvarjevanja naše konkretne družbe. Vendar pomeni zastavljeno vprašanje še več: ponuja mi določeno platformo za razgovor, platformo, ki je sama že neko povsem konkretno opredeljeno filozofsko stališče in sicer strukturalistično. Odgovor na to vprašanje je možen samo v tej dimenziji; toda stvaren odgovor je mogoč le tako, da se hkrati opredelim do tega stališča samega: ali je strukturalizem res **nova** filozofija? Ali strukturalizem sploh je filozofija?

Tisto, kar je v vseh teh vprašanjih skrito in še ne prihaja v razgovor, je pojem človeka. Kako naj govorimo o smrti človeka, o njegovem izginjanju in pretvaranju v objekt, če se ne poskušamo vsaj preliminarno sporazumeti, kaj človek je. Opredelitev, ki jo imam v mislih, ni razlika človeka od živali, ni določitev človeka v religiji, družbenih in državnih tvorbah, v politični miselnosti, morali, barvi kože, njegovi revolucionarnosti itd., kajti vse te razlike opredeljujejo človeka po njegovih sekundarnih **znakih, ločijo** človeka od človeka; tisto, kar iščem, pa je so-(ob)-čutenje človeka v njegovi (v znanosti in vedah neopredeljivi) **prisotnosti.** Iščem doumevanje sodobnega človeka v biti njegovega bivanja.

Če hočemo biti konkretnejši, moram ponoviti nekatere stvari, ki so bile že večkrat napisane in o katerih sem tudi sam že večkrat govoril. Namreč: v svetu, kot ga razumem, danes ni več bistvena ideološka razlika med Vzhodom in Zahodom, temveč postaja temeljna nasprotje med Severom in Jugom. Kaj to pomeni? Temeljno postaja nasprotje med bogastvom in revščino, med svetom koncentracije kapitala, ki je v svetu blagovne menjave hkrati svet koncentracije znanja, vědnosti, moči, svet naglega **večanja** in **rasti** vseh teh elementov. Če ta rast znanja, vednosti itd. imenujemo razvoj in poskušamo iz tega gibanja izločiti osnovne tendence, potem moramo ugotoviti, da je v osnovi nezadržna težnja po **perfekcionalizaciji** vsega. Merilo razvoja postaja **stopnja rasti** (tako na Vzhodu kot na Zahodu —: treba si je le ogledati ekonomske reforme v vseh socialističnih državah). Način **večanja stopnje** rasti pa je v bistvu racionalizacija: raz-stavljanje celote v posamezne elemente, analiziranje teh elementov, opredeljevanje njihovih razmerij, določanje v kvantumih, računanje mejnih vplivov — programiranje ne le obstoječega, ne le prihajajočega, temveč prihajanja samega. Vsi parcialni pojavi: matematizacija vseh znanosti, kvantifikacija vseh relacij, standardizacija vse dejavnosti in racionalizacija vsega vědenja, so v bistvu pojavi istega temeljnega procesa: perfekcionalizacije.

Kot primer posebno jasnega izraza te osnovne intencije razvoja naj omenim članek A. E. Stukeya v prvi številki Moderne organizacije, ko govori o novi znanosti, o študiju dela, in postavlja maksime te znanosti: **univerzalni sistem časovnih standardov za fizično in umsko delo ter za vsa tehnološka dogajanja;** razstavljanje vsake dejavnosti v **gibe** in standardizacija teh gibov. Študij dela bo v ne tako oddaljeni prihodnosti ena temeljnih znanosti: toda premislimo njene sedanje maksime v procesu nastajanja prvih strojev — ali v kontekstu prvih dveh postavk Descartesove univerzalne metode. Na dosegu roke se nam odpirajo dimenzije modernega sveta, ki je ob našem zbiranju in uporabljanju znanja, ob našem programiranju, ob našem znanstvenem raziskovanju, ob naših prepirih: ali govoriti o ceni izobraževanja, o ceni pedagoške ure ali ne — neslutena fantazija. To, kar nam iz naših razmer grozi, ni neustvarjalnost v smislu doprinosa v svetovni razvoj: grozi nam, da tega razvoja niti akceptirati ne bomo več mogli. To je po eni strani. Tako zapopadena vizija bodočnosti je še marsikomu od nas nerazumljiva in odvratna. Toda to ne govori zoper njo. Vendar, če govorim iz nje, to ni izginjanje človeka iz filozofije, temveč izginjanje človeka iz sveta. To ni vračanje stvari, to je ostajanje in postajanje stvari. Strukturalizem kot moderna filozofija to izginjanje človeka že registrira: **registrira,** kajti njegov človek je že element sfer, strat, struktur — objekt raziskave. Strukturalizem je že moderna filozofija.

V tem fantastičnem porastu racionalnosti se počutim ogroženega v temelju: v možnosti osmišljanja lastne prisotnosti, v refleksiji mojega tu-in-zdaj: v tem, po čemer ostaja moja enkratnost neponovljiva.

Bodočnost, kot jo razumevam, ogroža ravno to neponovljivost: poskuša me reducirati na ponovljiv in zamenljiv element: na strukturo. Poskuša me ujeti na vprašanje funkcionalnosti, ekonomičnosti, koristnosti. Poskuša me določiti, opredeliti: postajam stvar, truplo. Vendar se zavedam: ni poti ne nazaj ne vstran: stranpoti so poti v prazno. Vztrajati moram v tem, čeprav v zveznem spektru razuma bodočnosti ne najdem razpoke, drobne neandrtalske pečine, kamor bi naselil svojo enkratnost.

Vprašanje: Kakšno je po tvojem mnenju dejansko in kakšno je idealno razmerje univerze do slovenske družbe?

Odgovor: Iz prvega odgovora izvajam drugega: univerza v sodobni družbi ne more biti več arhaična, rahlo zaprašena akademska ustanova, zaprt predal učenosti. Univerza v sodobni družbi ne sme postati najvišja visoka šola. Kaj ji med dvema skrajnostima ostane? Vse! Univerza kot najvišja znanstveno-pedagoška ustanova mora postati jedro družbenega dogajanja. Njen intelektualni potencial mora postati porok so-dobnosti, biti mora popkovina družbene vezanosti na zdajšnjost svetovnih razmerij. Univerza mora postati kvas družbenega odločanja: v njej in prek nje bi morale biti političnе odločitve merjene v svoji ustreznosti, pomembnosti, možnosti in nujnosti. Univerza ne sme biti zatočišče v politiki utrujenih in izčrpanih osebnosti, temveč mora postati naraščajoča znanstvenost znanstvenega dogajanja, vključena v usodnostni razplet časa, kot ga razumem: zbirajoča misel, katere moč je v organiziranju in ne v improvizacijah. Gojiti bi morala kulturo mišljenja, ne znanje: na okopih svoje učenosti bi morala zbirati refleksijo, ne podatkov. Vse to naša univerza še ni in komajda postaja. Kolikor je našo družbo zagrabil svetovni tok dogajanja, se ta težnja po sodobnosti sprevrača v nesmiseln pritisk na univerzo, da bi posameznike promovirala v znanstvene nazive po skrajšanem postopku, da bi »izobrazbenost« dosegali mimo nje in celo zoper njo. Doktrinanarna misel, da je nosilec družbenega dogajanja proletariat, in to nekakšen od intelektualnosti bistveno različen proletariat (ne proletariat, ki prek intelektualizacije šele nahaja samega sebe) poraja permanentno nezaupanje »politike« do »inteligence«, nujnost družbenega bdenja nad univerzo, nujnost političnega kuratorija: vse to so dimenzije včerajšnjega sveta, ki pa zaradi podaljševanja v sedanjost groze našo bodočnost spremeniti v tisto, kar je za nekatere narode že preteklost. Razlika po postala tolikšna, da bomo postali nesposobni celo kot konzumeriti svetovnega napredovanja. Seveda taka pomembnost univerze zahteva njeno drugačno organiziranost. Zahteva, da se univerza v dilemi, ali znanje ali misel dosledno opredeli za misel in dokončno opusti privzgajanje znanja. Znanje je stvar rutine in s tem že strojev: kar je človekovega, je misel. Misel, ki je nasproti znanju ideja, nasproti svetu pa refleksija. Univerza se bo morala najprej sama opredeliti, da hoče postati zares nekaj drugega, kot danes je: stresti bo morala s sebe svojo ostajajočo in porajajočo se okostenelost, sprostiti svoje potenciale, usmeriti se v sodobnost in s to usmerjenostjo vzburkati tog in podcenjujoč odnos družbe do nje.

Vprašanje: Kaj je naloga intelektualca? Kako družba to nalogo omogoča? Kakšne so možnosti intelektualca, če obstaja družbeni filter: ali je realna dilema med »sodelujočim« in »oporniškim« intelektualcem?

Odgovor: Preden poskušam odgovoriti na vprašanje, kaj je naloga intelektualca, obračam sâmo vprašanje: kdo je danes intelektualec? Ne zadovoljujejo me statistične, sociološke, psihološke itd opredelitve. Intelektualec ni šolan« človek: intelektualec v bistvenem pogledu je človek, ki neprestano reflektira in opredeljuje svoje bivanje in ga domišlja v razmerju do biti. Intelektualec je človek, ki **misli,** ne tisti, ki **ve ali zna.** V tem smislu razumem nujnost, da se univerza preusmeri na kulturo mišljenja: na to, da z izobrazbo daje mišljenje. V tem pomenu ne poznam razlike med »sodelujočim« in »oporniškim« intelektualcem. Če je vizija razvoja, kot ga razumem, zares usodnostna, tedaj je obvezujoča za vsakega posameznika: inavgurirana je s prisotnostjo v bivanju, ki je **zavestno »pristajanje«** in kot tako pred vsakim »sodelovanjem« in »upiranjem«. Upiranje v enaki meri konstituira kot sodelovanje.

Vprašanje: Kaj je politično, kaj je angažma? Ali je možen enačaj z **docta ignorantia?** Kje je mesto filozofije v politiki?

Odgovor: Omenjeno **pristajanje** je že hkrati **angažma** in to »politični«, če jahko politiko dojamem kot vezano na **človeka** — tebe, mene, — ne pa sfere posameznikov družbene vloge, ne grupe, strukture, strata — ne kot politiko manipuliranja, temelječo na posebni »psihologiji za rukovodioce«. Seveda je to pozitivna opredelitev politike, ki ne **tretira** človeka, ga ne **jemlje** v njegovi funkcionalnosti, temveč je njegova, **se mu daje** kot instrument v njegovi osmišljenosti. Iz vsega tega izhaja, da filozofija nima v politiki nikakršnega mesta (več). Sicer pa sem o tem že večkrat govoril v drugih tekstih.

Vprašanje: Katera umetniška zvrst najbolje ustreza sodobni družbi, kako se do nje opredeljuješ, lahko navedeš zgledne primere?

Odgovor: Sodobni družbi ustrezajo vse zvrsti umetnosti, kolikor je umetnost sploh še umetnost, **ko ustreza:** razlike v njihovi ustreznosti so problemi njihove adaptacije in prilagodljivosti vsake posamezne zvrsti sredstvom komuniciranja, t. j. mediju. V kolikor dopustimo, da neka zvrst ne ustreza več — ne zaradi, medija, temveč po bistvu — tedaj to pomeni, da ni (več) umetnost. Nobena zvrst ne ustreza najbolj, ker sama umetnost ne ustreza (več) najbolj: svet mrtvega človeka, o katerem sem govoril na začetku, je hkrati svet pretekle umetnosti. Ali, če se vrnem: vselej najbolj **ustreza** mrtva umetnost.

Vprašanje: Kako opredeljuješ revialno in književno situacijo na Slovenskem — kakšen je po tvojem mnenju odnos izdajateljev (političnih teles) do izdajancev?

Odgovor: Mislim, da je v revialni situaciji prišlo v polpreteklem obdobju do nekega bistvenega premika (ki pa je hkrati samo sledenje te sfere nekemu temeljnejšemu dogajanju): ta premik je v spremenjenem položaju in značaju revij. V preteklem obdobju je bila vsaka revija »lasta« neke »grupe«, njena bistvena »možnost«, možnost govora, vplivanja, uveljavljanja, pa tudi zankovanja in odrekanja. »Grupnost« vsake revije je bila hkrati že opredelitev **različnosti** od vsake druge revije, vsaka revija pa je bila nosilec neke **politične** miselnosti nasproti vsaki drugi politični miselnosti (reviji) in »politiki nasploh«: zato smo imeli »uradne revije«, »revije dvorne opozicije« in »čiste« opozicionalne revije (te samo od ene ukinitve do druge). Vsakemu piscu je bila dada samo ena možnost oziroma odprta ena sama revija: bil je avtomatično **pripadnik** neki reviji, kar je vzajemno določalo njega in revijo.

Nasprotno temu pa so danes (tu ni prostora za vprašanje o vzrokih) vsakemu pišočemu odprte vse revije, če je le pripravljen zanemariti poslednje ostanke včerajšnjega. To pa pomeni, da revije niso več strukturirane po **politični miselnosti** (»barvie«), po grupnem pripadništvu, po lastništvu kot **možnosti.** Ta razpuščenost opredeljenosti dela vse revije za konglomerate, za elektricizem lakajstva in opozicionalnosti, za hkraten »pogum« in udinjanje, za sivo v sivem: vse dotlej, dokler ne bomo sposobni revij diferencirati po strokah in usmeritvah in v njih hkrati združiti vse vitalno takega delovnega področja. Stara razlika revij je **izginjajoča** razlika (kot med uporniškim in sodelujočim intelektualcem).

Te bistvene spremembe še nismo dojeli. Revije še zmeraj **dajemo (!)** grupam in hkrati od teh grup zahtevamo, da se obnašajo **negrupaško,** neekskluzivistično, da so odprte; hkrati nad njimi vzpostavljamo tutorstvo, kontrolo, na vse mogoče načine jih omejujemo (in jih želimo v bodoče z novimi predpisi o izdajateljih še bolj omejevati). Nasproti tej grozeči revialni krizi vidim edino rešitev v nadaljnjem sproščanju revij od grup in lastništva in hkratni vzajemni delitvi dela, diferenciranju, strokovnemu in kvalitetnemu »ekskluzivizmu« itd., ob hkratnem odklanjanju širine kot posledice političnega kombiniranja grup in grupic. Dokler to ne bo uresničeno, bo odnos izdajateljev (političnih teles) do izdajancev — izdajalski: ne do njih osebno, temveč do na tem področju porajajoče se kulture in znanosti.

Vprašanje: Kateri politični, kulturni in splošno družbeni dogodek v preteklem letu se ti zdi najznačilnejši za čas, prostor, razmere?...

Odgovor: Najznačilnejše za čas, prostor in razmere se mi zdi to, ker sem opredelil že v vseh dosedanjih odgovorih: takó intenzivno **dogajanje,** da ni v njem nobenega **dogodka** več.

Vprašanje: Kaj pomeni za trenutni kulturni in družbeni prostor SFRJ neposredna »zgodovinska preteklost — NOB?

Odgovor: Na to vprašanje po vseh nesporazumih v preteklosti nimam kaj odgovoriti. Spomnim naj le na razprave ob Brvarju!

Vprašanje: Ali čutiš pri osebnem delu in vsakdanjem angažiranju težave, ki bi jih pripisal sistemu blagovnih odnosov, kakšno je tvoje razmerje do le-teh?

Odgovor: Mislim, da je v osnovi napačna trditev, da mi šele sedaj uvajamo blagovne odnose: z njimi smo bili opredeljeni že ves čas, le da smo to dejstvo prikrivali s celo vrsto ukrepov, ki pa so se slednjič drug za drugim morali izkazati za ne-realne (prav zaradi svojega nasprotja s temi odnosi): več težav nam še danes povzroča ta »romantika« kot stvarni blagovni odnosi. Seveda so blagovni odnosi s svojo opredeljenostjo v mejni rentabilnosti so nosilci bodočnosti, o kateri sem govoril na začetku: toda ta bodočnost je hkrati s tem, da je nujna, že tudi imperativ. To pomeni, da blagovne odnose »hočeme«!

Vprašanje: Ali lahko bralcem Tribune posreduješ osebno »sporočilo«?

Odgovor: Vsako zahtevanje osebnega sporočila zahteva, da ekspliciram trdno osnovo, »stališče«, »svet«, »kozmos« — ali danes še sploh obstaja ta trden kozmos kot osnova moje prisotnosti? Vsako »sporočilo« je oznanjevanje, prdaja vrednosti, prerokovanje, razodevanje resnice — napovedovanje boga. Ali danes še obstaja resnica, bog? Človek?

PHILIPPE SOLLERS

PROGRAM

POTREBNO JE IZDELATI TEORIJO MISELNE CELOTE, KI IZHAJA IZ PRAKSE PISANJA

I.

I. 1. Ta praksa ni priiličjiva zgodovinsko determiniranemu pojmu »literature«. Implicira celoten preobrat in predelavo prostora in učinkov tega pojma.

I. 2. **Izhajajoč iz prakse** pomeni, da je postalo nemogoče napraviti iz pisanja objekt, ki se ga dá preučevati drugače kot s pisanjem samim (kar je njegova naloga v določenih pogojih), zaradi preloma, ki se ravno nahaja v zgodovini. Drugače rečeno, posebna problematika pisanja se masovno osvobaja mita in predstave, da bi se mislila dobesedno in v svojem prostoru. Njeno prakso je treba določiti na nivoju »tekstas« v meri, v kakršni se ta beseda odslej naprej nanaša (renvoie) na funkcijo, ki pa jo pisanje ne »izraža«, marveč z njo **razpolaga.** Dramatična ekonomija, katere »geometrijsko mesto« ni predstavljivo (igra se).

I. 3. Teorija, ki smo jo preučevali, ima svoj izvor v **tekstih** preloma in tistih, ki so tako občutljivi, da ga »naznanjajoe in »zasledujejo«. Izbor teh tekstov je utemeljen na njihovem koeficientu teoretičnega — formalnega ugovora (npr.: Dante, Sade), **(Lautréamont, Mallarmé),** (Artaud, Bataille); od koder definicija nekega prej (potem) un avant (après), ki se mora dejansko in istočasno vrniti (renvoyer) — po ukinitvi položaja govora kot »ekspresivne« resnice in potrditvi tekstualnega prostora — na neki znotraj (zunaj) un dedans (dehors), ki je definiran po slučajnem odnosu z drugimi kulturami.

I. 4. Ta **tekstualni** prelom, vzet kot teoretično izhodišče, je sodoben (v smislu, kakor je X sodoben Y, se pravi, da so celote prežete z istim neznanim) temu, ki ga je Marx razodel zapadni misli in zgodovini in ki ga je Marx postavil v prostor materialistične dialektike. Prelom je kriza sama, silna revolucija in skok **čitljivosti.**

II.

TEORIJA TEKSTUALNEGA PISANJA SE USTVARJA V GIBANJU PRAKSE TEGA PISANJA

II. 1. Teorija ima za posledico konstitucijo zgodovinskega polja, ki prekinja s psevdokontinuiteto vsake »zgodovine literature«, osnovane na spekulativni misli, ki ne priznava ekonomije kot določitve a priori vsake misli.

II. 2. To zgodovinsko polje je **diskontinuirano** in pojasnjuje v prvi vrsti izključitve, ki jih je »zgodovina literature« naredila in nadaljevala delati, da bi se z njimi ideološko okoristila, izključitve v pomenu »potiskanja« ali »tajitve« (Freud). Strateške točke **bregovi** (les bords), so tu označene z besedami: »mistika«, »erotizem«, »blaznost«, »literatura« (ta zadnja je vzeta izključno v pomenu, ki uvaja prelom). Pravilnost govora je gledana kot nujnost **obrambe** (ideologije) v odnosu na te točke, katerih funkcija je zgodovinsko razložena in definirana.

II. 3. Te izključitve so zadevale ali še zadevajo tekste, ki so formalno ugovarjali ali še ugovarjajo konceptu »zgodovine«, kakor ga je postavil ekspresivni in instrumentalni idealizem (ki je torej postal čitljiv, izhajajoč iz njih); izključitve sistemov, sposobnih ob vsaki reprizi integrirati proces jezika: mit (predstava) pisanje (**mit:** hierarhija, božanskost, »onostranstvo«, podvojitev, fevdalnost, religija, simbol; **predstava:** premena, istovetnost, slika, razpolovitev, kapitalizem, idealizem, znak; **pisanje:** proizvodnja, neskončno, mreža, dvojno, materializem, dialektika, prostor).

II. 4. Teorija potemtakem najprej meri na obtožbo tega koncepta zgodovine in na spostavitev »zgodovine« tega koncepta kot »literature« (fikcije), ravno tako kot spoznanje izključitve indicirajo **tekstualno pisanje** kot **realno** zgodovino.

III.

TEORIJO ZGODOVINE TEKSTUALNEGA PISANJA LAHKO IMENUJEMO »MONUMENTALNA ZGODOVINA«, KOLIKOR NA DOBESEDNI NAČIN »PREDSTAVLJA TEMELJ« V ODNOSU NA »KURZIVNO«, FIGURIRANO (TELEOLOŠKO) ZGODOVINO IN SLUŽI

KONSTITUIRANJU PROSTORA, PISANO ZUNANJE TAKO, DA JO (figurirano zgodovino — op. p.) RAZGRAJUJE.

III. 1. Ta prostor več dimenzij (ki povzame na svoj račun prostor »kurzivne« zgodovine, tako da ga izčrpa) implicira princip retroaktivnosti (Lautréamont/Dante), daljnosežnih relacij, neizdanih* (nekulturnih **period,** trajanje, zamišljeno kot **čas jezikov.** Postavi se v položaj mišljenjenja dovršitve zgodovine in njenega **preboda** na drug nivo kot tudi »vstopa v zgodovino« drugih dominantnih kultur.

III. 2. Teorija je sprva definirana kot branje. To branje omogoča samó pisanje, ki priznava prelom. Prelom določa pojem »tekstas« na sledeč način: stvarni tekst je mišljen kot **produkt** dualitete, ki jo **producira.** Torej imamo vedno **dvoje** prostorov v odnosu na **en tekst,** ki eksistira samo po in za ta »dva«, ki ju radikalno deli. Tekst »ne eksistira« zunaj te delitve (ni »resničnega«, »prvega« ali »zadnjega« — fundamentalnega tekstas»): proces je mišljen v tej kontradikciji, ki iz njega fundira hkrati materijo, igro, sceno, dialektično transformacijo.

III. 3. Pisanje, »ki priznava prelom«, je torej nezvodljivo na klasični (reprezentativni) pojem »pisanega tekstas«: to, kar piše, ni nikoli nič drugega kot del njega samega. Iz preloma napravi križišče med dvema celotama (dvema nezdružljivima zakonoma). Kot branje se vrača na priznani akt, s katerim si pisanje predlaga svoja polja branja (tehnična razdelitev teksta, sintaksa, logika), »površine«, kjer operira, svoja »drsenja« po teh poljih in površinah.

III. 4. Funkcija teorije je naznačiti, da tekstualno pisanje priznava **znanost** kot edino usposabljanje, da ji dodeli svojo resnost in svoje »pomene«; formalizacija teorije **zahteva** formalizacijo znanosti, njena dobesednost se odpira formalizaciji znanosti. Teorija konstituira objekt za znanost istočasno kot objekt za svojo lastno razsežnost; je v dialektiki sama s sabo in z znanostjo. Nič manj ni teorija urejenega, neskončnega procesa, kot je z druge strani praksa — tekstualno pisanje.

IV.

TEORIJA, KI SE USTVARJA SAMO NA **TEKSTIH,** KOLIKOR JIH DAJE BRATI V NJIHOVI »MONUMENTALNOSTI«, JE SKRATKA POSTAVLJANJE LOČIL, SKANDIRANJE, POSTAVITEV TEKSTOV V PROSTOR. PO DEFINICIJI JE PLURALNA. POIMENUJE SE Z IMENOM **LOGIKE.**

IV. 1 Teorija postavi v razvidnost dokončno protislovni status tekstualnega pisanja, ki **ni jezik** (langage) temveč, vsakič, **destrukcija jezika** (langage); ki v notranjosti jezika (langue) prekrši ta jezik in mu da funkcijo **jezikov** (langues). Ta destrukcija in ta negacija sta razloženi s teorijo, ki je torej jezik (langage) te destrukcije jezika (celote nujnih operacij za postavitev jezika, njegovega razvoja in njegovega uničenja).

IV. 2. Teorija naznanja za tekstualno pisanje možnost, da združuje nasprotne pole razvoja logike in da jih verificira tako, da se jim predstavlja kot »primeri« (citati). Teorija pokaže, da je tekstualno pisanje zgodovinski tekst, spoznan kot tekst, kolikor je v svoji neprestani diferenci znak zgodovinske limite vsakega pisanega teksta in njegovega »prehoda k limiti«, se pravi njegovega zapisa v »monumentalni zgodovini«.

IV. 3. Teorija označuje radikalno nonekspresivnost tekstualnega pisanja, jnegovo nestalno igro, plurilinearnost, njegovo funkcijo »integrativnega«, aktivnega in produktivnega spoznavanja »stvarnega«; njegov odnos do »monumentalne« zgodovine kot spodbijanja »kurzivne«. Teorija podčrtuje meje med tekstuelnim pisanjem (večdimenzionalna dobesedna mreža, verige generacij in recipročnih transformacij, prazne vsote porabe jezika po njegovi artikulaciji) in med netekstualnim pisanjem (linearnim, ekspresivnim, vzročnim, nezapisanim in nepovezanim s »pisanim prostorom«). Teorija kaže, kako tekstualno pisanje, izključeno po definiciji »sedanjosti« (katere funkcija je, da ga ne priznava) natančno konstituira zgodovino — in ideološko razgaljenje — razlikovano od te sedanjosti.

IV. 4. Teorija motri »literaturo« (in celotno kulturo, kjer se nahaja) kot zaprto; odslej razlaga (expose) **ovoj tega,** kar se je mislilo pod tem imenom. Teorija izdeluje stvarne (ekonomske) pogoje, apriorne sistematične strukture in pogoje izbrisanja tekstualnega pisanja ukinjajoč vsako fiksacijo na »delo« ali na »avtorja« (na kulturo fetišizacijo in na pristavično »kreativno subjektivitetoe«). Kot »zgodovinska zavest« se nujno nahaja ob strani revolucionarne akcije v poteku.

Prevedel
V. Likar

* Beseda v pomenu izdaje knjig (op. p.)

PRESENEČENJE ZA VAS, GDČ. LJUBICA, IN VAS, G. BORIS

Svetopisemski osel (žival) umira, jagnjad ga polagoma zabriše s prizorišča, polagoma a z nekakšno nadnaravno nezajezljivostjo. Vtem se z onega brega oglasita črni pseti. Bela jagnjad potolče pseti, zakaj osel Baltazar je svet.

Baltazar je pričujoč vseskoz. Tem bolj tedaj, ko oslove konture sploh ni v kadru: prav bedna Marie, brezhibni lik človeške neodločnosti, njen oče, ki sta mu človeško dostojanstvo in čast začetek in konec vsega, tedaj, ko se ves izsušen obrne v zid in umre, mati, ko sedi edina in nekako usodovska v jarki luči zahajajočega sonca na klopi pred domačim pragom, skopuški brezčutni bogatin, ki celó vodo po litrih prodaja, pijanski vagabund Arnauld, ki umre sred ceste kot v posmeh svojemu večnemu potepuštvu, podeželski huligani s smešnimi, za lase privlečenimi surovostmi in papagajskimi bedarijami ... da, prav ti ljudje so ubogi zatirani Baltazar, kot osel, tako tudi ti ljudje ne premišljujejo, čemu, zakaj, kako ... vse sprejmejo kot je, jemljejo, brez trohice odpora, kot je.

Kdo je Baltazar?

Biti Baltazar!

Celo šestletni deček, ki ljubi triletno Marie, da si ob dečkovemu odhodu zagotovita in obljubita večno zvestobo, celo ta je, in še kako, Baltazar.

Gledavec je osebek, Baltazar (osel) je gledavec.

V tej Bressonovi stvaritvi je namen filma kot kultnega občila presežen, režija sama je gotovo nadpovprečna: vrsta fragmentov iz nekakšnih pretežno vizuelnih epizodic, ki asociativno izhajajo ena iz druge, primora še tako površnega gledavca k živemu sodelovanju; to sodelovanje kajpak ni zastonj, kar se jasno pokaže ob »koncu«, ko gledavec vstane s sedeža, pri tem pa se začuti neznansko šibkega, nepopolnega. Temu gledalčevemu občutku notranje nepopolnosti v dobri meri botruje finalni prizor: osel Baltazar umira, umira kot bi bilo čisto samo po sebi umevno, ta smrt, umira počasi in ganljivo, umira in umre, in zaradi svoje trpinske skromnosti vzet v Nebo, kot je bila tja pred nekaj prizori vzeta njegova nekdanja lastnica, velika grešnica Marie. Še dvema umiranjema in verjetno Vnebovzetjema pričamo v stvaritvi: pijanski vagabund umre sredi ceste, ponoči, na oslovem hrbtu; krepostni učitelj, oče Marie, leži ves bled in upadlih potez na sveži postelji, približuje se mu spovednik, umirajoči se najprej nekam kujavo obrne vstran, potem pa kot ob nenadnem spoznanju ves obraz pokaže duhovniku brez kanca sramežljivosti. Vsi ti prizorčki so že kar preostro spojeni s krščanskim humanizmom, a močneje kot ta, veje iz umetnine ustvarjalčeva osebna humanost, ki se pokaže jasno in odkrito kot ustvarjalčev osebni odnos do okolja in življenja — ta pa je vsekakor topel, človeški, pristen.

S popolnoma drugačnim filmskim jezikom nam prikazuje režiser Džordže Kadijević v filmu Praznik svoje Baltazarju slično dojemanje humanizma. Elementi, ki gradijo Praznik, so natanko tisti, ki so osnova Baltazarju, le da je Kadijevićeva izpoved postavljena časovno za kaj več ko dve desetletji nazaj: podivjani, bradati, lasati, brezčutni, morivski, klavski, živalski v najslabšem pomenu besede, takšni so četniki v neki zakotni vasici, kamor je dogajanje postavljeno, a ti četniki očitno niso prav nič drugega kot v nevojnem času navadni kmetje mlajših do srednjih let: to so strahovito neomikani, zaostali ljudje, ki pravzaprav sploh ne vedo dobro za kaj gre, vojna, ki že zato ker je vojna, dovoljuje vsa najhujša prokletstva, kar si jih je le moč izmisliti, je tem ljudem na vsem koncu samo še sredstvo za uveljavljanje lastnih najnizkotnejših ostankov nagonov iz pradavnine. (Nekoč smo imeli priložnost videti Prazniku v marsičem podobno japonsko filmsko stvaritev Onibaba!) Omenjena podobnost Praznika z Baltazarjem se najbolj kaže ravno v osebnem odnosu obeh režiserjev do svojih del, njun življenjski humanizem: Kadijević svojih grešnikov seve ne pošlje v nebo, zato pa napravi dosti bolj miselno in dovršeno potezo, ko v vsej stvaritvi niti enkrat samkrat ni zaslutiti podtona maščevalnosti črni točki v zgodovini naših ljudstev. Režiser podaja svoje delo kot nekakšen poldokument s pripombo: Ti ljudje so majhni, saj ne morejo vedeti, kaj počno! S tem pa, kot že rečeno, jim še nikakor ni odpuščeno, kot bi jim moralo biti po mnenju krščanskega humanizma, ali vseodpuščevanja. Ti »poljudje« so nam skratka le prikazani, na nas je, kaj bomo storili z njimi. Ali pa, če bi se morda zamislili rajši kar o vzroku, ki more ljudi ponižati do včasih celo razmeroma majčkenih, a kljub temu umazanih podlosti?

Z nekako najbolj čudnim, da se tako izrazim, in večličnim pojmovanjem humanistične misli pa nas vsekakor soočuje Truffautov Fahrenheit 451. Tu je vsa ustvarjalčeva miselnost prenesena na ta ali oni lik, kontemplativnost stvaritve kot celote pa nima kakega posebnega »podtona«; razcepljenost problematike je ostra in surova: izbiri sta dve, dva tabora, onega srednjega, ki zase sicer mneni, da ni tabor, k sreči ni, tako so stvari silna enostavne: pravilo je — Zažigaj, ali pa te zažgemo! —, a to pravilo velja zaenkrat šele na bolj tehnokratskem bregu, hkrati pa postaja vse bolj očitno, da bodo tudi na nasprotnem bregu nekoč zagotovljeni vsi pogoji, da bo kal z one strani živahno vzbrstela. Mimo rdeče niti zgodbe, fabule, številnih bolj obrobnih misli, pa se Truffaut ves čas strašansko boji: ie kaj bo s človekom! — in ta vzkrik je osnova režiserjevega humanizma. Truffaut pa se s takšnim motom ne izogne aktualnosti vzklika — le kaj je s človekom! marveč se spoprime z njim, poskuša ga rešiti, hkrati pa skromno prizna, da se za zdaj še ne more reči —B. Kajti —B o nas bo povedala zgodovina.

marko švabić

VLADIMIR GAJŠEK

RESNICA, USTVARJANJE, SLEPOTA,

Vodja zbora:
Resnica, ustvarjanje, slepota
(Sofokles: Kralj Oidipus)

Vprašanje sodobnih poetik je vprašanje v svetovnem merilu, je iskanje notranjih logičnih zvez z novodobno situacijo v pesništvu, ki se vključuje v kulturni prostor v okviru svoje negacije in tehnokratičnih, industrializiranih, trgovskih prilastkov. Že zato moramo omeniti, da v nasprotju s Sedanjostjo išče sodobna (moderna) poezija svojo resnično uveljavitev, svojo resnico in podobno prav v zanikanju Sveta; razkrija Sedanjost, da bi dosegla kakor jasnovidec prvobitne kali časa Prihodnosti.

Tudi pesem odkriva današnjo Družbo dveh temeljnih polov, dveh značilnih odnosov med Stvarmi in med Človekom: med potrošnjo in prodajo. Če že naivni estetiki in kritiki zanikajo to zvezo in pogojenost, če vidijo zgolj avtorja, ustvarjalca, umetnika in pri tem zanikajo njegovo življenje, tedaj se v veliki zmoti ukvarjajo samo z mrliškimi listi in ne z literaturo. Vendar pa prav ti zanikajo človečnost in govorijo v imenu Stvari. Kajti tudi poveličanje Družbe je dandanajšnji velika zadeva, s katero se ukvarjajo skorajda vse znanosti, vsa antropologija, čeprav je umetnost temu poveličanju in zveličavosti družbenih, ekonomskih, socioloških... procesov nasprotna, često pa jo celo negira.

Temeljna osmitev, odtujitev, odstranjenosti Sveta je v Psihi našega človeka kljub razkroju Sveta še zmerom ustvarjalna. Pojmovni obseg misli v sodobnosti, vsebina novih filozofij nista zgolj v vnaprej določeni proceduri, marveč sta v procesu, v razvijanju tistega Sveta, ki še pravzaprav ostaja neodkrit, vendar pa se je že izkazal kot navidezen. Če sodobnosti odvzamemo njeno sopot, njeno dvoličnodvozvočje, tedaj stopi pred nas doba v svoji imanentni podobi, se kategorično kvalificira v danosti sveta to je v temeljni Resnici sveta.

Podoba dobe v ustvarjalnih aktih je vselej le odraz tistih aktov zavesti, ki so po specifičnih kategoričnih prilastkih uma in možnih čutnosti sprejeli korenino neke dobe (radikalnost), njene prilastke, njeno prvobitno zanikanje; v tem je osmislitev Shakespearovega navodila, da je umetnost le ogledalo dobe, njenih običajev...

A prav osmislitev navodil vodi v obsedna stanja, v okove, ustavlja čas, razkriva razvojne procese jezika, preprečuje ustvarjanje, uničuje poezijo (in sploh literaturo in umetnosti) kot vrednoto naroda in narodov.V ustvarjanju ni nikdar Resnice, če se ta zgleduje zgolj na priznanost normalnosti resničnega; še manj pa vidimo Resnico, če jo skušamo namesto umetnosti umetno napraviti z instrumenti znanstvene metodologije. Nemara je prav v tem industrializirana umetnost, ali množična kultura, katere osnova je prenapeta psihoza in katere izraz so prav politične, sociološke, psihološke... razlage umskih stvaritev Sedanjosti.

Popolna odtujitev Človeka dandanašnji naravnost in nepreklicno zahteva, da piše le-ta samemu sebi zgodovino v imenu opredmetenosti svojega bivanja. Navsezadnje pa se ta odsotnost-izničenje ustvarjuje, nastaja tvarina in Stvar, se vključuje v čutno nazorsko podobo našega Časa.

Torej je podoba naše dobe v Uničenju, a v hkratnem ustvarjanju; je v rušenju vrednosti in v odpiranju vrednot in obratno. Je ubijanje bogov, metafizičnih struktur, da nadomestimo le-te s človekovim poslanstvom, z delom in z izdelki.

Iz dela izhajajo izdelki, katerih vrednost je v menjalni vrednosti. Najsi je človekovo delo še tako ali drugače učlovečeno v izdelkih, pa izdelki pomenijo zanj samo in samo menjalno vrednost, se sučejo od pola potrošnje do pola prodaje. Nesmiselne zveze, ki jih izvajajo nekateri vzhičeni, transcendentni, mogočni kritiki, ki zanikajo zakon potrošnje in prodaje novega Sveta, ne morejo prodreti v temeljno Resnico sveta. Saj živimo v okovih, v domovih brez neba, zazidani pred resnicami kakor slepci v hiralnicah. Mar je v tem naše človečansko polanstvo? In če je, kdo nas je poslal, da se učlovečimo?

Kritika sodobnosti je vselej v izžiranju, je v menjavanju, v silni porasti in v blaznem samouničenju, je v razvojnosti in v njenem lastnem zanikanju poetičnih novih snovanj. Nekateri kritiki posebno radi vidijo zavist namesto da bi pogledal v zavest subjekta, v podlago Sveta. Tako govorijo samo kot objekti objektom, kot privrženci privržencem.

Dvoplastno živimo ta svet: kupujemo stvari, da bi prodali sebe; naše delo je postalo odkupovanje, naši izdelki so namenjeeni prodaji. Naše ustvarjanje je zadobilo svoj pomen v duhovnem trišču, razširilo se je po komunikativnih sredstvih po vsem svetu.

Jezik današnje poezije je razpet med potrošnjo in prodajo. Nima več enojnega korena, ampak se z glasilkami razrašča po vseh zemljah. Nič ni torej čudnega, če na primer dva pesnika iz povsem različnih dežel najdeta podoben oziroma skorajda skupen pesniški jezik, skupne simbole in metafore, skupno melodijo kroženja zemlje okoli sonca, skupni ritem krvi v žilah, skupni metrum umiranja.

Vrednost in vrednota se prepletata in odmirata; prva odmre v obdobju, druga seza v čas. Konec vrednosti je začetek njene vrednote, konec vrednote, pa je ustvarjalnost novega časa, je izključitev Sedanjosti, da bi lepše in v grozi zaživeli Preteklost in Prihodnost.

Sodobnim pesnikom ne preostaja zategadelj nič drugega, kakor da skušajo biti slepi vidci, mazpeti med potrošnjo in prodajo sveta. Iščejo ključe lastne nezaključenosti, da bi odprli vrata Prostora in Časa, da bi se rešili okov-prodaje in potrošnje.

Nič ni naključnega, kajti v razvoju jezika je vse bdano z ostrimi robovi umskega sveta. Naključen je lahko samo svet izničenja in ničenja, ki ga ne moremo kontrolirati, niti pojasniti; ne moremo odgovarjati nanj, ker je Vprašljivost v samem sebi, ker je podoben grozi umiranja in očiščenja. Pa vendar celo mu ni zgolj vzročna, ontološka dispozicija človekove zavesti v ravidnosti ničnosti, temveč je usmerjen v temeljno danost Sveta, v njegovo strukturalno bistvo, v njegovo Resnico, ki se je ne da prepovedati, zaustaviti pokopati.

Uničenja ničenja bi pomeilo, da Sveta nikoli ni bilo, da nismo, da ni sorazmerij Časa in razmer med potrošnjo in prodajo. Prva stopnja ničenja pa je odsotnost sveta v človekovi zavesti, ki stopa na mesto njegove imanentne potrditve. Ugotavljamo, da je med potrošnjo in prodajo isti odnos kakor med učlovečenjem in razčlovečenjem.

Pesniki pa iščejo drugost Sveta, iščejo razpetost med učlovečenjem in razčlovečenjem, med izpolnitvijo in ničenjem. V vsaki stvari se skriva človek. Tukaj govorim torej o pesmi-tvari-stvari, ki se učlo, večuje in razčlovečuje, ki se ohranja in ki okrni. Vendar je treba prav odnosno pokazati na smeri in dimenzije, ki so v pesmi.
Pravzaprav, kaj so te smeri, te intencije, kakšne so? Ali poznajo svojo kategorično logično povezavo; se izključujejo iz sveta; ali so v imenovalcu čutno nazorskih podob oziroma predstav zgolj metafizična oznaka Stvari, ali pa so stvari v čutno-nazorskih predstavah, občutenjih, zaznavah?

Rekli smo, da po dobi nastaja podoba, kakor da je navodilo že Shakespeare. Nekaj nas v tej dobi, v vzorcu umetnosti vselej znova hudo vznemirja, nas meče iz tirov potrošnje in prodaje, križa nas med učlovečenje in račlovečenje. To je razosebljenje podlage Sveta, je zanikanje predmeta in stvari in stvanosti, je imenitno stvarjanje zgodovine; to je temeljna podoba, ki živi v dandanašnjem svetu z začetkom ustvarjenja in s koncem ničenja v naši čutno-nazorski opredmeteeni predstavi. Kajti človek je konec Časa in Prostora, čeprav si nenehoma išče začetke. Tudi Resnica se skriva v koncu poti.

Torej rase v naši zavesti vsak predmet predstave po kategoričnih aktih ničenja. Sem in nisem, to dvojno je skupno vsakomur, samo da je zanikanja Jaza zakrito. A prav zakritost našega dela, našega tukajšnjega bivanja v ivdezu, je pesem.

Vpesmi je videz tisti, ki vodi bravca po pokrajinah spoznavanja Sebe, po poteh človekovega iskanja Resnice in Slepote.

Pred nami je svet, ki bi ga morali odkriti sami pri sebi, v našem etosu, v deju; ta svet nam je skupen, dasiravno ni enojen, enosmiselno usmerjen, za vekomaj določen. Obratno: stvarja se prav v razpetosti med rastjo in ničenjem človeka, med prodajo in potrošnjo. Ni zlata sredina, aurea mediocritas, med koncem in začetkom, marveč se vrašča v Čas in Prostor, oživlja in odmira v človečnosti.

Toda Slepota nosi v sebi samo Luč in eno Temo; ima eno samo dimenzijo za človeka: naprej. V njej se skriva človeški temelj pesniškega ustvarjanja nekega novega sveta, vizija novega Časa in Prostora.
Kaj je govoril Teiresias

Vodja zbora
Zavedaš zla se v vsi globini, revež:
rad bi, da nisem te nikdar spoznal!
(Sofokles: Kralj Oidipus)

Ob koncu naj navedemo samo eno izmed usodnosti, eno izmed najznačilnejših zaslepitev sedanjosti, ki skušajo človeka okovati v odtujitev, ga popolnoma izničiti:

Ojdip ni verjel Teireziju, da je morivec lastnega očeta in mož svoje matere tako dolgo, dokler tega sam ni spoznal in se oslepil, da bi se dopolnil v očiščenju. V tem mitu je resnica, da je človek edini, ki v svetu spoznava svoje prostorske dimenzije, se jih oveda, zaveda in vanje vrašča, jih meri v času. Njegovo poslanstvo na zemlji nosi v sebi konec Vsega, uničuje zavesti, kali smrti! Zato človek ne verjame v stvarnost, saj je zaslepljen od resničnosti.

Mnogo jih je, ki so zadovoljni z najbolj banalno logiko prodaje in potrošnje, pri tem pa pozobljajo na osebnost in človečnost. In ne samo to: prav ti skušajo življenju krojiti po resnični, a ne stvarni poti svet s tisočimi in tisočimi definicijami in s plehkimi silogizmi, v katerih ni mesta za etos.

Danes je človek odtujen samemu febi in intenzivneje občuti časovne dimenzije v Prostoru, predmet njegove čutno-nazorske predstave ni več podoba in danost sveta, ampak predvsem njegovo lastno uničenje.

Verjamemo v nič in kakor slepi Ojdi včasih poiščemo izpopolnitve v pesniški umetnosti, ki je zgolj temelj vizionarnega, čutnega doživljanja sveta. Ne verjamemo Teirezijanu in smo prevarani. A kljub vsemu nadaljujemo svojo pot med Lučjo in Slepoto, kljub zanikanju sveta je edina resnica sveta smrtnost. Le-ta je temelj našega etosa, naše stvarnosti, naše neuresničenosti.

SLOVENSKA POEZIJA V ALBANŠČINI

Letos je »Tribuna« objavila pesmi nekaterih pesnikov albanske manjšine, ki živi v Jugoslaviji. Pregled te poezije sicer ni bil obširen, je pa vsaj okvirno predstavil novejšo ustvarjalnost omenjene manjšine. Zato so nekako v zameno v albanskem prevodu (Rifat Kukaja) izšle v reviji ZANI I RINESE pesmi nekaterih slovenskih pesnikov. Tako so v dveh letošnjih številkah (12, 13, maj) v krajšem pregledu predstavili sedem naših ustvarjalcev: pet iz mlajše generacije in dva iz skupine, ki se je uveljavila 1958. leta. Poleg tega pregleda je zanimiv tudi krajši uvod, ki ga je napisal H. Vogel, zato naj omenimo vsaj nekaj misli.

Prva taka misel govori o tem, da »avtentično slovensko« poezijo nadaljujejo (tradicijo sestavljajo naslednji: Prešeren, Jenko, Kette, Župančič, Gradnik, Kosovel itd.) E. Kocbek, B. Vodušek in J. Udovič ter mlajši ustvarjalci: D. Zajc, G. Strniša, F. Zagoričnik, T. Šalamun, B. Rotar, V. Gajšek, A. Peršolja in H. Vogel. Nato avtor uvoda razdeli slednje v tri skupine, in sicer: v prvo uvrsti Zajca in Strnišo, v drugo Zagoričnika, Gajška in Peršoljo, v tretjo pa Šalamuna, Rotarja in Vogla; od teh postavi v kakovostni vrh Zajca, Strnišo in Šalamuna. Očitno je torej, da ta razdelitev temelji predvsem na kriteriju kakovosti, pri drugi »shemi« pa je uporabil še kriterij motivih in drugih podobnih značilnosti. Težišče opore takega dejanja pa je dokaj vidno na odnosih pesnikov do sveta, kakor npr. ugotavlja za tretjo skupino zgorovna znamenja *igre* kot temeljni odnos. Na videz je taka trditev povsem poenostavljena, vendar kljub temu ni moči zanikati njene domneve pravilnosti, zakaj za Šalamuna to vsekakor drži, medtem ko za Rotarja in Vogla to ni tako jasno, ampak za zdaj lahko govorimo le o bolj ali manj očitnih znamenjih. Zato se je treba pri tej delno literarnozgodovinski razdelitvi zavedati, da nikakor ne zajema vseh današnjih naših pesnikov, ampak da je v najboljšem primeru le okvirna »shema«, ki jo je torej še dopolniti, svojemu namenu pa morda povsem ustreza.

Tudi izbiri pesmi oziroma ciklov temelji na bolj ali manj očitnem pesnikovem odnosu do sveta, torej hoče omenjeni pregled pokazati le-tega, in seveda na kakovosti. V večini primerov so v resnici izbrane take pesmi, ki dovolj zgovorno kažejo omenjene značilnosti, zakaj pesmi oziroma cikli Lakota (Rotar), Gobice III (Šalamun), Človek (Gajšek), Pogovori na meji ena (Vogel) in Lupine (Zajc) ustrezajo namenu, medtem ko pa pri Strniši (Cromagnon) in Peršolji (Vožnja v očeh) sestavljalec pregleda ni izbiral najboljše možnosti.

V celoti gledamo je pohvalno to, da izbira pesnikov, ki tokrat zastopajo slovensko poezijo, spontano zajema predvsem mlajše ustvarjalce, ki take vloge v večini niso imeli, a so vsaj v tem primeru dokazali, da jo morejo imeti. Dodati je namreč treba, da je naša poezija med literati albanske manjšine bojda zbudila precejšnjo pozornost.

Ernest Kobolt

UMRETI V MADRIDU

Dokumentarni vojni film je tisti, ki kaže ljudi, ne ljudi-statiste ali ljudi-igralce, kako se borijo in umirajo. Junak v igranem vojnem filmu po odigrani smrti vstane in gre spit pivo, čaka na novo vlogo, na priložnost, da bo spet umrl — v letalu, tanku, na ladji —, potem ko bo prizor svoje smrti nekajkrat vadil z režiserjem. Človek v dokumentarnem vojnem filmu po smrti obleži in je res mrtev. Vidim ga, kako teče po strmini, strelja in potlej pade, ker se je pred njim razpočila granata. Kamera gre naprej, saj tisti, ki snema, tudi teče navzgor po hribu, ampak vem, da — če se je pred nekom razpočila granata, tisti ne bo več vstal. (Včasih se projicirane slike obrnejo naglavo: kamera je padla iz rok zadetega snemalca in nekaj trenutkov še zmerom snemala; vojak, ki med bojem opazi, da je snemalec padel, mora pobrati kamero in jo takoj odnesti v zaledje.) Junak v igranem vojnem filmu smrt odigra, človek v dokumentarnem jo umre. Igrani vojni film je včasih posnet po »resničnih dogodkih«, dokumentarni je zaporedje resničnih dogodkov. V igranem filmu je namen smrti, da vključena v zgodbo filma, na gledalca učinkuje, ga gane ali potrdi v maščevalnosti, igrana smrt je torej preračunana na gledalca in na uspeh filma. Tudi za dokumentarni vojni film lahko rečemo, da je režiser, ki je opravil montažo, opremil film z glasbo in napisal besedilo, smrt »porabil«, ampak tu ni smrti nihče igral: zgodila se je mimo kamere, snemalca, kasnejšega režiserja in brez misli na gledalca. Tisti, pred komer se je razpočila granata, ni pomislil, na katero roko mora pasti, da se ne bo potolkel, tudi mu ni nihče izbral primernega ozadja. Zato se, ko gledam Umreti v Madridu, nimam več kam umakniti; resnične smrti, umirane pred mojim rojstvom, se na platnu sicer ob vsaki projekciji ponavljajo, a so, za razliko od igranih smrti, neizbrisane. Ko to vem, gledam Umreti v Madridu z grozo v drugačnih očeh. A. B.

Uroš Kalčič

Poskusni kunci sveta

andromaque: La guerre de Troie n'aura pas lieu,
Cassandre!
cassandre: Je te tiens un pari, Andromaque.

po drugi svetovni vojni so šli ata na Bokalce
da se mu bo godilo
so rekli
vsak dan ima svoje sanitarije
vse je gladko
belo
desinficirano
in sploh nova epoha
LOTOSOVI CVETOVI JUTRANJI VALOVI
to je pa
to je pa
tisto
ta pravo
kot poezija
tisto ko pogledaš v oblake skozi
glaž istrske
Tam, kjer grêde zeljnate hrani
vzhod s škrlatno vodo neba,
drobceni javorček mami
vime zeleno sesa

niso bili en teden ata od doma
jih je jetika
umrli so umiti
beli
beli
umiti
res bili so prav čedni na pogled
furmani so se drli kot na semnju
rdeče kačje čeljusti
tudi jaz sem se drl
solze so mi drle
kuronsko sem se drl
(kot da bi me odrli)
tako se derejo prasci ko jih odirajo
Gobec Drži Mulc Prekleti!
LOTOSOVI CVETOVI VALOVI VALOVI
toda ukazali so mi da premagam novo epoho

začel sem kar preprosto
gledal sem skozi
glaž istrske
v vseh štirih letnih časih
eliot: Gospod, nisem vreden
Gospod, nisem vreden
a reci vsaj besedo.

štel sem poletja in jeseni
in jeseni sem ljubil
in pomladi sem sovražil
poleti kopal
pozimi razno
pri stricu na Planini jahal
v Ljubljani plakal
v Ljubljani nisem plakal
v Ljubljani sem veseljačil
malomeščane razgalil
malomeščanke slačil

»Ne oporekajte mu, ON je unhappy!«

v
kratkem
dobite
nadaljnja
navodila
nadaljnja
navodila
BODITE
NO
VENDAR
BOLJ
AKTIVNI

po nadaljnjih navodilih sem bil bolj priden
svinjsko sem se razžulil
pogledal sem iz ribnika
sonce
prerezan vrat

čudni vrtički
strašne hiše
gole hiše iz Verduna
enivrez vous!
intermezzo
giraudoux
donovan

»Ne vem, ali res nisem za ta svet,
ali pa
ali pa
ali pa je nekaj narobe s tole epoho?«

štel sem poletja in jeseni
in jeseni sem ljubil
(ata so se obrnili v grobu)
in pomladi sem sovražil
prisostvoval sem zadružnim trgatvam
v SRS
štajerska
bizeljsko
kaj češ franci c'est la vie

oče nebeški glej
še en kozarček dej
this is the way the world ends
this is the way the world ends
opil sem se
in me je vrglo
hin!

cassandre: Le poète troyen est mort...
La parole est au poète grec.

Miha Avanzo

O kamnih

problem je v bistvu enostaven
zgodba je kratka in preprosta
nauka ni

kamen zraven kamna
iz njiju veje prvobitnost samih reči
od prvega kamna dalje od stvarjenja sveta
popolnoma poljubno
lahko ljubiš en kamen ali oba ali samo drugega
lahko ju gledaš od daleč in si
misliš: na takšnem kamnu že ne bi sedel
ali si praviš: kamen še za v roko ni dober
oba kamna pa samo nepremično ždita ne da bi
rekla besedico ali se zasmejala s svojim kamnitim
smehom

zgodilo bi se
pa bi rekel prvi kamen drugemu
oprostite prosim kako je kaj z vašim spolnim
življenjem

ne da bi ta trenil z očmi
to pa zato ker ga je sram priznati
da ne ve še ničesar o tem
včasih
pomežikneta tujcu ko pride mimo
čudi se in si reče: niti kamni nas več
ne pustijo na miru
ali če je dež
zapreta se v svojo hiško zapahneta oknice
a šaha ne znata igrati zato jima je dolgčas
to pa je tudi edini razlog da sovražita vodo
kaj pa če je sneg boste vprašali
onadva pa samo odkimata
in se naprej držita za roke
in tudi sicer sta zabavna in nikomur
ne izdata svoje skrivnosti (ki je ni)
samo obstajata mirno prenašata vse (kako dolgo še?)
kamen ob kamnu reče ob reči odnos je preprost
in nas spravlja prav s tem v začudenje
nas ki smo ljudje

Guba

prekleto ker je toliko stvari že od prej

postelja z janitovega happa
pa zora od leta tisočdevetstodvain
petdesetega
zapiski in zastor
ki se guba navzdol

posteljo bomo podrli
zoro tudi nekoliko pozneje
zapiske bomo izbrisali
zastor pa zažgali

samo guba bo ostala popolnoma na istem

Mavgli

Trdo stopajoč visok
raven v bokih neprespan
a znan vsem pesnikom s cest
izpod blatnih mostov

verjamemo vanj
a ne vemo kdo je
ali jež nekam slabše kvalitete
ali je vir zdravja
tudi če nam pride nasproti (črnolas
kakor je vzbuja povsod pozornost)
se ne odkrijemo
ne ponudimo roke v pozdrav
delamo se kakor da ga ne vidimo
a roke se nam tresejo koža postaja vlažna
vročine oči plapolajoče nosnice

ko zvečer napišemo pesem
(ne gre in ne gre nam iz glave)
ji damo popolnoma nagonsko naslov
smrt fašizmu svoboda mavgliju

Marjan Murovec

Kritična točka

na namizi je cvetje
prepih ob vazi
ponovno krat
pod tretjim korenom
kvadrat
korena iz dva
in pod nadvazo korenje
dialektično točno

oko fotografira
o tem razmišljam

Zadaj

vse preide
preko neobstojnega
v nič
neke nove možnosti

samo to ali v kaj drugega
ali v prekislo solato

tu so mnenja deljena

Antištanc

v meni ni besed
v besedah ni mene
pesem je iz mene
in jaz iz pesmi

nisem pesem
in pesem ni zemlja

Franček Rudolf

plantaža pagat ultimo

ena
dve
tri
štiri
pet
tri in tri
dva in dva
sedem osem
devet
deset
enajst
dvanajst
tudi vi bi lahko napisali tako pesem
pa ste duševno leni
in se ne potrudite
šleka pec!
trinajst
štirinajst
in več
in več

hop hop

dekle za šankom
je natakala pelinkovec
prsne bradavice skozi bluzo
glasne in preproste kot tranzistor
dekle pokliče
tovariša miličnika ki pije kavo
hej ti kiflc
tu je tvoj sendvič
in tvoje kumarice

in tovariš miličnik se nasmehne.

no 4485

gledam te prsi iz sladkorja
gledam te stara dobra kačja forma
gledam te v očeh se ti svetlika
odsev možganskega centra za umetnostno zgodovino
gledam te tako nenavadno si podobna ženski
kaj si res vse tisto ženska vse tisto
gledam te počutim se odprto kakor hribi in doline
zaklal bi te
saj bi s tem bilo kar preveč sitnosti
pa vseeno
saj te bo bolelo
saj bi nič več ne mogla skupaj v kino
oh tako me draži če si kaj želim
saj bi se sploh nič ne spremenilo
saj bi se sploh nič ne spremenilo
a vseeno bi te rad zaklal

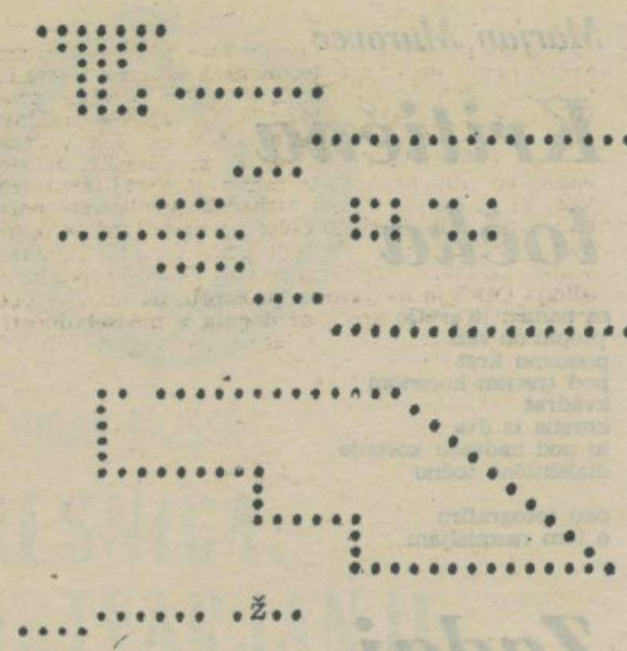

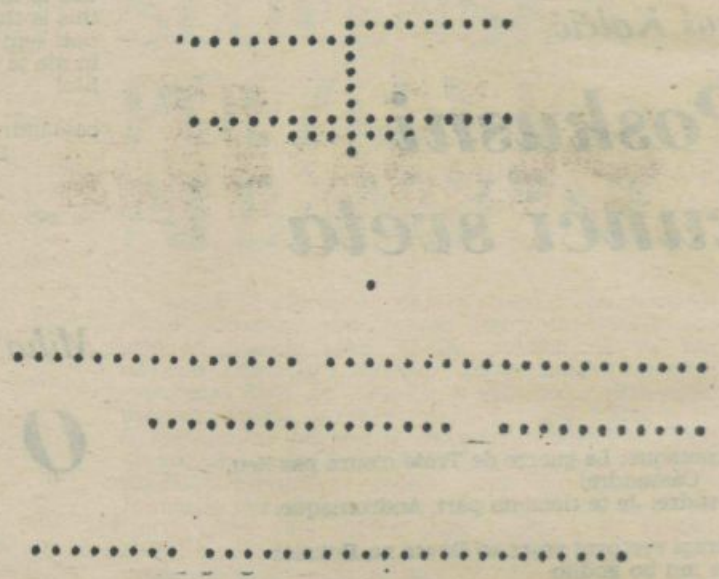

živolom

pikovodstvo v ljubljani

O. I. F. Zagoričnik

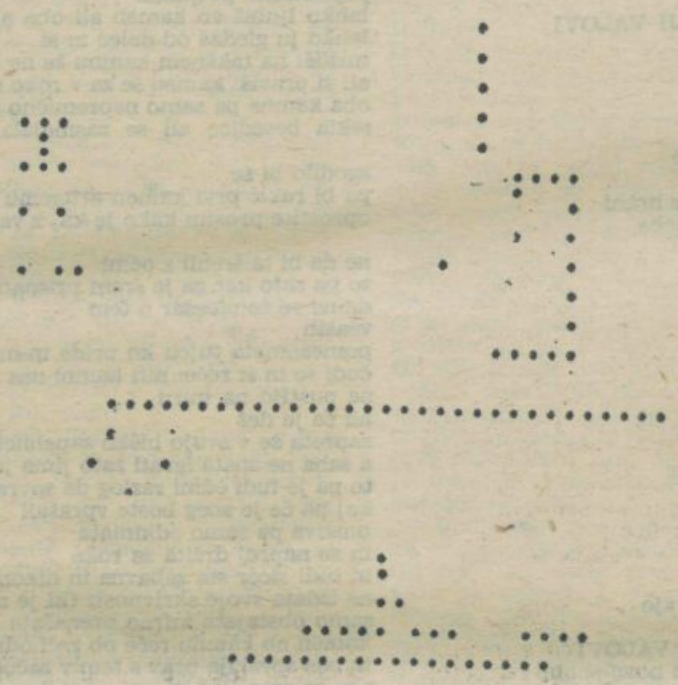

pikovod v zahodni nemčiji

Odlomek iz zgodovine

osem del
osem življenj
osem izgubljenih
osem ukradenih
je bilo.
Bil je zbiralec
del
življenj
izgubljenega
ukradenega.
Prišel je
ko se je menjala straža.
Pokleknil je.
Stal je.
Pred njim je bilo
osem del
osem življenj
osem izgubljenih
osem ukradenih.
Vseh teh osem je stalo pred njim.
Videli so ga.
Pokleknili so.
Zbodlo jih je v kolena.
Vstali so.
Stali so pred očetom
del
življenj
izgubljenih
ukradenih.
Stal je.
Vprašal jih je:
»Ali kaj veste o meni?«
Stali so.
Zanikali so.
Odgovoril je:
»Zelo mi je žal,
polovico življenja ste izgubili.«
Vseh osem se je ustrašilo.
Pokleknili so.
Zbodlo jih je v kolena.
Klečali so.

Vlaga

včerajšnji dan je
kadar je včeraj danes
danes ni
kadar je danes včeraj
Vsak dan je bil jutri
Vsak dan je danes
Vsak dan bo včeraj
Ko bo jutri danes
boš dal rdeči trak na oči
Rdeča bova
dokler ne bo tema zmočila rdeči trak
kajti tema je vlažna
Odprl boš usta
rdeča bo beseda
ki jo boš izrekel
predno bo tema zmočila rdeči trak
kajti tema je vlažna
ko bo jutri danes
ti bo iz žepa padel stotak
strgal boš rdeč trak
Tema bo zmočila dan.

Okamenela bom

pokrila bo lava mojo hišo
zasula bo moje delo

tekla bom proti morju
lava me bo dohitela

legla bom ob morje
zleknila se bo poleg

pogrnila bom preprogo
razburkala mi bo morje

spodila bom lavo
lava bo spodila mene

pokleknila bom predse
poleg bo pokleknila lava

okamenela bom
lava bo ostala brez boga

FNO | vesti
KORAK
niti
niti
niti
SLOVENSKA PARA
Stopnja kulture

H
predmestja
antilog uboja na Kokrici
Napalm
Jugoslovanska loterija
malenkost zadostuje

ZAUPAJTE
NAM
SVOJ
ilog
ogenj
COSMOS

edicija OHO

Nova serija izdaj OHO je takale. Embalaža vseh (planiranih je deset) izdaj je enaka. Embalaža sestoji iz dveh delov. En nosi na sebi znak, podatke in ceno (5 Ndin) in v sebi nosi drugi del. Drugidel nosi v sebi tisto različno. Pri M. Hanžku je to 12 kart, potiskanih na barvast način s pesmimi. Pri Plamen & Pogačnik je to 9 kart, potiskanih z risbami na eni strani in s pesmimi na drugi strani. Pri M. Matanoviću je to 15 kart s plastičnimi odtisi reči.

Edicija OHO se je začela v preskušanju knjige kot knjige — raziskovati je začela njene **možnosti.** V prostoru izdaj OHO je knjižna struktura v svojih možnostih ves čas razklenjena, torej prisotna »kot taka« in ni zakrita v služnosti temu ali onemu »smislu«. Ohranjena (ali: na novo odkrita) je njena multidimenzionalnost: knjiga ni več estetiški voziček, ki nas bo — po nekaj bolj ali manj izvirnih zatikljajih, ki bojo vznemirili naše pričakovanje, da bi nam bilo na koncu tem obilneje potešeno — po navsezadnje ravni poti pripeljal do pomirjenja in estetskega užitka; OHO-knjiga je prej »polje možnosti«, ki ob prvem stiku podre naše asumptivne sisteme — nas pa zato nagradi z nepričakovano raznovrstnostjo in močjo čutnih dojmov. Če vzamete v roke knjigo OHO **Marka Pogačnika** in **I. G. Plamna**, vam knjiga takoj onemogoči mehanično rokovanje: rutinski akt odpiranja morate zamenjati z iztresanjem; ko potem zalistate po njej, se knjiga upre vaši v privajenosti pozabljeni domnevi, da je urejena linearno: listate jo lahko brez konca, zakaj urejena je **krožno.** Improbabilnost skušnje je zelo velika, zato je velika tudi informacija (Eco); ker se podirajo »rutinski« perceptivni mehanizmi, se nam čuti vznemirijo v izvirni silovitosti: prebudijo se v vizualni dresuri zakrneli tip, sluh, voh, skušnja je čista — nedolžna in čutna.

Edicija OHO je odprla strukturo knjige in jo dinamizirala: s tem je seveda zapustila tisti prostor, ki mu lahko rečemo **zgodovinska** knjižna struktura. Jasno je, da moramo te artikle gledati kot samostojne strukture, ki jih (in to je temelj teh zapiskov) dojemamo vsakokrat kot neodvisno in enkratno skušnjo. Naše pisanje hoče zato te fenomene samo situirati v širši kontekst.

Današnja knjiga je nastala z Gutenbergovo iznajdbo in je, čeprav je v tiskanosti popolnoma samosvoja, po vezavi in bralnem procesu dedič srednjeveškega **kodeksa.** Pergamentni kodeks omenjajo že v prvem stoletju pred našim štetjem, v četrtem stoletju našega štetja — v času afirmacije krščanstva — pa je kodeks prevladal nad »poganskim« papirusnim zvitkom in se uveljavil kot glavni način za shranjevanje informacij (cf. Encyylopaedia Britannica). Krščanskemu čaščenju svetih spisov je trpežni kodeks ustrezal bolj od občutljivejšega papirusa; tudi je kodeks brez težav mogoče odpreti na katerikoli strani: za implozivno krščanstvo, katerega središče je razodeta beseda, je odprta knjiga vsekakor primernejši temelj kot pa linearno razvijanje papirusnega zvitka, ki se na njegovem ploskem prostoru najbolje znajdeta traktat ali trgovska pogodba.

Zaprto krščansko vesolje je počivalo na božji besedi, varno shranjeni v rokopisnem kodeksu, ki ga je počasi in v muki izrisala skrbna menihova roka. Samostani so bili sveti kraji in njihov zaklad je bila knjižica, ki so ji pokolenja menihov posvetila življenje. Branje je bilo dragocen privilegij posvečenih in vladajočih in ti edini so smeli in mogli občevati neposredno z gospodovo besedo. Mali oralni svetovi fevdalnih dominijev so bili lepo razporejeni v vesolju svete Cerkve in njena pismena hierarhija je bila stožer sveta. Srednjeveška senzibilnost, ki jo razberemo v manuskriptih, je bogato taktilna in vizualna, kakor je lahko le dojemljivost, ki je še ni osiromašila napadalna razvitost enega samega čuta na škodo drugih, senzibilnost, ki ji je oralnost vsakdanjega občevanja razvila čut za prostorskost. Srednjeveško udobje ni udobje sesilnega garača, ampak udobje **prostora** (Giedion): v gotskih cerkvah beseda zveni v plastični sonornosti, po kloštrskih hodnikih zamišljeni korak neovirano hodi svojo pot.

Prva »knjižna« civilizacija v Evropi je bil helenizem; in papirusni zvitek je v tistem času rušil obzidja starih polisov veliko uspešneje kakor sulica Aleksandra Velikega. Pozneje se je dobra vest Odrešenikovih učencev v pergamentnem kodeksu neustavljivo razširila po tem svetu in ga pod enim bogom zaprla v **Christianitas.** Eksplozivna Gutenbergova črka je simbol propada tega implozivnega vesolja. Po McLuhanovih analizah tiskana beseda razbije oralne svetove srednjega veka in z eksplozivno difuzijo (ki zajame vse večja področja) in uniformnostjo (ki jezik poenosti ter tako ustvari jezikovno knjižno normo) utemelji novo celoto — narod. Narod se po McLuhanu konstituira na **vizualni** prepoznavi. Srednjeveška srenja in verska skupnost sta bili oralni, javni in kolektivni — novoveška civilizacija je vizualna, privatna in individualna. Poglejte v čitalnico katerekoli knjižnice in videli boste, kakšna monada je človek, kadar bere! Tipična struktura novoveške civilizacije je mehanska tehnologija: temelji na načelno neomejni deljivosti delovnega procesa na vse enostavnejše gibe in na neskončnem ponavljanju enega samega vselej enakega giba na delovnem mestu. Struktura tiskane knjige je enaka: neskončno ponavljanje popolnoma enakih črk — črk, ki zaznamujejo zvočne fenomene brez semantične vrednosti, dobljene z mehaničnim razstavljanjem živega govora. Gutenbergova biblija bi morala imeti nešteto strani, na katerih bi se ponavljala ena sama, ves čas enaka črka. Novoveški svet je enoličen in linearen — kontinuiran in neomejen; to je svet mehanske eksplozije. Prostor je sklenjen in se širi v neskončnost, v njem po zakonih mehanike krožijo toga telesa. To je vizualen svet in novoveška senzibilnost ga dojema po zakonih perspektive. Perspektiva v slikarstvu označuje rojstvo vizualne civilizacije (cf. Metuhan): na srednjeveških upodobitvah ustvarja Kristus svoj prostor, živi v svojih razsežnostih in je večji od drugih. Tu ni enoličnih pravil, ni neomejene ploskve; v vesoljnem redu sta vsakomur dodeljena poseben prostor in lastna razsežnost.

Temeljni razsežnosti novoveške civilizacije sta mehanskost in vizualnost. Življenje novoveškega človeka je mehanska sekvenca čim bolj enoličnih in koristnih gibov; vsesplošna racionalizacija in utilitarizem sta sfragmentirala človeka in osiromašila njegovo čutnost. Silna ekstenzija vizualnega dojemanja je zatrla druge čute. Miselni modeli, asumptivni sistemi, ves življenjski način je vizualen — linearen, kontinuiran in enoličen. Knjiga je vsemogočna prikazen te civilizacije: ne samo njena tiskana črka — tudi knjižna linearna, kontinuirana urejenost z začetkom in kocem, skromno zginevanje v rutinski obdelavi, tako da je knjiga navsezadnje samo še vizualen nosilec nečesa nadčutnega — smisla. Novi vek je čas programov in spreminjanja sveta; in partijski program je knjiga **par exellence:** trden, linearen, poln smisla in nadčuten, nabit z eksplozivnostjo. Progres je mogoč samo v svetu, ki je neskončen, kontinuiran, linearen: progres je vizualen domislek.

S knjigo OHO je novega veka tudi v tem prostoru konec. Knjiga leži pred vami; na prvi strani piše TIŠINA. Obrnete stran: zagledate napis ROPOT. Ravnokar se je rodila beseda: zgodil se je šum. Ta šum je v knjigi kot šum, ki ga zaslišite, in kot beseda, ki jo preberete. Beseda vas ne pošilja v sanjske pokrajine vaše duše, ki jih kot notranje bogastvo poseljujejo žlahtne in melanholične postave od kneginje de Clèves do violinista iz Sprememb. Ta beseda in ta šum: zvočno in vidno. Ves čas ste v knjigi. Knjigo le ne beremo: tudi poslušamo jo. Njena »pripoved« je to, kar poslušamo; poslušamo pa njeno pripoved. (Zvočna knjiga **I. G. Plamna**).

Opus nič **Francija Zagoričnika** je knjiga iz 6278 strani; vendar tako, da so listi med tretjo in stoštirinosemdeseto stranjo spuščeni, enako ni listov med stranjo 184 in 395 pa med 395 in 6278. To seveda knjigi nič ne škodi: pred vami ležijo štirje listi formata A8, na prvi strani je naslov, druga je prazna, naslednje so označene s 3, 184, 395 in 6278. Na notranji strani zadnjega lista so natisakni podatki, ki jih zahteva zakon o tisku. Zadnja (zunanja) stran je bela. To je stvar, ki ji pravimo knjiga.

Pri tradicionalni knjigi so listi nosilci znamenj: list in natiskana črta služita temu, da na čim priročnejši način omogočita razvidno in hitro vizualno dojemanje dogovorjenega znamenja. **Načelna shematičnost** umetnine izvira šele iz značaja internacionalnega korelata znamenja; umetnina je »odprta« edinole na tej ravni. Znamenje je vizualno; vsi drugi čuti dremljejo. Če morajo aktivno intervenirati, če se nam knjiga upira, take »tehnične« težave samo motijo mirno zbranost pri uživanju. Iz prvin, ki mu jih knjiga nudi v obilju, bralec na poljanah svoje duše gradi plemeniti svet umetniškega dela. Tu, v teh zatišnih krajih odmevajo strastni kriki in zamira nežno šepetanje; bralčeva ušesa pa so gluha. Junaki grabijo meče za rezilo in božajo prsi ljubic; bralec pa samogibno slini prste in topo obrača strani. Kratkovidne oči, zakrneli čuti — glava polna registrov od A do Ž, srce pa grobišče steriliziranih čustev in skopljenih idealov: akademski intelektualec, otrok vizualne civilizacije, uporaben tako v kulturnih ustanovah za stereotipiziranje množic kakor v štabih sodobnih computerskih armad.

MAKE LOVE NOT WAR nas kliče iz eksplozije zahodne civilizacije v čutnost. Od boja za oblast k ekstazi čutov: FLOWER POWER. Umetnina ni več stimulans za solipsistično intelektualno samozadovoljevanje, ampak polje možnosti za čutno doživljanje. 12 kart **Matjaža Hanžka** trdno zgrabite v dlan; zdaj jih lahko premešate, vržete na mizo ali razdelite na dva kupčka in ju zmešate enega v drugega, kakor znajo izkušeni kvartači. Načinov, kako lahko karte postavite, je 10^{12}. To je torej pravo »odprto delo« (Eco). Vsaj od dveh čutov zahteva veliko participacijo in jima omogočanove pustolovščine. — Iz eksplozivne gonje mehanske civilizacije, ki je enega svojih vrhov dosegla v decimalni klasifikaciji znanja, drugega pa v brzostrelki, prehajamo v implozivno vesolje avtomatske tehnologije. V imploziji nastaja nova **srenja.** Obrobni ljudje hočejo prostor v družbi: to ni več družba normalnih in odraslih. Mladoletniki so vdrli na ulice in zahtevajo nazaj javni prostor, ki so se ga v času mehanske civilizacize polastili avtomobili. Nobeno oblastno nasilje se ne more upirati zahtevi časa. »Še bojo prišli časi, ko se bomo shajali na javnih trgih« (Breton). Glavna prodajalna edicija OHO je na javnem prostoru, na ulici — pod arkadami Kazine. Sreča se dogaja v medsebojnosti: hočemo prostor, kjer se lahko srečujemo. PROVO white-bicycle plan (gl. Tribuna, 8. jan. 68), white-chimney plan, white-housing plan so znanilci novega sožitja; Novi Babilon, zatrjujejo Constant, bo svet **hominis ludensis.**

Poigrajte se s slikanico **Marka Pogačnika** in **I. G. Plamna**; odtisi reči na kartah **Mka Matanoviča** padajo na mizo in svetijo nov svet. Edicija OHO vas vabi, da sodelujete pri ustvarjanju umetnine. »Poezija kot način življenja množic«: pesnik je spet govorec skupnosti. Z ljudskim petjem postaja umetnost lastnina množic: prišel je čas brezimnih skaldov in pojočih zborov na trgih.

— S tem smo prišli do točke, ko moramo umolkniti ali pa izvršiti temeljni preobrat. Ves spis govori na ravni »nove senzibilnosti«: prestopili smo iz racia v čutnost in pred nami se je svet razstrl v področje uživanja. Zato smo govorili le o »doživljanju« in naš jezik je bil jezik čutov in tehnologije. Tej »novi senzibilnosti«, nemara zadnji konsekvenci **subjektivnosti** subjekta, je svet, ves prežet s človekovo doživljajskostjo, operativno področje subjektivno-antropocentrične aktivnosti, samo-postavljanja (dr. V. Šutlić). Tako nam je ves čas uhajala **samostojnost** umetnine; začeli smo »pod ravnijo« edicije OHO. Toda hodili smo za njo in prišli do meja te misli. Kakor McLuhan iz svojega senzualnega izhodišča, ki ga je mogoče prevesti v formule kibernetike, pride do »preskoka« iz eksplozije v implozijo in ga mora ustrezno izhodišču utemeljiti na tehnološki revoluciqi — tako smo tudi mi na **degradirani** ravni opisovali dopolnjevanje evropskega subjektivizma. Govorili smo iz sodobnega dogajanja subjektivitete kot čutnosti in na koncu sprevideli, da se nam je edicija OHO, da se nam je pesništvo izmuznilo. Zdaj, ko smo ta beg izgovorili in ko umolknemo, smo nemara pripravljeni na **tisti** korak.

Rastko Močnik

Splošna funkcionalnost morale z ozirom na literaturo

Vprašanje, kaj je v literaturi s stališča morale dovoljeno in kaj ne, je na Slovenskem že nekaj časa aktualno. Enkrat si pravico odločanja, katere besede je v literaturi dovoljeno uporabljati in katere ne, lasti cerkev (v primeru Gajšek), drugič si to pravico lastijo nekateri udeleženci NOB (v primeru Brvar), zdaj (v primeru Kovač—Chubby) pa je skočila na noge univerzitetna javnost. Slednja ni vznemirjena zaradi kake stanovske ogroženosti, ampak zaradi ogroženosti kar najbolj splošnih principov moralnega kodeksa. Ker nihče od obsojevalcev ne trdi, da inkrimininiranih (vulgarnih) besed ni in ker večina ne zanika priložnostne uporabe takšnih besed, se vprašanje umetnosti rabe takšnih besed zreducira na vprašanje rabe teh besed v t. im. javnem življenju, torej tudi v komunikacijskih sredstvih, kot je časopis. Ker pa so to besede s posebno težo, ki jih tudi v t. im. zasebnem življenju rabljamo le ob posebnih priložnostih, jih evropska skušnja najdeva večinoma le v posebni literaturi, v t. im. beletristiki. Tako kot veljajo v morali posebni — morali imanentni zakoni, in v tisku posebni — tisku imenentni zakoni, veljajo tudi v literaturi posebni — literaturi imanentni zakoni.

Običajno pravimo: nemoralno je nekatere besede uporabljati in moralno je nekaterih besede ne uporabljati. Toda, ali je smisel morale oz. nemorale v tem, da uporablja besede, skratka v besedah? Tudi ni smisel morale v dejanjih; nobenemu dejanju ni imanentno ničesar moralno-nemoralnega (to dokazuje relativnost moralnega ovrednotenja istih dejanj — v različnih etnografskih pogojih). Smisel je v ovrednotenju posameznih dejanj in besed, torej v mišljenju o teh posameznih dejanjih in besedah. Tako se vrednotijo besede različno v morali, različno v tisku in različno v beletristiki. Enako pa se ovrednotijo (ocenjujejo) v morali, v tisku in v beletristiki. Vidimo torej, da je morala kot mišljenje o nečem vedno zunaj predmeta mišljenja, se pravi v našem primeru zunaj tiska in beletristike, lahko pa tudi zunaj morale. S pozicijo **zunaj** omogoča zli odnos subjekt —objekt. Po drugi strani je morala lahko predmet tako tiska kot beletristike, toda ne kot morala, ampak kot tisk oziroma beletristika. Morala je lahko imanenna le sama sebi. Tako vrednotenje, se pravi spravljanje v red (logos) značilnosti posameznega pojava, za razliko od ovrednotenja (ocenjevanja), poteka znotraj pojavov, kot so morala, tisk in literatura, s posebnim ozirom na beletristiko.. Eksplikacija vrednotenja ne sodi v tukajšen okvir. Kadar s kriterijem morale kritiziramo beletristiko, v predmet kritik sploh ne prodremo. Jabolk ne moremo meriti z metrom. Tako kot je meter jabolkom neustrezno merilo, je moralni kriterij beletristiki neustrezen kriterij. Mogoče je s tem kriterijem sicer meriti moralo, ki je predmet beletristike, toda kar je predmet, je zunaj pojava, na katerega se predmet nanaša. Tako čisti račun pokaže, da morala v svojem osvajalnem pohodu, kjer slejkoprej nastopa z lastnostjo ideje, de facto ne meri ničesar drugega kot sama sebe. Morala tedaj kritizira le samo sebe.

I. G.

Marshall McLuhan

PISALNI STROJ

Pripombe, ki jih je leta 1904 zapisal Robert Lincoln O'Brien v Atlantic Monthly, nam razkrivajo bogato področje še neraziskanega socialnega materiala. Na primer:

> *Zaradi iznajdbe pisalnega stroja so se ljudje z neverjetnim veseljem vrgli na narekovanje. ...'To ne pomeni samo večje zgovornosti..., ampak tudi večje poudarjanje osebnega govornikovega stališča. Pripovedovalec skuša vse razložiti — prav kot bi opazoval izraz na obrazih poslušalcev in skušal ugotoviti, kako mu sledijo. Če poslušalstvo sledi, te pozornosti še ni konec. Nič kaj nenavadno ni, če v tipkalnih komorah Kapitola v Washingtonu vidite poslance, kako narekujejo pisma z najživahnejšimi gibi — kakor bi bilo mogoče prenesti na tiskano stran govorniške metode prepričevanja.*

Leta 1882 so reklame oznanjale, da lahko pisalni stroj uporabljate kot pripomoček pri učenju branja, pisanja, pravopisa in postavljanja ločil. Danes, po osemdesetih letih, uporabljajo pisalni stroj edinole v eksperimentalnih razredih. Običajni razred pisalnega stroja še zdaj ni sprejel in gleda v njem navadno atraktivno in distraktivno igračko. Toda pesniki, kakoršen je Charles Olson, zgovorno razglašajo, kolikšna je moč pisalnega stroja, da pomaga pesniku natančno označiti moč glasu, premolke, celo zadrževanje zlogov, celo medsebojno lego delov stavkov, kakršno bi rad — in pripominjajo, da ima pesnik zdaj prvič možnosti, kakršne je imel doslej edinole glasbenik.

...Bralec se bo spomnil, da smo že omenili, kako so izdelovalci pljuvalnikov zaslutili, da se bliža sodni dan, ko je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja prvi val žensk-tipkaric zajel poslovne pisarne. In prav so imeli. Še važneje pa je bilo, da je uniformiranost stopenj takrat modnih tipkaric omogočila revolucijo v oblačilni industriji. Kar je nosila tipkarica, to je hotela nositi vsaka farmerska hči, zakaj tipkarica je bila popularni simbol podjetnosti in spretnosti. Bila je modni kreator, ki pa se je tudi sam rad ravnal po modi. Prav tako kot pisalni stroj je tipkarica vpeljala v poslovne kroge novo razsežnost uniformiranosti, homogenosti in kontinuiranosti — razsežnost, zaradi katere je postal pisalni stroj neobhodno potreben vsaki mehanični industriji. Moderna vojna ladja potrebuje ducate pisalnih strojev, da lahko normalno deluje. Armada potrebuje celo na bojišču več pisalnih strojev kot pa srednjega in lahkega artilerijskega orožja, in to nam daje misliti, da pisalni stroj danes združuje funkciji peresa in meča.

Toda vsi učinki pisalnega stroja niso takšni. Če je pisalni stroj veliko pripomogel, da so se uveljavile zdaj tako domače forme homogeniziranega specializma in fragmentacije, ki temeljijo na civilizaciji tiska, pa je po drugi strani povzročil integracijo funkcij in je ustvaril precejšnjo osebno neodvisnost. G. K. Chesterton je dvomil nad to neodvisnostjo, češ da je utvara, in je pripomnil, da »ženske niso hotele, da bi jim diktirali in so šle pa postale stenografistke«. Pesnik in romanopisec zdaj ustvarjata na pisalnem stroju. Pisalni stroj združuje ustvarjanje in objavo in tako spostavlja popolnoma nov odnos do pisane in tiskane besede. Ustvarjanje na pisalnem stroju je spremenilo forme jezika in književnosti na način, ki je najbolj očiten v poznejših romanih Henryja Jamesa — v tistih, ki jih je narekoval gospodični Theodori Bosanquet in jih ona ni zapisovala stenograsko, pač pa na pisalni stroj. Njenim spominom **Henry James pri delu** bi morale slediti druge študije o tem, kako je pisalni stroj spremenil angleški verz in prozo in celo same mišljenske navade pisateljev.

Henryju Jamesu je postal pisalni stroj okrog leta 1907 utrjena navada in s svojim novim načinom je razvil nekakšen nevezan. čaren stil. Njegova sekretarka nam pripoveduje, kako se mu je narekovanje zdelo ne le lažje, temveč tudi bolj navdihujoče kot pisanje na roko. »Vse je tako videti, da lahko veliko bolj silovito in nezadržno trgam iz sebe, ko govorim, kot pa ko pišem,« ji je nekoč rekel. Tako zelo se je navezal na zven svojega pisalnega stroja, da je na smrtni postelji prosil, naj mu tipkajo na njegov Remington.

Težko bi ugotovili, koliko je pravzaprav pisalni stroj s svojim neenakomernim desnim robom pripomogel pri razvoju vers libre, toda svobodni verz je bil v resnici vnovično odkritje govornega dramatičnega poudarka v poeziji — in natančno to je razvijal tudi pisalni stroj. Ko sedi za pisalnim strojem, pesnik — malone tako kot glasbenik jazza — skuša predvajanje kot izvajanje. V nepisanem svetu sta bila v taki situaciji bard ali minstrel. Ima teme, nima pa teksta. Za pisalnim strojem so pesniku na razpolago zmogljivosti tiska. Stroj je kakor priročni sistem javnega obveščanja. Vplje lahko ali šepeta ali žvižga in lahko se smešno tipografsko spakuje pred občinstvom kakor na primer E. E. Cummings v takihle verzih:

In Just-
spring when the world is mud-
luscious the little
lame baloonman
whistles far and wee

and eddieandbill come
running from marbles and
piracies and it's
when the world is puddle wonderful

the queer
old baloonman whistles
far and wee
and bettyandisbel come dancing
from hop-scotch and jump-rope and

it's spring
and
the
goat footed
baloonman whistles
far
and
wee

E. E. Cummings tu uporablja pisalni stroj, da preskrbi pesmi muzikalno partituro za zborni govor. Starejši pesnik, ki ga je od tiska ločevalo več tehničnih stopenj, ni mogel uživati nobene od svoboščin oralnega poudarka, ki jih omogoča pisalni stroj. Pesnik za pisalnim strojem lahko skače kot Nižinski ali pa se maje in stopica kakor Chaplin. Ker je sam občinstvo svojih mehaničnih predrznosti, ves čas reagira na svojo lastno predvajanje. Pisanje na pisalni stroj je, kot bi spuščal zmaja.

Če Cummingsovo pesem preberemo na glas in izrazito variiramo poudarke in premolke, bomo podvojili perceptualni proces njenega ustvarjalca. S kakšnim veseljem bi G. M. Hopkins ustvarjal na pisalni stroj! Ljudje, ki mislijo, da je poezija za oko in da jo je treba brati po tihem, kaj težko dojamejo Hopkinsa ali Cummingsa. Taka poezija pa postane čisto naravna, če jo beremo na glas. Pred štiridesetimi leti si zmedel pismene ljudi, če si rojstna imena pisal z malo začetnico — kot »eddieandbill« in to so tudi hoteli doseči.

...Da je pisalni stroj, ki je ponesel Gutenbergovo tehnologijo v zadnji kotiček naše kulture in gospodarstva, povzročil tudi te ravno nasprotne oralne učinke, šen reverz se zgodi v vseh skrajnostih razvite tehje karakterističen reverz (reversal — zaobrat). Takšen reverz se zgodi v vseh skrajnostih razvite tehnologije — kakor se na primer dogaja danes pri kolesu.

Pisalni stroj je kot pospeševalec tesno povezal pisanje in govor in objavo. Čeprav je čisto navadna mehanska forma, je v nekaterih primerih deloval kot implozija in ne kot eksplozija.

S svojim eksplozivnim značajem pa je pisalni stroj utrdil obstoječe procese tiskarske tehnologije in je v trenutku deloval na poenotenje pravopisa in slovnice. V trenutku je bilo čutiti pritisk Gutenbergove tehnologije, ki zahteva »pravilno« ali enolično slovnico in pravopis. Zaradi pisalnih strojev je prodaja slovarjev silno narasla. Ravno tako so se zapolnile neštevilne preobremenjene kartoteke in to je povzročilo nastanek sodobnih podjetij za čiščenje kartotek'...

Brž ko pride do pospeška v enem delu gospodarstva, se mora celotno gospodarstvo ravnati po novem tempu. Tako kmalu ni mogla nobena gospodarska veja brez pospeška, ki ga omogoča pisalni stroj. Paradoksalno pa je telefon pospešil komercialno uveljavljanje pisalnega stroja. Stavek »pošljite mi sporočilo o tem», ki so ga ponavljali vsak dan v milijone telefonov, je neznansko povečal tipkarično nalogo. Parkinsov zakon, da se delo razteguje, dokler ne izpolni vsega časa, ki je na razpolago, izraža natančno to norčavo dinamiko, ki jo ustvarja telefon. V silno kratkem času je zaradi telefona delo, ki ga je bilo treba opraviti s pisalnim strojem, naraslo do neverjetnih razsežnosti. Na temelju majhne telefonske mreže v eni sami organizaciji so zrasle piramide papirjev. Kakor pisalni stroj, tako tudi telefon združuje funkcijo in omogoča na primer call-girl, da je svoj lastni zvodnik in gospa.

Parkinson je odkril, da poslovna ali birokratska organizacija funkcionira sama po sebi ne glede na »delo, ki ga je treba opraviti«.. »Delo, ki ga je treba opraviti, seveda pomeni spreminjanje ene vrste materialne energije v drugo obliko — na primer dreves v stavbni les ali papir, gline v opeko ali krožnike, kovine v cev. Pri takšnem delu pisarniško osebje — recimo v mornarici narašča — medtem ko število ladij pada. Parkinson pa skrbno prikriva sebi in svojim bralcem, da je na področju informacijkega gibanja poglavitno »delo, ki ga je treba opraviti«, ravno gibanje informacij. Golo postavljanje ljudi v medsebojne odnose s pomočjo selekcije informacij je v električni dobi glavni vir bogastva. V prejšnji mehanični dobi je bilo delo čisto drugačno. Delo je bilo obdelava različnih materialov na fragmentirani način tekočega traku in ne način hierarhično delegiranih avtoritet. Električni krogotoki pri isti obdelavi izključujejo tako tekoči trak kot delegirano avtoriteto. Posebno pri elektronskem računalniku poteka delo na ravni »programiranja«, in to delo se ukvarja z informacijami in znanjem. Na ravni določanja in izvrševanja so telefon in drugi taki pospešilniki gibanja informacij ukinili razdelke delegirane avtoritete in spostavili »avtoriteto znanja«. Čisto tako je, kot bi skladatelj ne poslal svojega rokopisa v tisk in potem dirigentu in posameznim članom orkestra — ampak bi komponiral neposredno na elektronski instrument, ki bi vsako noto ali temo zaigral kakor na ustrezni posamezni instrument. To bi v trenutku ukinilo delegacijski in specializirani sistem simfoničnega orkestra, sistem, zaradi katerega je orkester tako naraven model mehanične in industrijske dobe. Za pesnika ali romanopisca je pisalni stroj zelo blizu obljubam elektronske glasbe, saj združuje ali enoti različne funkcije pesniškega ustvarjanja in publikacije.

Zgodovinar Daniel Boorstin se je zgrozil ob dejstvu, da v naši informacijski dobi slava ne izvira iz tega, da je človek nekaj naredil, ampak je preprosto v tem, da si slaven, ker si slaven. Profesor Parkinson se zgraža, ker je struktura človeškega dela očitno popolnoma neodvisna od kakršnegakoli posla, ki bi ga bilo treba opraviti. Na ekonomskem področju razkriva Parkinson isto neprimernost in smešnost, ki jo Stephen Potter v svoji Gamesmanship razkriva s kontrastiranjem starega in novega. Oba sta odkrila, kako smešno prazno je »delati kariero« v starem pomenu besede. Ne poštenost ne bistrina ne bosta pomagala mlademu businessmanu do napredovanja. Razlog je preprost. Pozicijske vojne je konec — tako v zasebnem kot v kolektivnem delovanju. Na poslovnem področju in v družbi »napredovanje« kaj lahko pomeni izobčenje. V svetu, ki je odmevna komora trenutne slave, ni nobenega »naprej«.

(Nadaljevanje z 11. strani)

umetnikov s tega ali onega aspekta (skoraj ni treba reči, da je vsaka taka obravnava s stališča literature popolnom nekvalificirana), okrog te oslove sence pa lahko nastanejo celo polemike, kolikor ne gre le za prikrivanje sporov na drugih nivojih, ki so s stališča literature prav tako nezanimivi. Umetniki se spremene v duševno defektne osebke, ki iz svojih pošastno deformiranih vizij sveta hropejo in javkajo ali bruhajo neartikulirane besede, na tak mehanicističen način je seveda jasna avtentičnost poezije na osnovi primerjave z umetnikovim svetom (ki pa si ga žal izmisli kritik in umetnik zanj ne more odgovarjati), v zvezi s tem je seveda odveč razpravljati o formulaciji teksta, o organizaciji pesmi, o jezikovni strukturi, o pomenskem dometu, o zvočni kompoziciji, skratka, odveč je temetizirati literaturo in formulirati njene kriterije. Zato je z moje strani osnovno vprašanje slovenski literarni kritiki: KAJ JE LITERATURA? Po odgovoru na to vprašanje je šele možen odgovor.

Situacija v likovni kritiki ni bistveno drugačna in tudi zanjo bi ponovil vprašanje po njeni temi. V nečem pa se likovna kritika le razlikuje od literarne: tu je pomanjkanje kriterijev še očitnejše, terminologija pa še (to je že težko verjeti) konfuznejša, tako da celo svetovnonazorskih kritik v jasni obliki ni, če so jasnejše, pa so utemeljene na reducirani estetiki 19. stol. Osnovna bolezen te kritike je popolna odsotnost analitičnega mišljenja, manija nekakšnega paberkovanja, provincialni nekritični eklekticizem, ki lepi nove izraze na nespremenjeno osnovo, neopredeljenost. Z drugimi besedami: glavna odlika likovne kritike je diletantizem, česar pa ne smemo pripisovati pomanjkljivi informiranosti (to pride v poštev bolj poredko), pač pa odsotnosti teoretične orientacije in neustreznim izhodiščem ter metodi mišljenja, ki paberkuje in ne analizira.

Zato ob izidu svoje knjige ne naslavljam nikakršne poslanice naši sedanji kritiki, ker jo imamo za nekompetentno za obravnavanje literature. Naj zaradi mene v božjem imenu počne, kar hoče. Pač pa se obračam k bodoči kritiki, naj ob novih knjigah in novih literarnih formacijah formira nova stališča in nove metode dela.

Ob reorganizaciji Zveze študentov

Zveza študentov je v sedanji fazi družbenega razvoja, ko se vse družbeno-politične organizacije demokratizirajo in reorganizirajo, izrazito neučinkovito organizirana. Odborovski način vodstva je preveč zaprt, ni nobene prave povezanosti med člani ZŠ in njihovimi vodstvi. Tako študenti niso seznanjeni z delom svoje organizacije in to je tudi eden od vzrokov za nezainteresiranost za delo v organizaciji.

Povezanost med univerzitetnim odborom ZŠ in fakultetnimi odbori oz. odbori združenj je slaba. Na nekaterih fakultetah, predvsem je tu mišljena FNT, pa študentska organizacija sploh nič ne dela ali pa zelo malo. Zato bo potrebno s strani UO-ja začeti akcijo za oživitev vseh tistih organizacij, v katerih sedaj vlada mrtvilo. Zato je reorganizacija ZŠJ prišla v pravem času, čeprav je o njej govora že od VII. konference ZŠJ (ki je bila leta 1966) dalje. V ta namen je posebna delovna skupina pri centralnem odboru ZŠJ že naredila predlog novega statuta ZŠJ, ki ga je potrdil VI. plenum CO ZŠJ na svoji seji dne 12. marca in bo kmalu prišel v javno razpravo kot gradivo za VIII. konferenco ZŠJ. To nam daje možnost, da zbudimo zanimanje za ZŠ tudi med tistimi študenti, ki so bili do sedaj pasivni do vseh dogajanj v ZŠ. Dokončno obliko statuta bo sprejela VIII. konferenca ZŠJ, ki bo proti koncu aprila v Skopju.

Predlog novega statuta daje samo glavne smernice za reorganizacijo ZŠ, predvsem zaradi specifičnih razmer in pogojev v posameznih republikah in visokošolskih centrih. Zato bodo posamezni visokošolski centri po svoje reorganizirali obstoječe oblike v organizaciji ZŠ. Priporoča pa se, naj bi šla reorganizacija v smeri formiranja stalnih skupščinskih teles, ki bi bila najvišji organi ZŠ na univerzitetnem in fakultetnem nivoju. Predvsem je dan velik poudarek organizaciji ZŠ na fakultetah, akademijah, visokih in višjih šolah. Skupščine ZŠ na tem nivoju pa bodo potem same odločile, ali bodo imele organizacijo tudi po oddelkih oziroma letnikih.

Skupščine bodo volile svoje izvršne organe, ki bi bili resnično izvršni in ne kot sedaj, ko so samostojni v kreiranju politike ZŠ. Sestavljali jih bodo tisti člani ZŠ, ki resnično želijo delati v organizaciji in ki bi pripomogli k večji afirmaciji ZŠ kot družbeno-politične organizacije. S tem bi se tudi izboljšala kadrovska politika v sami organizaciji ZŠ, saj pridejo sedaj v vodstvene organe ZŠ študenti, ki niso seznanjeni s študentskimi in družbenimi problemi in se morajo najmanj dva meseca seznanjati s problematiko in vlogo ZŠ v naši družbi.

Bistvena novost v predlogu novega statuta pa je prostovoljno članstvo v ZŠ. Vsi študentje prvega letnika se bodo seznanili s statutom in programskimi načeli ZŠJ. Vsi tisti, ki se bodo z njimi strinjali in želeli aktivno delati v ZŠ, bodo sprejeti vanjo. S tem naj bi študentje mnogo bolj angažirali in jih zainteresirali za delo v ZŠ in sploh za organizacijo samo. Tako bodo študenti dobili zavest pripadnosti ZŠ, ki je sedaj na zelo nizkem nivoju ali pa je sploh ni. To je bistveni element, ki naj bi ga reorganizacija ZŠ v sedanji fazi dosegla. Čim pa bo ta zavest med študenti razvidna, bo ZŠ lahko postala organizacija, ki bo imela v našem družbeno-političnem življenju precejšnjo težo. Zato se moramo boriti za tako organizacijo ZŠ, ki bo k aktivnosti pritegnila čim več svojih članov, da bodo sodelovali pri kreiranju politike ZŠ.

V tem svojem kratkem sestavku sem se dotaknil nekaj bistvenih točk bodoče reorganizacije ZŠ. Vendar mislim, da bo potrebno, če bo hotela postati ZŠ močan družbeno-politični faktor, še mnogo poglobljenega dela. Upam, da se bodo vsaj tisti študenti, ki bodo to prebrali, malo zamislili nad bivšo in bodočo vlogo ZŠ in tudi prispevali svoja mnenja.

Borut Gržinič

Počitnice v Sovjetski zvezi

Študentje politehničnega inštituta v Kaunasu (Litva) v Sovjetski Zvezi so nam ponudili izmenjavo počitniških skupin v letošnjem letu (julij ali avgust). Predlagajo izmenjavo tridesetih študentov za mesec dni. Predvidoma bi stroški znašali okrog 1000 ND, v tem pa je vračunana cena vozovnice do ruske meje in stroški za bivanje sovjetskih študentov v Ankaranu (na udeleženca).

Menimo, da bo to ugodna priložnost za naše študente, ki bi želeli videti lepote in zanimivosti Litve in njene baltiške obale. Vabimo študente, ki so pripravljeni iti v SZ pod predvidenimi pogoji, da se javijo do konca marca na mednarodnem odboru, Trg revolucije 1.

Več informacij in točnejše pogoje bomo objavili kasneje, če se bo izkazalo, da je dovolj interesentov.

Mednarodni odbor

O programu kulturne komisije

Kulturna komisija je za letošnje leto sestavila program, ki bi vsaj po njenem mnenju nekoliko razgibal kulturno mrtvilo, ki vlada med študentsko populacijo. Komisija se bo potrudila, da bo omogočila čim večjemu številu avtorjev iz vseh področij umetnosti prikazati svoje delovanje. Kakšen je program?

1. Kulturna komisija bo organizirala plenum o vprašanjih študentske kulture. Na plenumu naj bi se govorilo o študentskem gledališču, radiu, Tribuni, študentski založbi, o vseh ostalih oblikah študentskega delovanja, ki so in ki naj bi se še formirale. Plenum naj bi začrtal pot študentski kulturi za daljše obdobje in ocenil dosedanje oblike dela. Razpravljal bi tudi o tem, da se predsednika kulturne komisije voli v UO posebej.

2. Poskušati moramo ustanoviti študentsko gledališče. Tu naj bi urpizarjali predvsem dela študentov oz. mlajših avtorjev.

3. Organizirali bomo obsežnejšo likovno razstavvo. Najboljša dela bi na primeren način nagradili. Razstavo bi razdelili na več delov, ki bi jih razstavili v večih različnih študentskih prostorih.

4. Priredili bomo več večerov poezije. Najboljše pesmi teh večerov nameravamo objaviti v pesniškem almanahu.

5. Poskušali bomo prirediti teden študetnske kulture, da bomo bruce seznanili s študentsko dejavnostjo.

Naglašam, da je to samo okviren načrt dela. Kulturna komisija bo morala upoštevati predloga plenuma in sodelovati pri reševanju tekočih problemov.

Še nekaj o finančni plati. V predračunu je bilo kulturni komisiji namenjenih samo 50.000 starih dinarjev. S tem denarjem pa bomo lahko prav malo naredili in načrt dela ne bo izpolnjen. Univerzitetni odbor se trudi, da bi dobil več sredstev, vendar ta sredstva gotovo ne bodo zadostna.

Peter Umek

Kako nastaja študentsko gledališče?

Po razpadu ŠAG-a ljubljanski študentje niso imeli svojega gledališča, čeprav je bilo dosti ljudi, ki bi bili pripravljeni delati na tem področju. Ti pa niso imeli niti sredstev niti prostora za tako delovanje. Pri Pionirskem domu sicer obstaja gledališka skupina, katere člani so študentje. Vendar ta skupina uprizarja konvencionalna dela, študentje pa si želijo nekaj aktualnega, avantgardnega, eksperimentalnega.

Tone Stojko

Do te ugotovitve je prišla tako kulturna komisija pri UO kot tudi Forum v Študentskem naselju. V ŠN so začel preurejati kavarno v dvorano, ki bo namenjena predvsem kulturnim prireditvam in bi bila tudi dvorana študentskega gledališča. Forum se je obvezal, da bo poskrbel za vse tehnično osebje, ki bo omogočilo gledališču normalno delovanje, UO pa bo poskrbel za finančna sredstva in tudi uradno ustanovil gledališče, ki bo imeli tak položaj, kot ga imajo vse specializirane organizacije ZŠ ljubljanske univerze (akademski pevski zbor Tone Tomšič, akademska folklorna skupina France Marolt, itd.).

Po individualnih razgovorih, kjer so se razčiščevali pojmi o sami organizaciji, programu in namenu gledališč, je predsednik kulturne komisije sklical ustanovni sestanek dne 8. III. 1968 ob 15. uri.

Kaj se je govorilo na sestanku? Najprej smo se dogovorili o nazivu. Gledališče naj bi se imenovalo »Študentsko gledališče KA 68« (KA — okrajšava za kavarno, in 68 — leto ustanovitve). Po tem se je razvila diskusija o organizacijski shemi gledališča. Po predlogu naj bi gledališče sestavljala:

1. Odbor za administrativne posle, katerega predsednik je voljan in za svoje delo neposredno odgovoren UO-ju ter zboru sodelavcev gledališča. Pomočnike si predsednik izbira sam. Naloga tega odbora bi bila predvsem upravljanje s finančnimi sredstvi, opravljanje raznih tehničnih poslov (korespondenca, razmnoževanje materialov, skrb za kulise in kostume) in sploh omogočiti gledališču nemoteno delo na umetniškem področju.

2. Umetniški svet, katerega naj bi po dosedanjih predlogih sestavljalo pet stalnih članov, ki jih voli zbor sodelavcev gledališča za določeno dobo. Njegova naloga naj bi bila voditi repertoarno politiko gledališča in njegovo idejno-umetniško usmeritev v skladu z osnovnimi načeli, sprejetimi na skupnih sestankih sodelavcev gledališča. Zbor sodelavcev gledališča predstavljajo vsi, ki pri gledališču v določenem času aktivno sodelujejo.

Osnova tega gledališča bo amaterizem. Gledališče naj bo osnovano na najširši demokratični bazi in pravico sodelovati ima vsakdo, ki to želi. Dosledno se je treba boriti proti vsaki skupini, ki bi se iz kakršnihkoli interesov poskušala polastiti gledališča in ga spremeniti v privatni in ekskluzivni klub zaprtega tipa. Dogovorili smo se, da je umetniški svet za svoje delo odgovoren UO-ju in občnemu zboru, ki lahko ta odbor odpokliče ali pa mu podaljša mandat.

O konceptu gledališča bomo govorili na prihodnjih sestankih. Dani so že nekateri predlogi, kakšno naj bo gledališče:

1. angažirano in aktualno gledališče, ki naj bo odraz najnovejših gledaliških iskanj v moderni dramatiki;

2. avantgardno-eksperimntalno gledališče, ki naj ga odlikuje nenehno iskanje novega na vseh področjih — od režije, igre, scenografije, kostumografije, glasbe in komunikacije na relaciji dramski tekst — igralec;

3. študijsko gledališče, ki naj združuje vse, ki se individualno ali v skupinah ukvarjajo s teoretskim delom in raziskovanjem na področju sodobnega gledališča kakor tudi gledališke zgodovine sploh.

Študentsko gledališče nastaja in upajmo, da ne bo prevelikih težav pri tem.

Peter Umek

Bilten UO ZŠJ

Novost v obveščanju študentov

Ob ugotovitvi, da so študentje zelo malo seznanjeni z delom svojega vodstva in da se le nekateri aktivni člani ZŠJ zanimajo za delo organizacije, je UO ZŠJ sklenil v letu 1968 vsak mesec izdati bilten. Bilten bo prinašal poročila o delu komisij UO-ja, o dogodkih, ki so pomembni za študentsko organizacijo. Poleg tega bo skušal bilten objavljati tudi poročila posameznih fakultetnih doborov. Prva številka biltena UO ZŠJ je že izšla in je študentom na razpolago na fakultetnih odborih oz. odborih združenj. Ker je taka oblika dela novost, se nepopolnosti Biltena zavedamo in nam bo zato vsaka kritika in pripomba dobrodošla.

KONFERENCA ŠTUDENTOV GOZDARSTVA

Dne 7. marca 1968 je bila konferenc« študentov gozdarstva. Na njej so razpravljali o preložitvi redne letne skupščine na jesenski čas, o določitvi kandidata za fakultetni svet biotehnične fakultete, o organizaciji športnega tekmovanja študnetov gozdarstva cele Jugoslavije, o taboru gozdarjev v Zürichu ter o novem študijskem programu gozdarskega oddelka BTF.

(Nadaljevanje s 3. strani)

z lastno mislijo« itd. Ne moti me tudi pripomba, da so o tem pisali kompetentnejši avtorji že pred menoj. Moja kvalifikacija je 40-letno vodilno in ustvarjalno delo v industriji, te svoje misli pa sem objavil že leta 1943).

Za kritiko mojih osnovnih misli je porabil S. P. bistveno manj prostora kot za kritiko izrazov, ki so slučajno prišli v tekst. Po rezimiranju mojih postavk pravi: »B. G. ne pojasni ‚danih pogojev trga', ne daje sheme funkcioniranja organizacije in ne izdela sistema delitve dohodka, zato je kritika mestoma prisiljena ugibati, kaj naj bi iz tistega, kar pa je rečeno, utegnilo slediti.«

Kritik ima prav, ko tu, kakor tudi že uvodoma, trdi, da bi moral moj predlog vsaj okvirno odgovoriti na vprašanja »lastninske oblike, organizacije, motivacije, iniciative, spodbude, proizvodne in potrošne izbire, delitve in rasti«, vendar mora upoštevati, da gre tu za časopisni članek. Nima pa prav, da zaradi tega nad predlogom takoj zlomi palico, predno je ta pojasnila zahteval. Ta pojasnila lahko dobi, toda ne v enem, temveč v desetih člankih, ki so že napisani. Dobri stvari bi bilo koristilo, če bi pred objavo šli skozi filter konstruktivne kritike in diskusije.

Kritik pa tudi nima prav, ko svoje odklonilno stališče utemeljuje s trditvijo, da moja ideja »odvzema neposrednemu proizvajalcu vsako iniciativo, ker popolnoma deformira načelo odgovornosti za poslovne odločitve in ker ne jamči, da bi bil z njeno dosledno realizacijo problem rešen.«

To kratkomalo ni res. Proizvajalec, zastopan po delavskem svetu, ima situacijo v rokah. Delavski svet izbira direktorja in sklepa z njim pogodbo. Vsakdo se natečaja lahko udeleži; lahko ponudi tudi samo delne storitve, ustrezne strokovnemu področju, ki ga obvlada. Ako delavski svet hoče, si lahko pridrži vse odločitve in poskusi po ideji S. P. uresničiti »združenega delavca«. Torej je popolnoma neupravičen očitek, da »Gradnikova ideja zanemarja ustvarjalnost neposrednega proizvajalca«, nasprotno — ona odpira sposobnemu pot, seveda striktno pod pogojem materialne odgovornosti, vsaj delne. Po moji izkušnji pa večina proizvajalcev riziko odklanja in hoče le vedeti, kaj bo dobila za svoje lastno delo. Nihče ne mara prevzemati odgovornosti za delo, ki ga ne obvlada dovolj zagotovo, zato pa tudi rad priznava kompetenco tistemu, ki nosi odgovornost. Iz tega se vidi, da je očitek, da moj predlog deformira odgovornost, neutemeljen; prav nasprotno, misel dosledne organizacije odgovornosti se vleče kot rdeča nit skozi vso zasnovo.

Prav tako je neutemeljeno stališče, da je treba moj predlog odkloniti, »ker ne jamči, da bi bil z njegovo dosledno realizacijo v praksi problem (nezaposlenosti) rešen. Predvsem je treba priznati, da je sedanje stanje zelo slabo. Zato nima smisla zahtevati vse ali nič. »Vse« sploh ne pride v poštev, kajti 96 odst. na zaposlitev se lahko šteje kot optimum. Karkoli torej dosežemo, je čisti napredek. Ker mora po moji zamisli direktor jamčiti določeno število in kvaliteto delovnih mest, bi bil s tem problem v mikrostrukturi (tj. znotraj podjetij) rešen. Glede makrostrukture, tj. zaposlitve praktično vsega delazmožnega prebivalstva, pa je — po mojem mišljenju — moja zamisel boljša kot način, ki ga sedaj npr. na zapadu prakticirajo, to je na osnovi zavarovanja. Kot morajo zdravi vzdrževati bolne, tako morajo zaposleni vzdrževati nezaposlene. Ta sistem pa ima ozke meje. V primeru povečanja nezaposlenosti zavarovalnica nima druge možnosti kot povišati prispevke zaposlenih. Teh pa je ob naraščanju nezaposlenosti vedno manj in obremenitev zaposlenih narašča progresivno. Pri taki brezposelnosti, kot je bila leta 1930, bi načelo zavarovanja sploh odpovedalo. Izhod je iskati samo v saniranju podjetij in v ustvarjanju novih delovnih mest. Pri tem mora imeti tisti, ki brezposelne vzdržuje, odločilen vpliv na gospodarsko politiko, ta bo vprašanje brezposelnosti najprej rešil, ker je to v njegovem materialnem interesu. Gotovo lahko v strokovnih svetih združena podjetja ta problem obvladajo, saj so si vzajemno jamčila zaposlitev. Podjetje, ki bo hotelo v svojem obratu nadomestiti premog z oljem, bo moralo dobiti soglasje s svojim strokovnim svetom, ki bo moral istočasno rešiti vprašanje, kaj bo s premogom in premogarji. Tudi nenaden padec cene bo moral udariti na strukturo, ki ga bo prenesla.

Spomnimo se primera neretvanske poljedelske zadruge leta 1966, kakor so jo opisali časopisi. Obilna letina paradižnikov je sprožila padec cen na trgu. Sarajevska trgovska organizacija je imela z neretvansko zadrugo pogodbo za prevzem vse količine po stari ceni. Če bi pogodbo izvršila, bi prišla v konkurz. Zato je mislila, da ima pravico pogodbo stornirati in je to tudi storila. V časovni stiski je zadruga popustila in je trgovski organizaciji ponudila paradižnike po 30 din kilogram, to je samo za kritje stroškov obiranja. Sarajevska trgovska organizacija pa je odklonila tudi to ponudbo z motivacijo (po časopisnih vesteh), da se ji to zaradi premajhne marže ne izplača, saj je bila cena na trgu 130 din za kilogram. Nato je zadruga paradižnikove nasade hitro preorala, da ulovi še čas za drugo kulturo. Tako so, da se izrazim v terminologiji S. P.-ja, pardižniki dobili svojo realokacijo v Neretvi in so restrukturirali v ogljikov dvokis in vodo. Škoda 70 milijonov.

Mislil sem — zdaj bo pa zagrmelo. Pa ni bilo nič, nihče ni bil kriv; verjetno so se skrili vsak za svoje samoupravljanje.

Če bi obstajal strokovni svet po moji zamisli, bi se bila zadeva rešila v 24 urah, ker je bila rešitev možna in bi bila dolžnost udeleženih, da preprečijo izgubo ali da jo vsaj zmanjšajo. Tudi izgubiti se mora znati, poslovno življenje je takih situacij polno. Takih primerov, opisanih v časopisju, bi navedel nič koliko. Kdo šele ve, kolikšne so izgube, o katerih časopisi niso pisali. Predsednik Tito jih je ob uvedbi reforme ocenil s tisoč milijardami, torej petdeset tisoč na enega Jugoslovana.

Prva skrb mora torej biti preprečevanje izgub, druga ustvarjanje novih lukrativnih delovnih mest, tretja pa to doseči s čim manj denarja. Da se izrazim malo pretirano: bolje je orati z lesenim plugom kot pa sploh nič delati in čakati na pomoč.

Predvsem pa se moramo oprostiti prevelikega individualizma, ki vodi do odnosov človek človeku volk. Ideja humanizma zahteva, da mora biti človek človeku človek, da pustimo tudi drugim živeti, predvsem tistim, ki so voljni delati in si sami pomagati. Podjetja morajo spoznati, da imajo njih ozki lastni interesi svoje meje in da je gospodarsko zdravje njihovih partnerjev, dobaviteljev in odjemalcev njim samim najtrajnejša korist.

Branimir Gradnik

PRIPIS:

Žal mi je, da tovariš Branimir Gradnik strokovne izraze pojmuje kot puhlo govoričenje. Z »nekompetentnim avtorjem« sem ob koncu svojega članka mislil sebe, ne pa prizadetega B. G. Kar zadeva strokovni del razprave, mislim, da sem v svojem članku povedal dovolj.

„OBJAVE" nova slovenska revija

Bralcem Tribune sporočamo, da je izšla prva številka *OBJAV* nove slovenske *revije za kulturo in umetnost*. Uredniški odbor *revije OBJAVE* je hkrati tudi njen izdajatelj in založnik (ki do zdaj še nima finančnega mentorja!). *Revijo OBJAVE* lahko kupite v knjigarnah in pri poverjenikih. Stane 3,50 ND.

Posebno opozarjamo na: odlomek iz romana pisatelja Pavla Zidarja »Konec«, na prozo Jožeta Horvata »Park — fragment«, na pesmi Daneta Zajca ter na prvi slovenski prevod novele Sinjavskega (Abrama Tertza) »Kapnik«.

KORITO ZA AGRONOMA

Na fakulteti so me znanstveno oprašili; nova, odporna sadika, so rekli. In sem šel med plevel naših polj. Vsak človek potrebuje svoje korito, krma pa ne sme biti produkt naših kmetijskih inštitutov. Na farmi bekonov sem poznal široko dušo, yorkširskega genija, strokovnjaka za pitanje visokokaloričnih izvoznih sinjskih pleč.

— — — Vstopim, zdrzne se cela družina, do administratorke. Šefek Štefek plane k meni: — Vračam se s seje službe za kmetijstvo in gozdarstvo ter seje pododbora za zadružništvo in kooperacijo. Pregledali smo sklepe 8. seje in potrdili zapisnik. Razpravljali smo o gradivu za spremembe in dopolnitve temeljnega zakona o kmetijskih zadrugah. Komisija za znanstvenoraziskovalno delo pri svetu za črno in barvno metalurgijo je podala poročilo o sklepih 19. seje za organizacijo in gnojenje... rhmmm... ocena za leto 1967 je bila zelo ugodna. Če upoštevamo še druge gospodarske veje, vključivši in upoštevavši mnenje predsednika tov. Mejnika, pri čemer ne smemo zanemariti poročila industrijskih svetov, vidimo, da je nujna organizacija iniciativnega odbora za organizacijo posvetovanja za konkretizacijo izvedbe nalog komisije v zadnjem tromesečju. Devizna kvota za izvoz naših pujskov po tržaškem in goriškem sporazumu je zavidljiva. Nastopa vprašanje psihičnega vzdušja v naših svinjakih, ki včasih porazno vpliva na reditev vzhodnoangleških sort. — — —

— — — Imam diplomo s področja regulacij in žitaric, slišal sem, da sprejemate nove kadre, z vsem srcem bi se posvetil vzgajanju bekonov! — — —

Aaaa, službo iščete, — jaz pa sem mislil, da ste prišli v inšpekcijo!... Končali ste, a? — No, koliko požre sto kilski bekon v tretji fazi pitanja na mesec? — Ne veste?! Te šole, saj pravim, najraje imam ljudi, ki rastejo in zrastejo ob koritu... Žaaal... Toda prošnjo vseeno vložite!

— Bilo bi res lepo na svetu, če bi dali pamet vsakemu teletu, pomislim. Ustavim se pred ALKOHINom, podjetjem za predelavo sadja v pijance. Šefek Štefek prinese biserčka, traminca, muškatnega silvanca, rizling, xyz, ala-lala-spala, na koncu se spominjam njegovih orošenih oči. Žžžaaal.

Tri leta me je že mučio patent: naprava za spreminjanje birokratov v umetno gnojilo — moja srčna kri. Razložil sem ga pri kombinatu UNIGNOJ, strmeli so, ploskali, dopovedoval sem jim o prednostih, cenenih surovinah in sploh... — Še danes imam sledove vil nekje med svobodnimi polji na hrbtu. Ti hudič ti, — še njive bi nam rad gnojil s časopisi!

Kupil sem si 20 arov zavrženega zemljišča. Postavil baračico. V baračico sem namestil korito. H koritu sem postavil neko drisko neznanega rodu, ljubko pujsiko. Tiste mesece sva si delila hudo in dobro. Spal sem poleg starega džipa, sinajšal za kile, ki jih je pridobila pujsika. Ko je pribodila rožasto polt in sanjave oči, sem si sposodil merjasca... Enajst krulčkov! Prodal sem jih in postopek ponovil. Podrl sem barako, postavil zidano zatočišče. Vse po znanstveni metodi Feeding High Classifield Pigs gospoda Pigfoota. Znanost je pri nas mačeha! Nad koritom sem montiral magnetofon, ki je tekel ponoči, ko sem sam spal. Tako sem zračunal povprečni čas, ko se je morala odpreti loputa za avtomatsko hranjenje mojih gojencev. Ko so nastopili vzgojni problemi, sem sklenil zaposliti industrijskega psihologa, ki pa se ni obnesel, žaaal.

Zdaj se vozim z nekim afriškim vozilom, za vsak teren. Moji bekoni so ko manekenke. Domače tržišče že imam na kolenih, tuje se še obotavlja.

Iz ALKOHIN-a mi pošiljajo zaboje z opojno vsebino, kombinat UNIGNOJ pa moje njive oplaja. Dal sem si tiskati vizitke. Nad svinjak sem si zapisal življenjski motto:

Na moji farmi
ne smem zasačiti ideologa,
ki je bil poprej v lekarni jezikov
strupena stonoga...

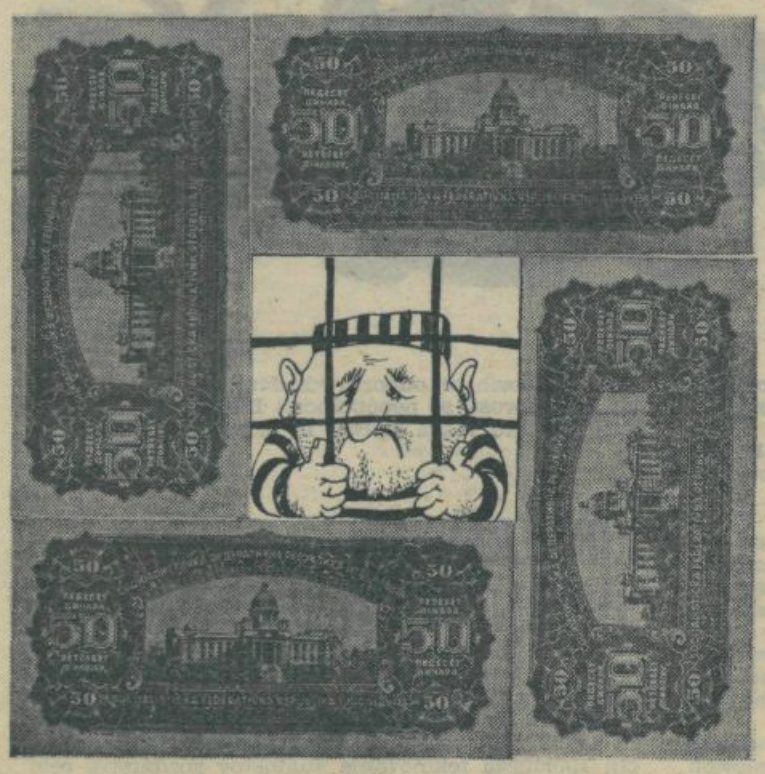

Vlomilec v banko

BREZ BESED

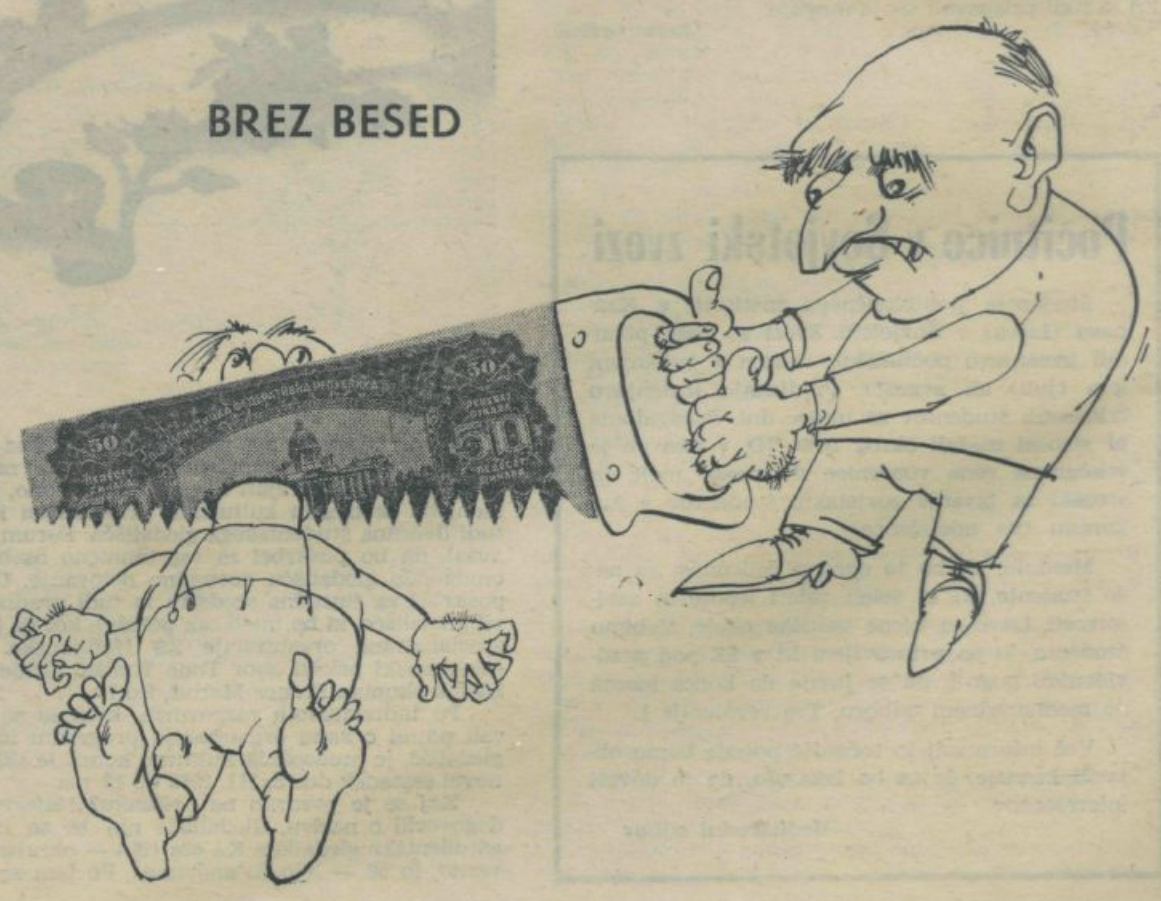

J. Suchy

Poročna darila

Precej poročnih daril se mi je nabralo. Vsak sorodnik mi je prinesel tisto, kar mu je doma bilo najbolj napoti. Povečini sem dobil kristalne vaze in kaktuse pretirane velikosti pa še veliko drugih reči, za katere so sorodniki menili, da jih je škoda vreči stran.

Stric Karel je prinesel zanimivo skulpturo opic, od katere je najbrž dve spotoma odbil. Tetka Božena je prihitela s staro mačko, ki je preživljala svoje poslednje dneve. Prineslo jo je res zadnji hip, saj je muca zvečer odšla s tega sveta. Nabralo se je tudi nekaj ur, ki pa so situacijo samo skomplicirale, kajti nihče ni več vedel, koliko je zares ura. Ko je bila svatba mimo, smo predmete namestili na podstrešje.

Kmalu nato sta nas povabila na obisk Halekova. Mladoporočenca. Dan pred tem pa me je gasilska protipožarna komisija opozorila, da moram podstrešje zaradi požarne varnosti očistiti navlake — zato sem sklenil svoja poročna darila razdati. Za Halekove sem namenil skulpturo opic. Mesto, kjer sta bili nekoč stali dve odbiti, sem uspešno retuširal z vodenimi barvicami in vso stvar zavil v svileni papir. Žena je darilo še prevzela s strakom odkrito plave barve.

Halekovi so naju že pričakovali. Še v predsobi sem se znebil umetniškega predmeta in takoj nama je z ženo odleglo. Toda — samo za trenutek. Na sredini sprejemnice je sedel stric Karel. Ta, ki mi je podaril skulpturo z opicami.

Prisrčno je pozdravil. Nisem slutil, da je tudi on prijatelj Halekovih, tako kot tudi stric Karel tega ni vedel zame. Gospa Halek je postavila darilo na mizo in začela razvezovati trak odkrito plave barve.

»Ne, ne razvezujte!« sem vzkliknil. »Šele za Božič!« Halekova sta se malo zmedla, toda stric Karel ne.

»Jaz bi malo pokukal. A lahko?«

Uprl sem se temu, da bi stric pokukal, toda on me je prepričeval, da ne bo ničesar izdal, in šel je dalje proti zavoju. V hipu, ko se ga je dotaknil, sem prijel strica za roko in mu jo zvil na hrbet. Zavpil je in v očeh se mu je zabliskal bes. Takoj za tem je z neverjetno naglico darilo razvil. Na mizi se pojavi krdelo opic v vsej svoji grdoti. Halekova izbulita oči. Pustim stričevo roko ter poskušam speljati pogovor na mednarodno situacijo. Toda nihče me ni poslušal. Skulptura opic je pritegnila nase vso pozornost vseh. Gospa Halek je spoštljivo jecljala, da si je nekaj takega vedno želela, toda gospod Halek jo je prebodel z ledenim pogledom, tako da je stavek ostal samo na pol izgovorjen. Za tem je nekoliko hipov vladala smrtna tišina, dokler ni stric Karel rekel:

»Dve opici manjkata!«

»Odstranil sem ju, ker nista imeli lep izraz,« sem se zlagal.

»Kak izraz pa sta imeli?«

»No ... ena ... kakor da bi razmišljala. Ampak to nekako ni bilo lépo, kot da kipar tega ne bi vedel izraziti ...« sem blebetal.

»Pa tista druga?«

»Ta pa je bila absolutno zanič. Bolj je bila podobna kenguruju.«

Gospa Halek je nepremično gledala proti nizki omari za perilo. To sem naredil tudi jaz. Na omari sta na čipki stali dve odbiti opici. Nobena ni bila videti razmišljujoča niti taka kot kenguru.

To je bilo poročno darilo strica Karla ...

Prev. Peter Kuhar

Zvonimir Drvar

Šopek gorjač

Nekoliko teže je zaustaviti širjenje neumnosti v družbi, v kateri se splača biti neumen.

* * *

Država si je še eno skrb snela z vratu. Tudi izobraževanje bo od zdaj dalje skrb državljanov.

* * *

Iz neke biografije: Preden sem se rodil, sem živel v težkih okoliščinah.

* * *

Kakor hitro postane kruh dražji, pa se takoj pocenijo ideali.

* * *

Država brez satirikov je podobna brezzobi starki.

* * *

Reforma se je začela z reformo pravopisa, ne bi pa bilo dobro, če bi se pri tem tudi nehala.

* * *

Vsem tistim, ki diskutirajo o delu, bi bilo treba dati lopate, motike in krampe v roke, pa naj nam pokažejo, kako je treba delati.

* * *

Živi od teorije. Zelo praktično.

* * *

Od sužnjelastniškega sistema so preostali samo sužnji in lastniki sužnjev.

* * *

Povsod je premalo žensk, mladine in neposrednih proizvajalcev, pa bodo ti glede na to zamudili v Svetlo Bodočnost.

Nihad Volić

Rogovi

Polemizirajmo po letefonu! Na eno slušalko gre noter, na drugo ven.

* * *

Pes laja in pazi hišo. Nekdo pa laja in zida hišo.

* * *

Tudi kolo zgodovine bi se ustavilo, če ga ne bi popravila domača tovarna.

* * *

Portret

Zlatko Bastasić

Za birokrata ni dva in dva štiri brez treh vzorcev.

* * *

Danes je več buzdovanov kot za časa Kraljeviča Marka.

* * *

Zamenjam raj na fakulteti za pekel na onem svetu.

* * *

Ljubi svojega bližnjega, predvsem pa, če je ženska.

* * *

Če bo Mona Liza še naprej gledala ljudi, se bo prenehala smejati.

* * *

Hraber satirik mora imeti zdrave zobe in pokvarjena usta.

* * *

Mnogi samo čakajo na lepšo bodočnost.

* * *

On je delovno mesto vedno ponujal mlajšemu — sinu.

* * *

Trnje

Če bi ustava dovolila, bi USTAvil spreminjanje načel.

*

Jezikovni napadi bodo rodili jezično federacijo.

*

Želve lahko spijo tudi na avto cesti, ki pelja v višjo produktivnost.

*

Kdo pravi, da imajo palzilci hrbtenice? Samo znanstveni delavci!

*

Kako veliki so v svojem sočustvovanju z ogroženimi — neogroženi.

*

Svet je tržišče — vedno dobro založeno z osli.

*

Streljajte, če sem kriv! A vedite, da si bom strelca zapomnil.

*

Kako ganljiv je smrtni boj generacij, se vidi v nesmrtnosti priporočil malih bogov.

*

V kriminalčevih čevjih je pravica — bosa.

*

Luknja pri luknji, pa stolček drži? — Slamnati direktor.

*

Kakšno revolucijo lahko povzroči civilizirani med kanibali? — Neokusno!

*

Kakšno revolucijo lahko povzroči raketa med klasičnim orožjem? — Preusmeritev industrijske proizvodnje!

*

Kakšno revolucijo lahko povzroči nemi med gluhimi? VIZUALNO!

*

Kakšno revolucijo lahko povzroči človek s položažajem? — Brezpoložajno!

*

Tovariši, izpahnil sem si čeljust,
kako naj živim brez — ust?

*

Tovariši, jaz se zadovoljim z drobtinami! Milijon zadošča.

*

Tovariši, kdo si drzne kihniti, če pa smo narod Kašljalcev.

*

Ker nismo narod slug, črtajmo iz pravopisa besedo: služba.

*

Humanizem: Če si *človek* med opicami, te posnemajo. Če si *človek* med ljudmi, te izkoriščajo.

ALFA

Razni — „izumi“

Mnogim je v breme poštenje,
a katera izmed ovac sprejme za svoje — volčje tuljenje?

xxx

Pri današnji uporabi komolcev bi morali pričeti izdelovati komolčarske čevlje.

xxx

BEATLI
Moj sin je poln las in protesta,
pravi, da mu je bila Ponižnost nezvesta.

xxx

Ljubim prijatelje, na katere me veže samo dežnik v dežju.

xxx

DELO: Naše vasi bodo na pomlad oživele,
— devizne ptice so v tujini večidel — odpele.

xxx

REDUKCIJA: Tolikokrat nam zmanjka toka,
a koliko ljudi o preveliki »svetlobi« stoka!

xxx

BITI ODVETNIK: Ustava je pravni jedilnik.

xxx

SLAČITI KOŽO: Nič ne razveseli ljudožerca bolj, kot telo brez podkožnih problemov.

xxx

Samo v tvojem plemenu vedo bojevniki, če si okusen ali ne, saj vidijo, s čim si izgrajuješ telesno bazo.

xxx

Samo tvoje pleme te lahko izvoli za poglavarja, če imaš ob pasu več prepariranih glav mrtvih sovražnikov, kot prežečih — živih.

»CIK«

Metafix

SERIJA »SU-VREMENI TU-BITAK«
P. Lakroa (P. Lacroix) in Ž. Rjeperu (J. Rieupeyrout) s sodelovanjem docenta prof. dr. T. KRASNIĆA
HAJDEGERJANSTVO BEZ MUKE
STRUKTURALIZEM BEZ MUKE
Po najnovejši audio-vizualni metodi. Vsaka izdaja obsega 20 plošč s 40 lekcijami in ilustriran učbenik.
Cena 220,00 Ndin
Pišite za prospekte!

METAFIX, Zagreb, Metafizička 12

Pogovor o naših delavcih na tujem — Štefan Benković: »... Naslednje leto je bilo že bolje ... začeli so nas bolj spoštovati, niso nas več zmerjali s partizani ...
(»Delo«, 22. februarja 1968)

RAZSTAVA

Srečo Dragan razstavlja štiristo šestintrideset lepakov v modri in srednje rumeni barvi ter štiristo šestintrideset lepakov v vijoličasti in travnato zeleni barvi.

Nekaj o Vietnamu

Jean Luc Godard: »Daleč od Vietnama«.

Produkcija „šibice“

Na razstavi Matanovič—Pogačnik—Šalamun v mariborskem salonu Rotovž je prvič razstavljenih 15 serij nalepk za škatlice vžigalic. V steklenih vitrinah je razstavljenih 231 nalepk.

Za potrebe umetniške produkcije zbira različne gumbe

Kogar veseli pošta, lahko pošlje gumbe, različne po obliki, na naslov Marko Pogačnik, Kranj, Ljubljanska c. 13.

Meditacija

Med omaro in pečjo je gugalnik.

Kam se pesmi piše

Pesmi se piše na klobučni papir, na bančno-poštni papir, na ofset 80 gr. papir, na karton za umetniški tisk, na kartotečni karton, na 250 gr. desinirani karton, na svetlečo stran bindacote kartona, na asfaltni tlak Prešernove ulice pred knjigarno Simon Jenko v Kranju (M. Mrurovec, 1 III. 1968)

DUDA LETA PO ZRAKU

Dojenček jo gleda.

Ogrlica iz divjih drekcev

Nabiraš na robu gozda drekce srn in jih nabereš na krožno nit.

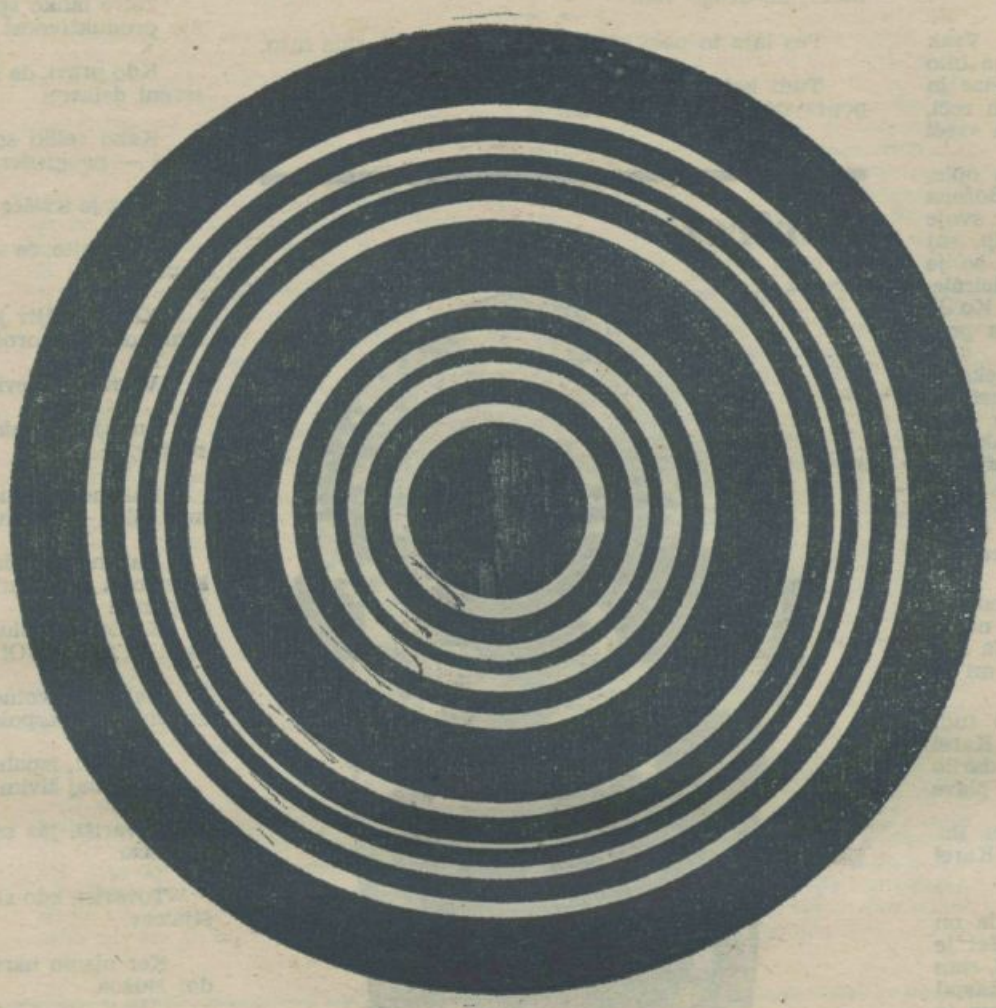

„MIR V VARŠAVI!“

»Demonstracije proti demonstracijam — **Delavci** v varšavski avtomobilski tovarni so včeraj priredili demonstracije proti demonstracijam varšavskih študentov, ki trajajo že nekaj dni. Nosili so transparente, ki so pozivali študente, naj »dajo mir Varšavi«, naj se vrnejo k učenju i.t.d. **Sodeč po napisih so delavci demonstrirali predvsem zato, ker so študentje s svojimi demonstracijami kalili mir v mestu.** (podčrtal T. P.)

(Delo, torek 12. 3. 1968., napis pod sliko)

Če ste naivni, lahko verjamete

— da so demonstracije resnično priredili delavci,

— da je mir v mestu delavcem nad vse ljub.

Zmotno pa bi bilo misliti, da so take antidemonstracije samo »pridobitev« socialističnih dežel. Pred kratkim so bile podobne v Zahodnem Berlinu. Na Kennedyjevem trgu se je zbralo okrog 150.000 ljudi, ki so zahtevali, naj »manjšina preneha terorizirati večino« (pri tem so mislili na študente, ki so demonstrirali za Vietnam). Tudi Berlinčani so zahtevali, da naj v mestu »zavlada mir«.

Naslov članka v »Borbi« istega dne: Poslije studentskih demonstracija v Varšavi.

INSPIRATORI NEREDA — BANKROTIRANI POLITIČARI

— piše »Tribuna ludu«.

Delo, četrtek 14. marca 1968.: »Sinočnji »Kurier Polski«, list demokratske stranke, je v obširnem podlistku uvrstil med pobudnike varšavskih študentovskih demonstracij tudi književnike Pavla Jaszenico Andrzeja Kiowskega, Antonia Slonimskega, Stefana Kisielewskega, Januaria Grendjinskega, Jerzyja Anderzejewskega in Leška Kolakowskega, ki so — poleg še drugih — dali pobudo za nedavni sestanek varšavskih književnikov. Ti so se sešli, ker so z gledališkega repertoarja umaknili Mickiewiczevo delo »Dziady«. Na sestanku so, kot piše list, »škandalozno napadali ljudsko oblast, izrekali demagoška gesla in sovražno govorili proti LR Poljski in socializmu. Književniki so gradivo s tega plenuma poslali študentom, ki so organizirali demonstracije.

Prvič so v zvezi z organizatorji demonstracij na univerzi omenili tudi profesorja Adama Szaffa, ekonomista Vladimierza Brusa in sociologa Sigmunta Baumanna.«

Zakaj je prišlo do demonstracij? Resnico delno lahko zaslutimo že iz dnevnih poročil, kjer se govori o »cionizmu«, »boljšem obveščanju družbe« in »demokratizaciji univerze«.

Usoda poljskega naroda je bila v novejši zgodovini močno povezana z usodo Židov. S tem v zvezi pa tudi usoda poljske inteligence, predvsem književnikov, sociologov, filozofof kot najbolj osveščenega dela naroda.

Ob krizi na Bližnjem Vzhodu je poljska vlada precej močno podprla arabsko stran. Nekateri književniki so se pri tem čutili ogrožene. Prišlo je do sporov med književniki — od katerih so mnogi celo židovskega rodu — in vlado. Nekaj znanih osebnosti je emigriralo, ker se niso strinjali s tako politiko. Po drugi plati pa je potrebno upoštevati še dvoje: cenzuro, ki je na Poljskem še precej močna, in pa sodne procese proti kulturnikom — ker so bili nekateri procesi v tajnosti, je to spet razburkalo javnost. Po drugi plati so bili med obtoženci tudi Židje (o čemer smo v Tribuni že poročali). S tem, da je tisk stvari dostikrat postavljal na glavo ali pa o določenih sploh ni pisal, so se kulturniki počutili še bolj potrjeni v svoji revolti.

Vsemu temu so se pridružili še študentje, ki zahtevajo demokratizacijo univerze. Lonec je prekipel.

Tone Pačnik

Študentski list Tribuno urejajo:

Nadežda Čačinovič, Iztok Geister (odgovorni urednik), Tone Pačnik, Slavko Pregl, Rudi Rizman, Dimitrij Rupel, Dušan Tršar (tehnični urednik), Peter Vodopivec.

TRIBUNO — izdaja UO ZŠJ — Uredništvo in uprava Trg revolucije 1-II — Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-784 — Letna naročnina za študente 10 Ndin, za ostale 15 Ndin, posamezen izvod 1 N dinar — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Tiska ČP »Delo«, Ljubljana, Tomšičeva 1, telefon 23-522 — Poštnina plačana v gotovini.